

УДК 005.336.4

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ГО «ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ КОНКУРЕНЦІЇ»

№ 3 НАУКОВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕЛЕКТ ХХІ»
2015 Заснований у 2010 році. Виходить 6 раз на рік.
Реєстраційне свідоцтво КВ № 19206-9006 ПР від 05.07.2012 р.

Журнал внесено до списку друкованих періодичних видань, що входять до переліку наукових фахових видань України (економічні науки)
(Підстава: наказ №41 Міністерства освіти і науки України від 17.01.2014 р.)

Засновники і видавці: Національний університет харчових технологій
Громадська організація «Інститут проблем конкуренції»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2589 від 17.08.2006 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Гуткевич Світлана Олександрівна - головний редактор
доктор економічних наук, професор

Бернат Томаш - доктор, професор (Польща)

Бутнік-Сіверський Олександр Борисович - доктор економічних наук, професор

Воробйов Юрій Миколайович - доктор економічних наук, професор

Єрмошенко Микола Миколайович - доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Киричок Петро Олексійович - доктор технічних наук, професор

Корінько Микола Данилович - доктор економічних наук, професор

Мусіна Аміна Аміржанівна - доктор економічних наук, професор (Казахстан)

Оніщенко Ірина Григорівна - доктор політичних наук, професор

Руденко-Сударєва Лариса Володимирівна - доктор економічних наук, професор

Сафонов Юрій Миколайович - доктор економічних наук, професор

Федулова Ірина Валентинівна - доктор економічних наук, професор

Юренієнє Віргінія - доктор, професор (Литва)

Солоха Дмитро Володимирович - відповідальний секретар
доктор економічних наук, доцент

Мова видання: українська, російська, англійська.

Програмні цілі видання: розвиток науки і освіти, популяризація економічних знань, формування економічного типу мислення, інформування наукового середовища про сучасні дослідження та розробки в сфері економіки.

Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори матеріалів.

Редакційна колегія матеріали не повертає.

Редакційна колегія не завжди поділяє думку авторів.

У разі передруку посилання на журнал «Інтелект ХХІ» обов'язково.

Адреса наукового журналу «Інтелект ХХІ»:

<http://intelligence.org.ua>

E-mail: intelekt21@mail.ru

Технічний секретар – Дунда С.П., к.е.н., доц.

Офіційний сайт <http://intelligence.org.ua>

Підписано до друку 07.07.2015 р. Формат 70x100 $\frac{1}{16}$. Папір офсетний.

Друк офсетний. Обл. вид. арк. 6,34. Ум. др. арк. 5,08.

Тираж 100 прим. Замовлення № 16-298

Друк з оригінал-макету НТУУ «КПІ» ВПК «Політехніка»

Свідоцтво ДК № 1665 від 28.01.2004 р.

03056, м. Київ, вул. Політехнічна, 14, корп. 15. Тел. (044) 406-81-78

ІНТЕЛЕКТ ХХІ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 3 2015

З М І С Т

I. СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Сафонов Ю. М. Міграційна політика та міграційні процеси в Україні	6
---	---

II. НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Драган А. Д. Інформаційне забезпечення формування цінової політики підприємств м'ясопереробної галузі	14
Завадських Г. М. Передумови підвищення ефективності управління підприємствами АПК України	22
Котков С. В. Економічні засади розвитку управління ефективністю діяльності підприємств цукрової промисловості	27
Пріб К. А. Роль програм стабілізації та розвитку в ефективному управлінні цукробуряковим виробництвом	35

III. ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Драган О. І. Методологічні підходи до управління розвитком інноваційного потенціалу підприємств	41
Захаркін О. О. Теоретичні основи адаптації ESG-критерію в інноваційно-інвестиційну діяльність підприємств	47

IV. БІЗНЕС ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ

Александрова Г. М. Проблеми фінансування освіти на місцевому рівні	56
Власова Г. В. Інформаційні технології в структурі розвитку вітчизняної економіки та культури	70
Гуткевич С. О., Шендерівська Л. П. Модель управління розвитком поліграфічних підприємств	78
Соломко А. С. Особливості сучасного управлінського мислення. Інформація та комунікація у менеджменті	86

V. ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Мостенська Т. Г. Екологічні загрози при виробництві харчових продуктів	93
--	----

ІНФОРМАЦІЯ	100
-------------------	-----

ИНТЕЛЛЕКТ XXI

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

№ 3'2015

СОДЕРЖАНИЕ

I. МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

Сафонов Ю. Н. Миграционная политика и миграционные процессы в Украине	6
---	---

II. НАЦИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА

Драган А. Д. Информационное обеспечение формирования ценовой политики предприятий мясоперерабатывающей отрасли	14
Завадских А. Н. Предпосылки повышения эффективности управления предприятиями АПК Украины	22
Котков С. В. Экономические основы развития управления эффективностью деятельности предприятий сахарной промышленности	27
Приб Е. А. Роль программ стабилизации и развития в эффективном управлении свеклосахарным производством	35

III. ИНВЕСТИЦИОННО-ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Драган Е. И. Методологические подходы к управлению развитием инновационного потенциала предприятия	41
Захаркин А. А. Теоретические основы адаптации ESG-критерия в инновационно-инвестиционную деятельность предприятий	47

IV. БИЗНЕС И ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ

Александрова А. Н. Проблемы финансирования образования на местном уровне	56
Власова Г. В. Информационные технологии в структуре развития отечественной экономики и культуры	70
Гуткевич С. А., Шендеровская Л. П. Модель управления развитием полиграфических предприятий	78
Соломко А. С. Особенности современного управленческого мышления. Информация и коммуникация в менеджменте	86

V. ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ

Мостенская Т. Г. Экологические угрозы при производстве пищевых продуктов	93
--	----

ИНФОРМАЦИЯ	100
-------------------	-----

INTELECT XXI

SCIENTIFIC JOURNAL

№ 3 2015

CONTENT

I. WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL RELATIONS

Safonov Y. Migration policy and migration processes in Ukraine	6
--	---

II. NATIONAL ECONOMY

Dragan A. Information support pricing policies of enterprises of meat industry	14
Zavadskih A. Prerequisites improve management effectiveness the agricultural enterprises of Ukraine	22
Kotkov S. Economic bases of development of performance management the sugar industry	27
Prib K. The role of programs of stabilization and development in the effective management of sugar production	35

III. INVESTMENT-INNOVATIVE ACTIVITY

Dragan H. Methodological approaches to the development of innovative potential of companies	41
Zakharkin O. Theoretical basis of adaptation of ESG-criterion into innovative-investment activity enterprises	47

IV. BUSINESS AND INTELLECTUAL CAPITAL

Aleksandrova A. The problems of financing education at the local level	56
Vlasova G. Information technology in the structure of the domestic economy and culture	70
Gutkevych S., Shenderivska L. Model of management of development of printing enterprises	78
Solomko A. Features of modern management thinking. Information and communication in management ..	86

V. ECOLOGICAL PROBLEMS

Mostenska T. The environmental threats in food production	93
---	----

INFORMATION

100

УДК 314.7

Сафонов Ю. М.,

д.е.н., професор, начальник відділу,
Міністерство освіти і науки України, м. Київ

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто міграційні процеси. В умовах зростаючої глобалізації та розширення світових економічних відносин ці процеси поглиблюються. Оптимізація міграційних потоків є важливим завданням подальшого успішного соціально-економічного розвитку держави. Розглянуто державну міграційну політику України.

Ключові слова: міграція, міграційна політика, міграційні процеси, державне регулювання.

МИГРАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА И МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В УКРАИНЕ

Сафонов Ю. Н.

В статье рассмотрены миграционные процессы. В условиях растущей глобализации и расширения мировых экономических отношений эти процессы углубляются. Оптимизация миграционных потоков является важнейшей задачей дальнейшего успешного социально-экономического развития государства. Рассмотрена государственная миграционная политика Украины.

Ключевые слова: миграция, миграционная политика, миграционные процессы, государственное регулирование.

MIGRATION POLICY AND MIGRATION PROCESSES IN UKRAINE

Safonov Y.

The article describes the migration process. In a globalized world economy labor migration plays a leading role among the forms of international economic relations. Influenced by the intensification of production processes, the spread of new technologies, internationalization of financial flows, restructuring of national economies, due to scientific, technical and information and communications revolution labor migration affects all processes in the society and generates significant economic, political, social, natural problems, but also promotes the balancing of public relations, elimination of social tension, realizing the human right to a free life and work in the country where it can bring a significant contribution to world production and their own welfare. In an increasingly globalized world and the expansion of economic relations these processes are deepened. Optimization of migratory flows is a critical objective of further successful social and economic development of the state. The state migration policy is considered.

Keywords: migration, migration policy, migration processes, state regulation.

Постановка проблеми. Однією з умов побудови держави є формування аспектів її міграційної політики та вдосконалення системи державного управління міграційними процесами, які повинні здійснюватись з урахуванням національних інтересів, реалій

соціально-економічного, політичного, етнокультурного, географічного становища держави та її території, міграційної та демографічної ситуації.

В умовах глобалізації світового господарства міграція робочої сили відіграє провідну роль серед форм прояву міжнародних економічних відносин. Під впливом інтенсифікації виробничих процесів, поширення новітніх технологій, інтернаціоналізації фінансових потоків, структурної перебудови національних економік, у зв'язку з науково-технічною та інформаційно-комунікаційною революцією трудова міграція впливає на всі процеси в суспільстві та породжує вагомі економічні, політичні, соціальні, природні проблеми, але водночас сприяє збалансуванню суспільних відносин, ліквідації соціальної напруженості, реалізуючи права людини на вільне життя і працю в тій країні, де вона може привнести вагомий внесок у світове виробництво та власний добробут.

В теперішній час система державного управління України не демонструє здатності до реалізації системної та комплексної міграційної методології, відрізняється фрагментарністю підходів до вирішення соціальних питань. Практика державного регулювання міграційних процесів за роки незалежності свідчить про нерівномірний розподіл організаційно-управлінських зусиль, розпорошенні ресурсів, а отже, недостатньої здатності за допомогою механізмів державного регулювання упорядковувати міграційну поведінку, мінімізувати її негативні наслідки.

Випереджаюче скорочення трудових ресурсів зумовлює зростання потреби в іноземній робочій силі та посилення потоків неконтрольованої тіньової міграції робочої сили в Україну. Відтак, актуальною проблемою є реальна оцінка наслідків сучасних міграційних рухів, забезпечення відповідності структури міграційних потоків потребам суспільства, запровадження комплексу заходів щодо запобігання негативному впливу тіньової міграції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням державного регулювання міграційних процесів присвячено чимало наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних. Розробкою теоретичних засад впливу держави на імміграційні процеси займалися такі дослідники, як: М. Денисенко, В. Іонцев, Е. Лібанова, О. Малиновська [5], В. Моїсеєнко, В. Переведенцев, О. Позняк, І. Прибиткова, О. Пуригіна, Т. Регент, Л. Рибаківський, Ю. Римаренко, С. Сардак, О. Хомра, Б. Хорєв та ін.

Метою статті є аналіз міграційних процесів в Україні та визначення методів розробки механізмів комплексної міграційної політики, що сприяла б ефективному перерозподілу людського потенціалу для підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Досягнення зазначеної мети обумовлює необхідність вирішення таких завдань:

- з'ясувати сутність поняття державної міграційної політики;
- визначити роль держави в регулюванні міграційних процесів;
- узагальнити досвід зарубіжних країн щодо державного регулювання міграційних процесів;
- з'ясувати особливості державного регулювання міграції в Україні, його правового та організаційно-адміністративного забезпечення, виявити суперечності у цій сфері та опрацювати пропозиції щодо вдосконалення форм і методів діяльності владних органів;
- проаналізувати структуру міграційних потоків в Україні;
- зробити аналіз динаміки міграційних процесів в Україні;
- визначити фактори та засоби державного впливу на міграцію, а також пріоритетні

напрямки удосконалення державної міграційної політики;

– опрацювати практичні заходи вдосконалення державного регулювання міграційних процесів.

Основні результати дослідження. Україна вважається країною підвищеного міграційного ризику, пов'язаного з виїзною міграцією громадян України, втім реальні ризики є переважно не в площині високого міграційного потенціалу країни, а в низькій готовності держави сформулювати та втілити цілісну, сучасну, інституційно та нормативно забезпечену міграційну політику.

Українська міграційна політика має фрагментарний характер: ряд суттєвих елементів міграційної політики або не розвинені, або взагалі відсутні в практиці. Міграційна політика недостатньо відображає регіональний контекст і не використовує у достатній мірі можливості співпраці із зарубіжними партнерами, насамперед ЄС, з метою підвищення стандартів міграційної політики загалом та запозичення сучасних технологій. Це знайшло відображення у зростанні відтоку висококваліфікованого населення в країни ближнього і далекого зарубіжжя, появи некваліфікованої робочої сили в промислово розвинутих регіонах країни.

Формування цілісної системи державного регулювання міграції робочої сили в Україні ще не завершено, що підтверджується відсутністю концепції міграційної політики, яка б об'єднувала зусилля всіх гілок влади, громадських організацій, ЗМІ та інших політичних суб'єктів для досягнення конкретної спільної мети. Недостатня увага приділяється найважливішим напрямкам здійснення міграційної політики, зокрема: регулюванню трудової еміграції громадян та імміграції іноземної робочої сили, які зважаючи на масштабність та соціально-економічну значущість фактично відбуваються поза державою.

Складність сучасної демографічної ситуації в Україні загострюється зростанням кількості міграційних потоків зі Сходу, яким притаманні динамічність та невпорядкованість. Можливість передбачення тенденцій міграційних процесів – причин, періодичності, спрямованості – дозволить уникнути їхніх негативних наслідків та використати їх переваги. У зв'язку з цим постає проблема ефективності механізмів регулювання, що сприятиме підвищенню продуктивності державного управління соціально-економічним розвитком на різних рівнях. Необхідність активного втручання урядових структур у перебіг міграційних процесів є очевидною, однак діяльність держави в жодному разі не повинна зводитися до заборонних заходів, наслідком яких може бути зростання нелегальної міграції та підвищення напруженості у суспільстві.

Багатоаспектний вплив міжнародного руху робочої сили на розвиток країн-учасниць міграційного процесу зумовлює об'єктивну необхідність регулювання зовнішньої трудової міграції. У сучасній практиці контроль за потоками людських ресурсів здійснюється не лише в межах міграційної політики на світовому (міждержавному), а й на національному (державному) рівні.

На національному рівні міграційна політика представлена сукупністю законодавчих, інституційних, інформаційно-аналітичних та інших заходів окремої держави. Міграційна політика будь-якої країни покликана моніторити процеси трудової міграції, їх сучасні тенденції і явища, оперативно реагувати на кон'юнктуру та контролювати їх з метою

підпорядкування загальнонаціональним і регіональним інтересам та особистим потребам мігрантів.

Існує декілька основних функцій державної міграційної політики: регулятивна (упорядкування зовнішніх міграційних потоків шляхом прийняття нормативно-правових актів; укладання дво- і багатосторонніх договорів; регулярної участі в роботі міжнародних інститутів, що опікуються питаннями міждержавної міграції населення); моніторингова (контроль за розгортанням міграційних процесів, протидія злочинним каналам нелегальної міграції тощо); інтегруюча (залучення іноземних мігрантів до суспільного життя завдяки отриманню ними права на проживання чи громадянства, забезпеченню гідного соціального захисту, сприянню в безпосередній адаптації на новому місці); дипломатична (пошук та прийняття практичних рішень, спрямованих на подолання конфліктних ситуацій, спричинених активізацією міграційного руху) [10].

У теперішній час більшість країн світу одночасно експортує власну та імпортує іноземну робочу силу. З огляду на цілісну структуру державної міграційної політики зазвичай утворюють дві основні складові: еміграційна та імміграційна (рис.1). Як підтверджує практика, на різних історичних етапах в міграційній політиці держави провідну роль може відігравати будь-яка з них, визначаючи у цілому сутність національного управління міграційними процесами. Заслуговує на увагу і той факт, що кожна зі згаданих складових переслідує власні цілі та використовує відмінні методи їх досягнення.

Безпосередній контроль за розгортанням міграційних потоків здійснюється на основі національного законодавства, яке є основоположним при формуванні міграційної політики держави. Окрім створення національної правової бази, запорукою успішної реалізації державної міграційної політики є формування інститутів, відповідальних за управління зовнішньою трудовою міграцією; належне кадрове впорядкування спеціалізованих органів державної влади; забезпечення достатньої матеріальної та фінансової бази регулювання міграційного руху; утвердження наукового та інформаційного супроводу управлінського процесу.

Важливе місце у структурі міграційної політики займає еміграційна складова. Основою еміграційної політики є регулювання трьох основних стадій еміграційного процесу, що включає виїзд національних трудових ресурсів за кордон, їх перебування в чужій країні, а також повернення додому. Основою нормативно-правової бази, на яку спирається еміграційна політика є Конституція держави, національного законодавства, дво- і багатосторонніх міжнародних угод.

На практиці організація державою еміграційного контролю передбачає досягнення наступних цілей:

- забезпечення зворотного характеру зовнішньої трудової міграції;
- реалізація права громадян на свободу переміщень та працевлаштування;
- належний захист прав та інтересів робітників у країнах перебування;
- покращення ситуації на національному ринку праці (завдяки скороченню безробіття або від отримання потрібних йому фахівців після повернення трудових мігрантів, що освоїли нові спеціальності, на батьківщину);
- обмеження виїзду працюючих у тих секторах економіки, забезпечення яких кваліфікованими кадрами є недостатнім;

- сприяння регулярному надходженню в країну і ефективному використанню міграційного капіталу на користь національної економіки;
- нарощування експорту вітчизняної продукції.

Рис. 1. Загальна структура державної міграційної політики

Досягнення вищезазначених цілей покликане забезпечити сталий соціально-економічний розвиток держав, що експортують робочу силу.

На сучасному етапі чимала кількість країн, насамперед розвинуті держави Заходу, у своїй міграційній політиці пріоритетне місце відводять імміграційній складовій. До основних цілей, які має на меті імміграційна політика держави, необхідно віднести:

- захист національного ринку праці від небажаної конкуренції внаслідок неконтрольованого притоку заробітчан із-за кордону;
- посилення національної безпеки в умовах активізації транснаціональної організованої злочинності, світового тероризму тощо;
- збереження або модифікація етнокультурної структури населення;
- задоволення потреб національної економіки в робочій силі певної спеціалізації;
- забезпечення раціонального (ефективного) використання іноземних трудових ресурсів;

- вирішення нагальних проблем, пов'язаних із загостренням демографічної кризи;
- реалізація відповідних заходів щодо належного облаштування, адаптації та інтеграції іммігрантів в приймаючому суспільстві.

Система державних заходів з регулювання імміграції трудових ресурсів зазвичай передбачає розробку та імплементацію законодавства щодо особливостей перебування заробітчани на території країни прийому, їхнього статусу тощо, формування уповноважених органів, що безпосередньо опікуються проблемами трудової імміграції (як правило, ці інститути створюються при Міністерстві праці і Внутрішніх справ); укладання міждержавних угод та приєднання до міжнародних конвенцій із питань регулювання імміграції робочої сили.

Державне регулювання міграції робочої сили розглядається як цілеспрямована діяльність органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо реалізації пріоритетів міграційної політики, регламентації чисельності та якості робочої сили в країні шляхом запровадження відповідних юридично-правових, економічних, фінансових, організаційних, інформаційних і соціальних заходів.

Систему суб'єктів державного регулювання міграційними процесами в Україні можна розподілити на: суб'єктів загального регулювання міграційними процесами та органи державного управління, що здійснюють безпосередньо регулювання міграційними процесами в Україні.

До системи суб'єктів загального регулювання міграційними процесами в Україні відносяться Верховна Рада України, Президент України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Рада національної безпеки і оборони, органи місцевого самоврядування. Саме на них покладаються завдання та функції щодо регулювання, контролю та нагляду за дотриманням прав і свобод іноземців та осіб без громадянства, іммігрантів, біженців, забезпечення належних умов їх перебування на території України.

До другої групи належать органи виконавчої влади. На національному рівні ці функції покладені на такі державні органи та відомства: Державну міграційну службу, Державну прикордонну службу України, Міністерство внутрішніх справ, Службу безпеки України, Митну службу України та Раду національної безпеки та оборони.

Існує значна кількість органів державного управління (центрального, регіонального та місцевого), які здійснюють регулювання міграційних процесів. Через це спостерігається наявність дублювання повноважень та нераціональність їх використання. З метою усунення цих недоліків була створена Державна міграційна служба України як центральний орган виконавчої влади з відповідними структурними підрозділами як єдиний державний орган, на який покладені функції щодо здійснення державної міграційної політики.

Державна міграційна служба України створена відповідно до Указу Президента України від 07.12.2010 № 1085/2010 "Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади" на базі Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС України та Державного комітету у справах національностей та релігій (останній ліквідовано зазначеним Указом Президента).

Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 405/2011 "Питання Державної міграційної служби України" затверджено Положення про Державну міграційну службу України, згідно з яким Державна міграційна служба України (ДМС України) є центральним

органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України. Вона входить до системи органів виконавчої влади та утворюється для реалізації державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

ДМС України здійснює свої повноваження щодо виконання завдань із реалізації державної політики у сфері протидії нелегальній міграції, а також із притягнення до адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері реєстрації фізичних осіб, видачі документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство, як безпосередньо, так і через підрозділ міліції міграційного контролю Міністерства, який, передбачено утворити в МВС України.

Основними завданнями ДМС України є:

- внесення пропозицій щодо формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів;

- реалізація державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Висновок. Міграція перетворюється на вагомий чинник розвитку, боротьби із бідністю, досягнення проголошених ООН цілей тисячоліття. Разом з тим, уряди багатьох держав не здатні скористатися можливостями, які надає міграція. До них належить і Україна, де формування державної міграційної політики, як і її інституційне забезпечення, все ще не завершено. Подолання проблем у міграційній сфері, використання позитивного потенціалу міграції потребують удосконалення національного міграційного законодавства, становлення адміністративних органів з його виконання, розвитку міжнародного співробітництва у відповідній сфері.

Тенденції розвитку міграційних процесів є взаємозалежними з політичними, економічними, соціальними, географічними, природними та іншими чинниками розвитку людського суспільства. Проте міжнародна практика не дає підстав стверджувати, що людством уже вироблені універсальні і загально визначені правові механізми, здатні гарантувати цілком оптимістичне та безконфліктне регулювання міграцій, захисту прав певних категорій осіб, які беруть участь у цих процесах.

1. *Постанова Кабінету Міністрів № 643 «Про утворення Державної міграційної служби України»* : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643-2009-%D0%BF>

2. *Указ Президента України № 1085/2010 “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади”* : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010>

3. Указ Президента України №405/2011 “Питання Державної міграційної служби України” : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/405/2011>
4. Азрилиян А. Н. Новый экономический словарь: 10000 терминов / [авт. и сост.: А. Н. Азрилиян и др.]; под ред. А. Н. Азрилияна. – М.: Ин-т новой экономики, 2009.
5. Малиновська О. А. Міграційна ситуація та міграційна політика в Україні / О. А. Малиновська. - К.: НІСД, 1997.
6. Петрова Т. П. Концепція державної міграційної політики України: цільова орієнтація і основні напрямки / Т. П. Петрова. — К., 1991.
7. Стацак А. Д. Державна міграційна політика, міграційне регулювання та міграційний менеджмент в Україні та Харківському регіоні / А. Д. Стацак. - Х.: Центр навчальної літератури, 2008.
8. Курій Л. О. Регулювання міграційних процесів в системі формування конкурентоспроможності економічної системи України / Л. О. Курій : матер. X Міжнар. наук.-практ. конф. [«Формування конкурентоспроможності в умовах зростання мобільності людського капіталу»], (Хмельницький 22.07.2012 р.) – Хмельницький: ХНУ, 2012.
9. Кушнірчук-Ставнича О. М. Державне управління міграційними процесами в умовах деформації інформаційного простору : [Електронний ресурс] / О. М. Кушнірчук-Ставнича // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Культура і соціальні комунікації. - 2012. - Вип. 3.
10. Рязанцев С. В. Трудовая миграция женщин из России: выезд, трудоустройство и защита прав: [монография] / С. В. Рязанцев, М. Ф. Ткаченко. – М.: Наука, 2008.

УДК 331.103 :338.534 :637.5

Драган А. Д.,
аспірант, кафедра менеджменту,
Національний університет харчових технологій, м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ М'ЯСОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ

У статті досліджується інформаційне забезпечення формування цінової політики при стратегічному плануванні розвитку підприємств м'ясопереробної галузі. Представлено взаємозв'язок інформаційного забезпечення формування цінової політики та стратегії розвитку підприємства. Розкриті сучасні завдання інформаційного забезпечення щодо формування ефективної цінової політики підприємства м'ясопереробної галузі. Визначені основні вимоги до інформаційного забезпечення, його види, джерела отримання з відкритих та доступних баз даних. Обґрунтовано процес підготовки і проведення пошуку інформації при формуванні цінової політики підприємства. Запропоновано види пошуку інформації для малих, середніх і великих підприємств (м'ясокомбінатів) м'ясопереробної галузі.

Ключові слова: стратегічне планування, інформація, інформаційне забезпечення, цінова політика, м'ясна продукція, м'ясопереробна галузь.

ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕНОВОЙ ПОЛИТИКИ ПРЕДПРИЯТИЙ МЯСОПЕРЕРАБАТЫВАЮЩЕЙ ОТРАСЛИ

Драган А. Д.

В статье исследуется информационное обеспечение формирования ценовой политики при стратегическом планировании развития предприятий мясоперерабатывающей отрасли. Представлены взаимосвязь информационного обеспечения формирования ценовой политики и стратегии развития предприятия. Раскрыты современные задачи информационного обеспечения по формированию эффективной ценовой политики предприятия мясоперерабатывающей отрасли. Определены основные требования к информационному обеспечению, его виды, источники получения из открытых и доступных баз данных. Обоснован процесс подготовки и проведения поиска информации при формировании ценовой политики предприятия. Предложены виды поиска информации для малых, средних и крупных предприятий (мясокомбинатов) мясоперерабатывающей отрасли.

Ключевые слова: стратегическое планирование, информация, информационное обеспечение, ценовая политика, мясная продукция, мясоперерабатывающая отрасль.

INFORMATION SUPPORT PRICING POLICIES OF ENTERPRISES OF MEAT INDUSTRY

Dragan A.

Article major information support pricing policy in strategic development planning meat processing industry. Submitted relationship with information of the pricing policy and

development strategy. Disclosed current tasks of providing information on the formation of an effective pricing policy meat processing industry. The basic requirements for the provision of information, its types, sources from public and accessible databases. Grounded process of preparation and conduct information search in the formation of price policy of enterprises. Suggests types of information search for small, medium and large enterprises (slaughterhouses) meat industry.

Keywords: *strategic planning, information, information, pricing, meat products, meat processing industry.*

Постановка проблеми. Підвищення вимог до інформаційного забезпечення формування цінової політики підприємств викликане високим впливом зовнішніх і внутрішніх факторів на процес стратегічного ціноутворення на продукцію. Тільки систематизована інформація та її глибокий аналіз дає змогу визначити ефективність технічних, технологічних, організаційно-економічних, соціально-трудових заходів, які сприяють зниженню витрат на виробництво і реалізацію продукції та рівня оптових цін на м'ясо та м'ясопродукти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інформаційного забезпечення формування цінової політики підприємств харчової промисловості, досліджували такі науковці: Л.І. Антошкіна, В.В. Бобко, М.К. Пархоμεць, Н.П. Скригун, Л.Г. Цимбалюк, А.В. Череп, Л.О. Чорна та інші [1-5]. Проте, зважаючи на актуальність інформаційного забезпечення формування цінової політики підприємств, виникає необхідність у більш глибокому дослідженні даного питання пристратегічному плануванні підприємств м'ясопереробної галузі.

Мета статті. Дослідити сучасні підходи до інформаційного забезпечення формування цінової політики підприємств м'ясопереробної галузі при їх стратегічному плануванні у висококонкурентному середовищі.

Основні результати дослідження. Сьогодні підприємства м'ясопереробної галузі працюють в умовах жорсткої конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринку. М'ясопереробна галузь характеризується високою матеріаломісткістю, великими витратами на виробництво і реалізацію продукції і зростанням рівня цін на м'ясо та м'ясопродукти.

Сучасні завдання цінової політики підприємства м'ясопереробної галузі: виробництво високоякісної продукції з урахуванням платоспроможності і вимог споживачів для збереження їх здоров'я; стабілізування рівня оптових цін на м'ясу продукцію; розроблення заходів щодо формування цінової політики, які передбачають зменшення витрат на виробництво і реалізацію продукції з метою зниження оптових цін. Взаємозв'язок інформаційного забезпечення формування цінової політики і стратегії розвитку підприємства наведено на рис.1.

Дані завдання особливо актуальні у зв'язку з підвищенням оптових цін на м'ясо і м'ясу продукцію на 30-35 % при заморожуванні заробітної плати та пенсій у 2014–2015 роках.

Актуальним є формування цінової політики для розв'язання багатоцільових завдань, які зазначені у стратегічному плані підприємства та мають бути вирішені апаратом управління та трудовим колективом підприємства у термін 3-5 років.

Рис.1. Взаємозв'язок інформаційного забезпечення формування цінової політики і стратегії розвитку підприємства

Джерело: запропоновано автором.

Враховуючи обмеження можливостей фінансово-інвестиційного забезпечення підприємств м'ясопереробної галузі та міжнародні вимоги до якості продукції при розробці стратегічного плану до 2020 року, необхідно передбачити:

- виготовлення високоякісної продукції відповідно до вимог споживачів з урахуванням їхньої платоспроможності;
- освоєння екологічно чистих технологій виробництва продукції за стандартами з екологічного менеджменту ISO 14000;
- розширення експортного потенціалу за рахунок покращення якості продукції на підставі впровадження стандартів якості ISO 9000, ISO 22000;
- забезпечення комплексної переробки сировини та впровадження ресурсозберігаючих технологій;
- зниження витрат на виробництво та реалізацію продукції за рахунок впровадження нової техніки, прогресивних технологій, науково-технічного прогресу, механізації, автоматизації виробничих процесів та транспортних операцій, заходів з наукової організації праці;
- контроль за виконанням розроблених заходів з оцінкою проміжних результатів, коригування стратегії розвитку підприємства.

Для розроблення стратегічного плану за всіма напрямками потрібно зібрати різносторонню інформацію для кожного підрозділу (цеху, відділу) і запланувати виконання заходів на кожний рік.

Отримання необхідної інформації потрібно починати з чіткого визначення відомостей про предмет дослідження. Потрібно дослідити – загальні відомості про суб'єкти ринку, заходи стратегічного плану підприємства на певний період, також оперативну інформацію

про технологічні схеми виробництва продукції, детальне проведення виробничих операцій, а також фінансові показники діяльності, впровадження інновацій та міжнародних стандартів з екології та якості продукції.

Слід зазначити, що на динамічних ринках – харчової продукції, у тому числі і м'ясної продукції, з'являється багато нових торгових марок або ребрендинг існуючих. Експерти відзначають, що менеджери, маркетологи, технологи які працюють у м'ясопереробній галузі України, демонструють підвищення зацікавленості до ефективного передового досвіду, використовуючи усі можливості вчитись та стажуватися на підприємствах зарубіжних країн (Німеччини, Польщі, Чехії, Франції, США та інших).

Враховуючи, що у м'ясопереробній галузі працюють понад 30% малих підприємств від загальної кількості підприємств (чисельністю працюючих до 100 чоловік), необхідна інформація для них зорієнтована в основному на внутрішнє середовище: технічне оснащення, забезпечення новітніми технологіями, організацію виробництва, фінансово-економічні показники, зменшення витрат на виробництво та реалізацію продукції, стабілізацію та зниження цін на підставі формування цінової політики згідно стратегічного планування підприємства.

Інформація про зовнішнє середовище підприємств м'ясопереробної галузі має несистемний характер. Недостатньо чіткої інформації про стан і розвиток тваринництва, яка свідчить, що підприємства працюють в умовах обмеження сировинних ресурсів. Недостатньо інформації про науково-технічні досягнення, галузеві інновації, прихильність споживачів, імпорт м'ясної продукції, сировини, спецій, оболонки, загальний соціально-політичний стан країни. Усе це призводить до суб'єктивних уявлень про ситуацію на підприємстві, ускладнює прийняття стратегічних управлінських рішень щодо формування цінової політики.

Прогнозування діяльності підприємства на майбутнє має враховувати стратегічну інформацію підприємства. Стратегічна інформація дає можливість планувати діяльність підприємства на перспективу, передбачати випадковості, пов'язані зі змінами, як у внутрішньому, так і в зовнішньому середовищі, які можуть суттєво вплинути на стратегічний розвиток підприємства.

На основі аналізу та оцінки зовнішнього середовища підприємства та галузевої конкуренції, які зумовлюють особливості постачання, збуту, державного регулювання, потрібно прийняти управлінські рішення щодо ефективної діяльності підприємства в майбутньому. Тут вагоме значення має цілеспрямованість, об'єктивність і можливість своєчасного отримання необхідної інформації [5].

Процес підготовки і проведення пошуку інформації, на нашу думку, потрібно здійснювати у такій послідовності:

1. Аналіз діяльності підприємства та отриманих фінансово-економічних і соціальних результатів за поточний період та минулі роки.
2. Встановлення проблемних питань для пошуку необхідної інформації щодо їх вирішення або прийняття управлінських рішень про зміни.
3. Складання переліку завдань для пошуку необхідної інформації.
4. Пошук інформації для можливих варіантів виконання завдань.
5. Перевірка на достовірність, прогноз та порівняння результатів обробки.

6. Оцінювання кожного варіанту і вибір найефективнішого за соціально-економічними результатами.

7. Впровадження обраного варіанту в діяльність підприємства.

8. Внесення змін та подальше вдосконалення одержаних результатів.

До пошуку потрібної інформації, раціоналізації діяльності підприємства при формуванні цінової політики підприємства необхідно залучати всіх спеціалістів і фахівців з різних структурних підрозділів.

Основним критерієм успішної роботи підприємства м'ясопереробної галузі є співпраця зі споживачами продукції, партнерами, постачальниками сировинних, матеріальних ресурсів та посередників. Конкретна інформація про ці суб'єкти ринку дає можливість отримати переваги над конкурентами, уникнути можливих втрат і збитків.

Незважаючи на постійні вдосконалення систем комунікації і накопичення інформації, процес пошуку необхідної інформації є достатньо складним і не завжди достовірним. Основною причиною є постійне збільшення масивів інформації, їх систематизація і перевірка.

Підприємства м'ясопереробної галузі виробляють понад 80-100 найменувань продукції за різними технологічними схемами, з різними термінами зберігання та реалізації, що є актуальним для подальшого вдосконалення та зниження витрат на виробництво і реалізацію продукції при стратегічному плануванні розвитку підприємства на основі пошуку професійної інформації та результатів інноваційної діяльності.

Збір інформації, як правило, здійснюється на певну дату, на певному ринку та його сегментів. Основна кількість підприємств галузі є малими та середніми з обмеженими фінансово-інвестиційними можливостями, тому пошук інформації здійснюється безпосередньо спеціалістами підприємства.

У більшості частини спеціалістів недостатньо знань про носії та практичні навички пошуку інформації. Тому спеціалісти підприємств користуються доступними і поширеними джерелами інформації.

Першим кроком щодо вдосконалення ефективності роботи персоналу є підвищення кваліфікації в сфері інформаційних технологій. Якість роботи підприємства покращується якщо спеціалісти ознайомлені з методами отримання інформації, перевірки її на достовірність.

Отримання необхідної достовірної інформації починається з чіткого визначення характеру даних про предмет дослідження – суб'єкти ринку: використання нових технологій виробництва продукції з детальним описом проведення операцій; закупівельні ціни на сировину і матеріали; рівень оптових цін на м'ясу продукцію на ринку тощо.

Доступність інформації залежить головним чином від легальності, відкритості бізнесу і кон'юнктури ринку. Засновники, інвестори, власники, керівники і спеціалісти підприємства, крім того, що займаються збором інформації, також можуть бути носіями необхідної інформації для конкурентів.

Найбільш розповсюджений носій інформації – Інтернет мережа, дані якої потребують перевірку на достовірність. Кожне підприємство самостійно розробляє власний Web-сайт.

Інформація на Web-сайті повинна відповідати вимогам Закону України «Про доступ до публічної інформації» [6].

Розвинутий Web-сайт підприємства має містити такі розділи: інформацію про підприємство (історія створення, основні досягнення, відгуки клієнтів і партнерів); пропозиції продукції підприємства (цінові і якісні характеристики, каталоги, умови постачання, опис переваг); розділ технічної підтримки (консультації, рекомендації та особливості застосування); додаткову інформацію про діяльність компанії (аналітичні матеріали, статистика тощо); форми для замовлення продукції; лічильник кількості відвідувачів; рубрику поточних новин; реєстраційну форму для відвідувачів, що є потенційними клієнтами [7].

Найбільш достовірну інформацію можна отримати з первинних документів бухгалтерського обліку, стандартів підприємства щодо технології виробництва продукції, контрактів і договорів про співпрацю з іншими підприємствами на ринку.

Дані про підприємство-виробника можна отримати із інформації, яка нанесена на упаковку продукції: якість продукції (сортність, ДСТУ, ТУ, вміст ГМО тощо); складові (рецептура); технологію виробництва; розташування потужностей (адреса); торгову марку; терміни реалізації та ін.

Збір і оцінку інформації здійснюють з відкритих джерел з статистичних оглядів, довідників, періодичної преси, статей галузевих журналів, звітів контролюючих органів та ін. Потрібно зазначити, більш обґрунтовані висновки про інформаційні результати можуть бути досягнуті тільки в результаті порівняння декількох джерел.

Місцем отримання інформації про діяльність конкурентів є галузеві ярмарки, міжнародні виставки, фірмові магазини, міжнародні конгреси щодо вирішення проблем галузі та інші зустрічі професійних спеціалістів науково-дослідних інститутів галузі та національної асоціації виробників м'ясної продукції «Укрм'ясо».

При дослідженнях слід враховувати, що інформація може бути розділена на два види – пряму і інтегровану.

Пряма інформація прямо відповідає на поставлені питання і базується на конкретних фактах. Інтегрована інформація базується на побічних фактах та діях і відповідає на поставлене питання, виводиться методом логічних розрахунків та суджень з різною ступеню достовірністю [7].

Для великих підприємств м'ясопереробної галузі – м'ясокомбінатів потрібна інформація з різних напрямків. Тому великі підприємства, маючи фінансові можливості, залучають спеціалізовані організації до проведення маркетингових досліджень та збору інформації щодо вивчення прогресивних технологій в європейських країнах та міжнародних стандартів якості тощо.

Спеціалізовані організації професійно здійснюють роботу з цільового пошуку необхідної інформації. Звертатись до них доцільно тільки у тому випадку, коли персонал підприємства не може самостійно провести пошук необхідної інформації із-за недостатньої кваліфікації, незнання іноземної мови або іншої причини. Достовірність отриманої інформації залежить від кваліфікації залучених спеціалістів організації, а також від правильності поставлених завдань та умов пошуку. Процес підготовки і проведення досліджень потрібно здійснювати у три етапи:

Етап 1. Планування досліджень. У повному обсязі даний етап передбачає виконання: збір інформації про ринок; розробка технічного завдання на проведення досліджень; вибір спеціалізованої організації для проведення досліджень.

Збір інформації про ринок конкурентного підприємства починається з моменту виявлення потреби у ринковій інформації і включає: збір, обробку, узагальнення, аналіз, прогнозування, рівень конкуренції, сегментацію.

Виконавши цю роботу, з'являється можливість чітко сформулювати цілі і завдання дослідження. Для цього потрібно розробити технічне завдання на проведення дослідження щодо пошуку інформації для вирішення, які будуть включені в стратегічний план на кожний рік до 2020 роки, і на основі якого буде формуватися цінова політика.

У технічному завданні чітко визначено проблему, а також вимоги до якості і обсягу інформації, терміни і бюджет досліджень, в якому вигляді потрібно надати інформацію.

Вибір виконавця досліджень найбільш ефективним шляхом є проведення тендера між спеціалізованими організаціями.

Спеціалізовані організації представляють свої пропозиції щодо проведення досліджень, які включають наступні аспекти: методологію проведення дослідження спеціалістами організації; бюджет і терміни виконання; досвід спеціалізованої організації щодо виконання аналогічних досліджень з вирішення проблемних питань.

Етап 2. Проведення досліджень спеціалізованою організацією.

На даному етапі йде збір і обробка даних для конкретного аналізу. Основою служить первинна інформація, тобто дані отримані для рішення проблеми. Необхідно відзначити аспекти, які потрібно контролювати до початку дослідження в процесі його виконання, а також після закінчення: методи проведення досліджень; достовірність отриманих результатів; формування вибірки; форма анкети чи опитування; компетентність персоналу, якій займається в процесі проведення досліджень; помилки та похибки в отриманих даних.

За результатами досліджень спеціалістами спеціалізованої організації готується звіт, в якому відображаються отримані результати і описується методологія підготовки звіту. Представлений звіт також може бути об'єктом самостійної перевірки, а також із залученням незалежних експертів.

До найбільш поширених помилок на етапі проведення досліджень спеціалізованими організаціями відносяться: невдалий вибір методу досліджень; неефективна вибірка даних, малий їх обсяг; невдалий підбір опитуваних з точки зору їх кваліфікації; надання завідомо неправдивої інформації з боку зацікавлених осіб.

Етап 3. Аналіз результатів проведеного дослідження.

Аналіз здійснюється компетентними працівниками підприємства самостійно або із залученням незалежних експертів. Ціль – оцінити якість проведеного дослідження, так як його результати будуть визначати подальшу стратегію розвитку підприємства. Наскільки результати досліджень логічно обґрунтовані залежить прийняття управлінських рішень підприємства.

Ефективність проектів щодо організації досліджень залежить від виділених витрат. Щоб кошти виділені на дослідження були використані раціонально, підприємство повинно прискіпливо віднестись до підготовки досліджень, чітко формулювати цілі і завдання щодо прийняття правильних рішень та вибору його виконання.

Необхідно постійно аналізувати використання інформації, яка характеризує зовнішню і внутрішню ситуацію на підприємстві. Тільки після аналізу можливе вироблення стратегічних рішень, які втілюються у стратегічному плані та здійснення контролю за результатами діяльності.

Висновок. Підсумовуюче вищевикладене, вважаємо що інформаційне забезпечення формування цінової політики повинно бути достовірним, своєчасним і точним для прийняття ефективного управлінського рішення щодо стратегічного розвитку підприємства.

На наш погляд, пошук інформації щодо впровадження інновацій, нової техніки, прогресивної технології, організації праці та виробництва має здійснюватися з однією метою – зниження витрат на виробництво і реалізацію продукції при формуванні цінової політики, яка має сприяти творчій активності персоналу підприємства та конкурентоспроможності продукції на ринку.

1. Антошкіна Л. І. Ціноутворення та управління ціновою політикою: [підручник] / Л. І. Антошкіна, Н. П. Скригун, Л. Г. Цимбалюк. – Донецьк: Изд-во ЮгоВосток, 2011.
2. Бобко В. В. Концептуальна модель ринкової маркетингової інформаційної системи / В. В. Бобко // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. праць Київського національного ун-ту ім. Шевченка. – К.: КНУ, 2006. – Вип. № 11.
3. Пархоμεць М. К. Ціноутворення у підприємствах агропромислового виробництва : організація та методика: [монографія] / М. К. Пархоμεць, М. З. Матвійчук; за ред. М. К. Пархомиця. – Тернопіль: ТНЕУ, 2012.
4. Ціноутворення як основа ефективності функціонування підприємств та чинник підвищення добробуту населення: [монографія] / за ред. А. В. Череп. – Запоріжжя : ЗНУ, 2011.
5. Чорна Л. О. Концепція ціноутворення на підприємствах регіону / Л. О. Чорна // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – №5. – Т. 1.
6. Про доступ до публічної інформації : закон України № 2939-VI від 13.01.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32.
7. Плескач В. Л. Інформаційні системи і технології на підприємствах: [підручник] / В.Л. Плескач, Т. Г. Затонацька. – К.: Знання, 2011.

УДК: 338.2/14

Завадських Г. М.,

к. е. н., доцент,

кафедра економіки підприємств,

Таврійський державний агротехнологічний університет, м. Мелітополь

ПЕРЕДУМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ АПК УКРАЇНИ

У статті досліджено передумови підвищення ефективності управління підприємствами АПК України в умовах необхідності забезпечення підвищення продуктивності праці, технологічного переозброєння та реалізації інноваційних проектів в даному промисловому комплексі. Обґрунтовано теоретичні основи удосконалення організаційного механізму державного управління аграрним сектором економіки України. Наведено основні напрями державного економічного регулювання АПК.

Ключові слова: управління, ефективність, агропромисловий комплекс, державне управління, інвестиції.

ПРЕДПОСЫЛКИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯМИ АПК УКРАИНЫ

Завадских А. Н.

В статье исследованы предпосылки повышения эффективности управления предприятиями АПК Украины в условиях необходимости обеспечения повышения производительности труда, технологического перевооружения и реализации инновационных проектов в данном комплексе. Обоснованы теоретические основы усовершенствования организационного механизма государственного управления аграрным сектором экономики Украины. Перечислены основные направления государственного экономического регулирования АПК.

Ключевые слова: управление, эффективность, агропромышленный комплекс, государственное управление, инвестиции.

PREREQUISITES IMPROVE MANAGEMENT EFFECTIVENESS THE AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE

Zavadskih A.

In the article preconditions of increase of management efficiency are investigational by the enterprises of agro industrial complex of Ukraine in the conditions of necessity of providing of increase of the labour, technological rearmament and realization of innovative projects in this industrial complex productivity. The theoretical basis for improvement of the institutional mechanism of public administration of agrarian sector of economy of Ukraine. The main directions of state economic regulation of agriculture. Priority directions of development of agrarian sector of economy of Ukraine. The negative trends of development of agricultural production was manifested in protracted crisis: a significant decline in gross production, the

negative figures of financial-economic results of activity of agricultural enterprises, the loss of competitiveness of agricultural products in the domestic market. Define the role and place of the state in ensuring the sustainable development of agricultural production. Lists the priority measures to revive agriculture.

Keywords: *management, efficiency, agriculture, governance, investments.*

Постановка проблеми. Сучасна ситуація в АПК країни не дозволяє розраховувати на його швидку стабілізацію і перехід до стійкого зростання за рахунок внутрішніх ресурсів. У цих умовах державне регулювання агропромислового виробництва має бути невід'ємною частиною сучасної аграрної політики. При цьому слід враховувати, що заходи загальної економічної політики недостатні для розширення складних питань ринкових відносин в АПК. Необхідно формувати аграрну політику за рахунок використання форм, методів і механізмів державного регулювання. Це визначить роль і місце держави в забезпеченні стійкого розвитку агропромислового виробництва. Зміст державного управління, його мета, функції та методи вимагають наукового обґрунтування, постійного реформування відповідно до вимог часу.

Пріоритетним напрямом було і залишається питання державного управління аграрним сектором економіки. Аграрне виробництво покликане задовольняти первинні потреби всього населення і забезпечувати належний рівень життя зайнятим у цій галузі. Проте негативні тенденції розвитку сільськогосподарського виробництва проявилися у затяжній кризі: значний спад валового виробництва продукції, від'ємні показники фінансово-економічних результатів діяльності аграрних підприємств, втрата конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на вітчизняному ринку.

В Україні посилення державного впливу на реформаційні процеси в аграрному секторі економіки є особливо актуальним і з огляду на те, що в умовах економічної трансформації загострюються соціальні та економічні суперечності і проблеми, що виникли як у дореформений період, так і в ході реформ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему теоретичного обґрунтування і удосконалення механізмів державного управління у науковій літературі розглядають В. Авер'янов, В. Бакуменко, М. Гаман, А. Дегтяр, О. Кілієвич, В. Князєв, В. Луговий, А. Мерзляк, П. Надолішній, Н. Нижник, Р. Рудніцька, В. Цветков, А. Чемерис, С. Чукут та інші. Питання державного управління аграрним сектором досліджують: В. Бодров, П. Гайдуцький [1], В. В.П. Галушко [2], М. Гладій, С.І. Дем'яненко [3], О. Крисальний, О. Лебединська, І. Лукінов, Ю.О. Лупенко [8], М. Малік [9], В. Ткаченко, Г. Черевко, В. Шебанін, О. Шпичак [10] та інші. Проте дослідження науковців у цій сфері стосуються окремих елементів організаційного механізму державного управління, а питання удосконалення організаційного механізму державного управління аграрним сектором системно не розглядалися.

Мета статті. На підставі аналізу розвитку економічного середовища аграрної сфери науково обґрунтувати теоретичні основи удосконалення організаційного механізму державного управління аграрним сектором економіки України.

Основні результати дослідження. Однією з ключових галузей економіки України, яка має величезний потенціал щодо виходу на світовий ринок, є її агропромисловий комплекс. Він являє собою сукупність виробничо взаємопов'язаних підприємств та обслуговуючих

організацій, що функціонують та розвиваються на основі агропромислової інтеграції та відіграють важливу роль у більшості країн світу. Оскільки саме вони виконують важливу суспільну функцію - забезпечення населення продуктами харчування [5].

Визначаючи вибір заходів для досягнення вказаної мети і вирішення поставлених завдань, слід враховувати, що результати їх здійснення залежать від безлічі різних чинників, як загальноекономічних, так і політичних, а також від механізмів, форм і методів реалізації державного регулювання АПК як на державному, так і регіональному рівнях. При цьому слід зазначити, що існує низка обмежень, пов'язаних зі станом і тенденціями розвитку макроекономічної ситуації. Так, вочевидь, що сучасні можливості українського консолідованого бюджету не дозволяють забезпечити необхідні обсяги фінансової підтримки агропромислового виробництва і, отже, бюджетні кошти не можуть розглядатися як основне джерело для розвитку аграрного сектору [3]. В цих умовах необхідно поєднувати різні форми і методи економічного регулювання, формувати умови залучення для розвитку галузі ресурсів з різних джерел (власних ресурсів підприємств, кредитів, приватних інвестицій), а бюджетні кошти концентрувати на пріоритетних напрямках і тим самим стимулювати інвестиційну активність в АПК.

Для реалізації наведених цілей необхідно здійснити реалізацію наступних заходів, спрямованих на реформування аграрного сектору України і забезпечення продовольчої безпеки держави:

1.Забезпечення ефективності внутрішнього ринку та цінового регулювання.

2.Сприяння підвищенню ефективності та конкурентоспроможності агровиробництва.

3.Забезпечення цільового спрямування коштів від продажу сільгосппродукції на розвиток аграрного сектору економіки.

4.Підготовка до завершення земельної реформи шляхом скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення [7].

Отже, першочерговими заходами щодо відродження галузі сільського господарства мають бути такі: дотації у сільське господарство, сприятливе податкове навантаження, поліпшення інвестиційно-кредитного забезпечення села, зменшення відсоткових ставок по кредитах, формування страхового ринку, стимулювання будівництва тваринницьких комплексів, встановлення справедливих цін на сільськогосподарську продукцію, врегулювання законів щодо ринку землі тощо.

З цього слідує основні напрями державного економічного регулювання АПК: бюджетна підтримка товаровиробників АПК у вигляді субсидій, дотацій і компенсацій, а також фінансування капітальних вкладень, що мають безповоротний та зворотний характер, надання гарантій щодо залучення інвестиційних кредитів, підтримка короткострокового кредитування сезонних витрат сільськогосподарських товаровиробників на пільгових умовах, спеціалізована підтримка з окремих напрямів, забезпечення системи аграрної освіти, науки тощо; підтримка формування кредитного механізму АПК, адекватного умовам ринку, розвиток національної фінансово-кредитної системи обслуговування товаровиробників АПК; цінова політика, направлена, перш за все, на створення умов оптимізації цінових співвідношень між продукцією сільського господарства та інших галузей економіки, підтримання доходів товаровиробників АПК; податкова політика, що передбачає вдосконалення системи оподаткування в АПК [4]. Сучасна податкова система

характеризується множинністю і відсутністю наукової обґрунтованості ставок податків і зборів; державне регулювання внутрішнього продовольчого ринку, організація закупівель і застави сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства, здійснення товарних і закупівельних інтервенційних операцій, сприяння формуванню об'єднань товаровиробників АПК із просування продукції на ринки, їх інтеграції з переробними підприємствами і торговельними; підтримка розвитку інфраструктури внутрішнього продовольчого ринку, у тому числі створення великих оптових продовольчих, а також локальних ринків, товарних бірж, сприяння проведенню аукціонів, ярмарків та інших форм організованої оптової і роздрібною торгівлі; проведення протекціоністської політики щодо зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією, сировиною і продовольством, захист економічних інтересів товаровиробників АПК і внутрішнього ринку продовольства з використанням заходів митно-тарифного регулювання, кількісних обмежень; підтримка соціального розвитку села, і на цій основі створення необхідної бази формування ефективних ринкових відносин в АПК [5]. Вирішення соціальних проблем села багато в чому зумовлюється результативністю проведення позитивних зрушень в АПК, його стійким розвитком.

Одночасно необхідно надати належних прав органам місцевого самоврядування. Важливе значення має створення загальнодоступної інформаційної системи з основних видів випущеної продукції, можливостей українських підприємств з випуску тієї або іншої продукції, наявного внутрішнього і зовнішнього попиту, підготовки прогнозів зміни попиту на різні види продукції на внутрішніх і зовнішніх ринках. Слід враховувати, що інформаційне забезпечення - це стратегічне завдання, від рівня вирішення якого залежить не лише ефективність державного регулювання агропромислового виробництва і продовольчого ринку, але і його функціонування [1].

Висновки. Реалізація вказаних заходів вимагає формування відповідної законодавчої бази, адекватної умовам ринку. Дуже важливо створити необхідні умови для захисту вітчизняних аграрних підприємств та максимально можливого підвищення конкурентних переваг української продукції АПК на внутрішньому та зовнішньому ринках. Необхідно об'єднати зусилля як окремих суб'єктів агропромислового комплексу, так і державних органів управління, лише так Україна матиме змогу завоювання достойного місця на зовнішньому аграрному ринку.

1. Гайдуцький П. І. Аграрна реформа Л. Д. Кучми в Україні: історико-економічні аспекти / П. І. Гайдуцький // Економіка АПК. - 2015. - № 1.

2. Галушко В. П. Методологічні підходи до визначення ефективності залучення інвестицій в агроформуваннях / В. П. Галушко, О. А. Ковтун, А. Д. Остапчук // Економіка АПК. - 2013. - № 4.

3. Дем'яненко С. І. До питання про стратегію розвитку аграрного сектору економіки України / С. І. Дем'яненко // Економіка АПК. - 2014. - № 1.

4. Діброва А. Д. Сучасне трактування державного регулювання аграрного сектору економіки / А. Д. Діброва // Економічна теорія. - 2011. - № 1.

5. Євтєєв О. О. Стратегія розвитку АПК до 2020 року: основні тези / О. О. Євтєєв, Т.С. Шелкопляс // Агропрофі. - 2013. - № 40 (214).

6. Збарський В. К. Міжнародні порівняння розвитку аграрного сектору: [навч. посібник] / В. К. Збарський. – К.: НУБіП України, 2011.
7. Кропивко М. Ф. Напрями удосконалення державного управління аграрним сектором в умовах децентралізації влади та дерегуляції господарської діяльності / М. Ф. Кропивко, М.М. Ксенофонтов, Н. В. Хміль // Економіка АПК. – 2015. – № 3.
8. Лупенко Ю. О. Результати і проблеми реформування сільського господарства України / Ю. О. Лупенко, П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров // Економіка АПК. – 2014. – № 7.
9. Малік М. Й. Інститути й інституції у розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері / М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк, О. Ю. Лузан // Економіка АПК. - 2013. - № 4.
10. Штичак О. М. Проблеми економічних механізмів державного регулювання ринків сільськогосподарської продукції / О. М. Штичак / Наукові засади розвитку агропромислового виробництва в сучасних умовах. – К.: Аграрна наука, 2010.

УДК 338.43:664.1

Котков С. В.,
фінансовий аналітик,
ПАТ «Оболонь», м. Київ

ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЦУКРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

В статті досліджено питання управління ефективністю діяльності підприємств на основі механізму управління ефективністю з використанням показника доданої вартості. Система управління на основі показника доданої вартості є визначальним комплексним інструментом, що дозволяє найбільш повно управляти ефективністю діяльності підприємства на основі факторів вартості підприємства для цілей управління в області операційної, інвестиційної та фінансової діяльності компанії. Створено модель механізму управління ефективністю діяльності підприємств цукрової промисловості. Реалізація запропонованої автором концепції (механізму) управління ефективністю діяльності підприємства з використанням показника доданої вартості сприятиме розвитку його економічного потенціалу у стратегічному аспекті та максимізації результатів і мінімізації ризиків здійснення підприємницької діяльності.

Ключові слова: ефективність, механізм управління ефективністю, моделі управління ефективністю, система управління на основі економічної доданої вартості, напрями управління ефективністю підприємств цукрової промисловості.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ УПРАВЛЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ САХАРНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Котков С. В.

В статье исследованы вопросы управления эффективностью деятельности предприятий на основе механизма управления с использованием показателя добавленной стоимости. Система управления на основе показателя добавленной стоимости является определяющим комплексным инструментом, позволяющим наиболее полно управлять эффективностью деятельности предприятия на основе факторов стоимости предприятия для целей управления в области операционной, инвестиционной и финансовой деятельности компании. Создана модель механизма управления эффективностью деятельности предприятий сахарной промышленности. Реализация предложенной автором концепции (механизма) управления эффективностью деятельности предприятия с использованием показателя добавленной стоимости будет способствовать развитию его экономического потенциала в стратегическом аспекте, максимизации результатов и минимизации рисков осуществления предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: *эффективность, механизм управления эффективностью, модели управления эффективностью, система управления на основе экономической добавленной стоимости, направления управления эффективностью предприятий сахарной промышленности.*

ECONOMIC BASES OF DEVELOPMENT OF PERFORMANCE MANAGEMENT THE SUGAR INDUSTRY

Kotkov S.

In the article the question of performance management enterprises through the mechanism of performance management using value added. The control system based on value added is defining an integrated tool to manage the most complete performance of the company based on factors of value for management purposes in operating, investing and financing activities of the company. The model of the mechanism of performance management businesses sugar industry. The effectiveness of the company - a complex category of economic science. It permeates all areas of practice, all stages of social production, is the basis for building quantitative criteria values of decisions. Managing your value-adding enterprises should take into account patterns and trends forming system of economic levers of performance management, the condition of the complex nature of management, its innovative component integration processes, mechanisms and methodologies for evaluating performance management as the underestimation of any of these elements can lead to distortions of economic relations, inter-sectoral imbalances, which, as experience shows reform of domestic agriculture, cannot be solved through self-regulation of the market. Using the concept of enterprise performance management is the basis for the development of business strategy, gives a realistic picture of the potential for its growth, promotes investment attractiveness and as a result - increase the capacity of enterprises to survive in the market in the long run It should also be noted that require further study theoretical aspects of the efficiency of enterprises, economic development and the creation of added value in the sugar beet subcomplex to obtain improvements, financial and credit support sugar beet production, stimulation of investment activities aimed at introducing innovation into production. Author of the proposed concept (mechanism) performance management company using value added will promote its economic potential in the strategic aspect and maximize results and minimize risks of business.

Keywords: *efficiency, performance management mechanism, the model of performance management, system management based on economic value added areas of performance management businesses sugar industry.*

Постановка проблеми. Необхідність управління ефективністю діяльності підприємств цукрової промисловості в умовах нестабільного зовнішнього середовища, недосконалості законодавчої і нормативної бази, недостатньої уваги з боку держави проблемам галузі, розвиток тіньового сектору ринку цукру, обумовлює потребу у проведенні досліджень, ґрунтуючись на розробках вітчизняної і зарубіжної науки та практики, з урахуванням змін та тенденцій розвитку світового бурякоцукрового виробництва.

Використання концепції управління ефективністю підприємства стає основою для розробки стратегії підприємства, дає реалістичне уявлення про потенційні можливості його зростання, сприяє підвищенню інвестиційної привабливості підприємства і як результат – підвищенню спроможності підприємства до виживання на ринку у довгостроковому періоді.

Ефективність процесів, що відбуваються на підприємстві, в умовах кризових явищ в економіці є визначальним фактором для його функціонування. Тому можливість управляти цією ефективністю є вагомим важелем в конкурентній боротьбі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управління ефективністю створення доданої вартості підприємств повинно враховувати закономірності і тенденції формування системи економічних важелів управління ефективністю, умови забезпечення комплексного характеру управління, його інноваційну складову, інтеграційні процеси, механізм та методики оцінки управління ефективністю діяльності, оскільки недооцінка будь-якого із вказаних елементів може призвести до викривлень економічних відносин, міжгалузевих диспропорцій, які, як показує досвід реформування вітчизняного агропромислового комплексу, неможливо виправити за рахунок саморегулювання ринку.

Дослідженню наукової проблематики, пов'язаної з управлінням ефективністю присвячено багато праць відомих вітчизняних вчених, зокрема: О. Бугуцький, В. Галушко, С. Гуткевич [4], Й. Завадський [5], Т. Мостенська [6], В. Юрчишин та інші. Теоретичні питання економічного регулювання в агропромисловому комплексі відображено в працях В. Андрійчука, О. Богатиренка., В. Бойка, П. Борщевського [2], В. Гаєнка., О. Зайця, А. Зельднера, В. Кадієвського, М. Коденської, В. Пиркіна, П. Саблука, М. Шаповала, Г. Шевчука, О. Шпичака та інших. Але при цьому слід зазначити, що ще недостатньо дослідженими залишились проблеми, розвитку підприємств та об'єднань підприємств цукрової промисловості з урахуванням інноваційного напрямку інвестиційного розвитку, управління ефективністю, прогнозування стану та показників роботи цукрової промисловості тощо.

Мета статті. Обґрунтувати необхідність формування механізму управління ефективністю діяльності підприємства з використанням показника доданої вартості.

Основні результати дослідження. Оцінка управління ефективністю діяльності підприємства, як правило, ґрунтується на аналізі ефективності різних фінансових показників, таких як чистий прибуток, рентабельність інвестицій, ринкова вартість підприємства. Найпоширенішими напрямками визначення управління ефективності, як співвідношення отриманого результату з витратами (ресурсами) діяльності підприємства, де відповідне співвідношення отриманого результату відповідає наміченим цілям.

Підтримуючи думку А. Г. Грязнової, в даний час, базовою парадигмою розвитку бізнесу прийнята концепція, за якою доцільно відмовитися від неефективних бухгалтерських критеріїв оцінки успішності функціонування компаній і прийняти за основу критерій, найбільш простий і зрозумілий для акціонерів та інвесторів, – додану вартість [3].

Ефективність управління діяльністю підприємства визначається як результативність управління маркетинговою, виробничою, фінансовою, інноваційною та кадровою діяльностями. Ефективність може визначатись як результативність системи, що виражається у відношенні корисних кінцевих результатів її функціонування до витрачених ресурсів. Одночасно, слід зазначити, що традиційний підхід до оцінювання управління ефективністю

діяльності підприємства не завжди відображає об'єктивну картину його роботи. Сьогодні деякі західні компанії використовують як узагальнюючий показник управління ефективністю та і оцінки ефективності підприємства, як альтернативний критерій, показник економічної доданої вартості (EVA - Economic Value Added), який є складовою фінансового блоку «Системи збалансованих показників». Він є основним показником ефективності в системі «Performance Management» (управління результативністю). Оцінка ефективності діяльності на основі концепції «Performance Management» передбачає використання так званої збалансованої системи індикаторів (Balanced Scorecard (BSC)), яка включає різні фінансові й нефінансові показники, що дають змогу комплексно оцінити вартість підприємства й ефективність його діяльності. Показники рентабельності використовуються в цій системі як другорядні, а основним є економічна додана вартість (EVA).

Концепції управління ефективністю підприємства з позиції економічної доданої вартості, на нашу думку, задає єдину основу для моделювання, відстежування, реалізації і оцінки прийнятих управлінських рішень в єдиному руслі – додавання вартості. Саме запропонована система показників, які комплексно оцінюють за відповідним напрямком виробничу технологічність, технічну діяльність, організацію, фінансову спроможність по відношенню до результуючого блоку управління ефективністю, з науко-методичних позицій потребує дослідити взаємозв'язок системи показників за відповідним напрямком з показниками результативності управління ефективністю діяльності підприємств бурякоцукрового під комплексу, що забезпечує наближення моделюємих відносин до реальної ситуації при прийнятті управлінських рішень.

Виходячи з аналізу стану управління ефективністю діяльності підприємств цукрової промисловості України, можна зазначити різновекторність кроків сукупності підприємств галузі, проте вони повинні відповідати чинникам підвищення управління ефективності їх діяльності в напрямку формування економічної доданої вартості, що генерують підприємства.

Концепція управління ефективністю діяльності підприємств цукрової промисловості з позиції економічної доданої вартості представлено на рис.1.

У контексті побудови механізму управління ефективністю діяльності та функціонування підприємства цукрової промисловості важливою, на наш погляд, є реалізація основних етапів.

Перший етап. Здійснення комплексного аналізу показників управління ефективністю діяльності та функціонування підприємства за заданими параметрами його діяльності, які відповідають прийнятій стратегії підприємства на ринку продукції та досягнутого рівня конкурентоздатності.

Для діагностування показників управління ефективністю діяльності та функціонування підприємства у загальному вигляді за заданими параметрами використовують при потребі широкий діапазон показників, які забезпечують здійснення техніко-економічної, фінансово-економічної, соціально-економічної та інтегральної оцінки ефективності його діяльності. Цьому передують аналіз ефективності господарської діяльності, який здійснюється в загальній системі управління, на який бажано спиратись при переході до показників управління ефективністю діяльності.

Якщо ми маємо справу з початковим етапом, то здійснюють прогнозування або планування результативності за заданими параметрами.

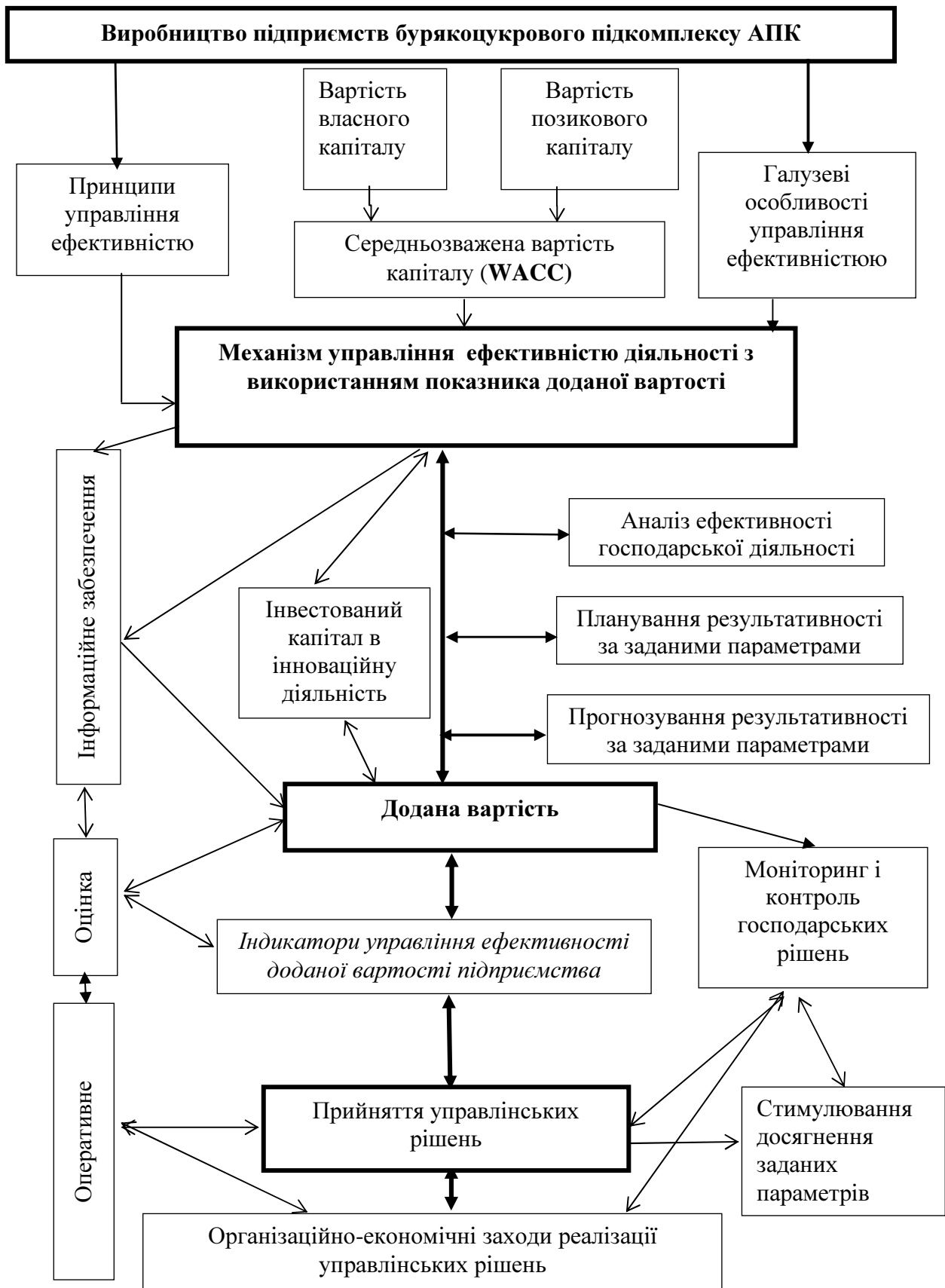

Рис.1. Механізм управління ефективністю діяльності підприємства з використанням показника доданої вартості

Джерело: розробка автора.

При оцінці та здійсненні аналізу управління ефективністю діяльності підприємства виходять з основних показників господарсько-фінансової діяльності, який передбачає аналіз вихідних параметрів функціонування підприємства в загальному обсязі та у динаміці. При цьому важливим є аналіз вихідних параметрів функціонування у чотирьох основних напрямках: економічний ефект, економічні ресурси, витрати, інші вихідні техніко-економічні показники діяльності промислового підприємства. При потребі можна здійснити поглиблений комплексний аналіз ефективності використання ресурсів підприємства, який передбачає аналіз ефективності використання матеріальних, фінансових та трудових ресурсів.

Другий етап. Здійснення оцінки результативності за фактичними параметрами у порівнянні з результативними запланованими параметрами за умови використання показника доданої вартості. Для цього визначають за відповідною методикою показники доданої вартості та визначають індикатори управління ефективності доданої вартості підприємства, а саме: індикатори оцінки ефективності господарської діяльності підприємств; індикатори оцінки ефективності інвестиційної діяльності; індикатори, що характеризують інноваційну активність підприємства.

Кожна група індикаторів включає узагальнюючі та індивідуальні показники, що дозволяє визначити їх рівень та порівняти з заданими параметрами.

Проведений стохастичний факторний аналіз взаємозв'язку системи показників з показниками результативності управління ефективністю діяльності підприємств цукрової промисловості засвідчив наявність двох результативних блоків за економічним призначення та цільовою спрямованістю:

Перший блок – результативні показники управління ефективністю діяльності підприємств цукрової промисловості:

- прибуток на 1 грн. валової доданої вартості;
- валова додана вартість на 1 грн. реалізованої продукції.

Другий блок – результативні показники ефективності, як підсумок управління підприємствами цукрової промисловості:

- витрати на 1 грн. реалізованої продукції;
- рентабельність за валовим прибутком відображують результат;

Третій етап. Прийняття управлінських рішень на підставі визначення «вузьких місць», їх детального аналізу та за результатами моніторингу і контролю господарських рішень в напрямку досягнення результативності управління ефективністю діяльності підприємства впровадження стимулювання керівництва за досягнення заданих параметрів..

Вихідною базою для цього етапу є комплексний аналіз ефективності діяльності підприємств по вказаних параметрам функціонування. Врахування суперечності всіх чинників та можливої їх дії, які впливають на результативність управління ефективністю діяльності підприємства, що є, по суті, стрижневим для прийняття організаційно-економічних заходів.

За результатами комплексного аналізу результативності управління ефективністю діяльності підприємства за вказаними параметрами функціонування є можливість визначити основні резерви зростання ефективності функціонування підприємства у таких напрямках:

- підвищення ефективності використання основних ресурсів підприємства : матеріальних, фінансових, трудових тощо;
- покращення рівня індикаторів управління ефективності доданої вартості підприємства та рентабельності їх функціонування як основних результативних показників діяльності підприємства;
- підвищення ефективності господарювання підприємства;
- визначення шляхів мінімізації ризиків діяльності підприємства з метою максимальної економічної вигоди.

Четвертий етап. Розроблення організаційно-економічних заходів реалізації управлінських рішень в напрямку підвищення управління ефективністю діяльності та функціонування підприємства та планування поетапної їх реалізації. При цьому слід враховувати принципом та переваги матричного підходу при побудові організаційних структур управління ефективністю, поліпшення взаємодії з метою реалізації того чи іншого проекту чи ефективного вирішення завдань управління ефективністю.

П'ятий етап. Моніторинг і контроль за реалізацією рішень щодо підвищення рівня управління ефективністю діяльності підприємства, а також їх результативністю.

Удосконалення засад організації та методики контролю діяльності підприємств у сучасних умовах потребує вироблення нових принципів його реалізації, до яких можна віднести: підзвітності й відповідальності перед ініціаторами контролю; єдності з управлінськими процесами; прозорості.

Висновок. Реалізація запропонованої Концепції управління ефективністю діяльності підприємств цукрової промисловості з позиції економічної доданої вартості або механізму управління ефективністю діяльності з використанням показника доданої вартості сприятиме розвитку його економічного потенціалу у стратегічному аспекті та максимізації результатів і мінімізації ризиків здійснення підприємницької діяльності.

Встановлені і пропонувані напрями розвитку підприємств цукрової промисловості різновекторні, проте відповідають чинникам управління та підвищення ефективності діяльності на основі формування економічної доданої вартості, що генерує підприємство.

Цукрова промисловість має значний потенціал, підприємства мають виняткове значення як і для економіки України, так і з огляду на важливість підтримки регіонів діяльності заводу, створення додаткових робочих місць, соціальну складову. Подальших досліджень потребує система управління підприємств цукрової промисловості України, проблематика законодавчого забезпечення, сучасні умови функціонування підприємств цукрової галузі.

1. Арутюнян С. С. *Інноваційна складова нової моделі економічного розвитку України у посткризовий період* / С. С. Арутюнян, Р. Р. Арутюнян // *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. – 2010. – № 691.

2. Борщевский П. П. *Совершенствование хозяйственного механизма в пищевой промышленности* / П. П. Борщевский, А. А. Заинчковский, В. С. Кучук. – К.: Техника, 1984.

3. Грязнова А. Г. *Оценка бизнеса* / А. Г. Грязнова, М. А. Федотова. – М.: Финансы и статистика, 2009.

4. Гуткевич С. О. Інвестування: теорія і практика: [навч. посіб.] / С. О. Гуткевич. – К.: Видавництво Європейського університету, 2006.
5. Завадський Й. С. Менеджмент: [підручник] / Й. С. Завадський. – К.: УФІМБ, 1997. – Т. 1.
6. Мостенська Т. Л. Економічний механізм формування і ефективного функціонування молочної промисловості України: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.07.02 / Т. Л. Мостенська. – Київ, 2001.

УДК 332.2:664.1

Пріб К. А.,
д. е. н., професор,
професор кафедри менеджменту,
Інститут підготовки кадрів державної служби
зайнятості України, м. Київ

РОЛЬ ПРОГРАМ СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ В ЕФЕКТИВНОМУ УПРАВЛІННІ ЦУКРОБУРЯКОВИМ ВИРОБНИЦТВОМ

В статті розкрито підходи до запровадження програм стабілізації та розвитку і їх ролі в ефективному управлінні цукробуряковим виробництвом. Проаналізовано стан і динаміку роботи цукробурякового підкомплексу. Встановлено, що вирощування цукрових буряків в останні півтора-два десятиліття характеризується деякою інтенсифікацією, за якої скорочення посівних площ компенсується підвищенням врожайності та цукристості буряків. Виявлено, що наявні природно-кліматичні резерви й досі не реалізовано повною мірою. Вирішення нагальних проблем цукробурякового виробництва потребує підвищення ефективності управління на засадах запровадження спеціальних програм стабілізації та розвитку.

Ключові слова: цукробурякове виробництво, управління, програми стабілізації, програми розвитку, регулюючі заходи.

РОЛЬ ПРОГРАММ СТАБИЛИЗАЦИИ И РАЗВИТИЯ В ЭФФЕКТИВНОМ УПРАВЛЕНИИ СВЕКЛОСАХАРНЫМ ПРОИЗВОДСТВОМ

Пріб Е. А.

В статье раскрыты подходы к внедрению программ стабилизации и развития и показана их роли в эффективном управлении свеклосахарным производством. Проанализировано состояние и динамика работы свеклосахарного подкомплекса. Установлено, что выращивание сахарной свеклы в последние полтора-два десятилетия характеризуется некоторой интенсификацией, при которой сокращения посевных площадей компенсируется повышением урожайности и сахаристости свеклы. Обнаружено, что имеющиеся природно-климатические резервы до сих пор не реализованы в полной мере. Решение насущных проблем свеклосахарного производства требует повышения эффективности управления на основе внедрения специальных программ стабилизации и развития.

Ключевые слова: свеклосахарное производство, управление, программы стабилизации, программы развития, регулирующие меры.

THE ROLE OF PROGRAMS OF STABILIZATION AND DEVELOPMENT IN THE EFFECTIVE MANAGEMENT OF SUGAR PRODUCTION

Prib K.

In article approaches to the implementation of programs of stabilization and development, and their role in the effective management of sugar beet production. There are analyze of state

and dynamics of the work the sugar beet subcomplex. It has been established that production of sugar beet in the past two decades characterized by intensification, in which reducing acreage is offset in elevated yields and sugar content of beets. At the same time, it found that the available natural-climate reserves still not used fully realized. Sugar production decreased, gradually destroyed the material and technical base of the sugar industry, the relationship between producers and processors of root crops are imperfect, the domestic market is not protected. Solutions to pressing problems of sugar industry needs to increase management efficiency through the introduction of special programs for stabilization and development. Stabilization programs should be aimed at preserving the existing production facilities, volumes and directions of sugar producers, avoiding excessive immobilization means to prevent financial losses. Development programs should be introduced for the renewal and modernization of the production apparatus, the implementation of new large-scale investment projects, dissemination of innovation and improvement of modern technologies for processing sugar beet and sugar production, the output of domestic producers to international markets. The implementation of specific programs should be based on a set of regulatory measures, in particular the granting of credit, customs and tariff support, tax optimization, development of investment and innovation.

Keywords: *beet-sugar production, management, program of the stabilization, program of the development, measures of regulatory.*

Постановка проблеми. Розвиток цукробурякового виробництва відіграє вагому роль у досягненні продовольчої безпеки держави, стабільному й ефективному функціонуванні суміжних галузей, відбивається на роботі усієї аграрної економіки. Проте, в умовах сучасних соціально-економічних тенденцій такий розвиток ускладнений впливом низки дестабілізаційних процесів, що унеможливають повноцінний відтворювальний процес, обумовлюють економічну неефективність виробництва, призводять до розбалансованості функціонування основних галузей цукробурякового підкомплексу, порушують організаційно-економічні відносини та міжгосподарські зв'язки між ними. Тому нагальною стала потреба щодо розробки і впровадження спеціальних стабілізаційних програм в галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на значимість цукробурякового виробництва в аграрній економіці України питання щодо напрямів і механізмів його подальшого розвитку поглиблено вивчала ціла когорта вітчизняних науковців. Серед них С. В. Брік, С. М. Валявський, О. І. Гуторов, А. В. Єремєєва, О. В. Ковальова, М. Ю. Коденська, В. В. Макогон, А. В. Найда, О. В. Олійник, Л. М. Пархоменко, П. Т. Саблук, С. А. Стасіневич, О. П. Хаєцька та інші [1–8].

Проте, незважаючи на широке висвітлення проблем товаровиробників та функціонування ринку цукру в науковій літературі, питання щодо забезпечення програмно-цільового підходу до ефективного управління розвитком цукробурякового виробництва залишаються недостатньо вивченими.

Виходячи з вищевикладеного, **метою статті** стало обґрунтування засад розробки і реалізації стабілізаційних програм як важливого інструменту управління цукробуряковим виробництвом, що сприятиме ефективному функціонуванню та подальшому розвитку галузі.

Основні результати дослідження. Виробництво цукру розвинене у багатьох країнах

світу, серед яких провідні позиції посідають Бразилія, Індія, Китай, країни ЄС, Таїланд. Значна частка цукру виробляється з тростини, вирізняється порівняно низькою собівартістю, а відповідно й ціною. В Україні натомість традиційно розвинене виробництво білого бурякового цукру, що є більш дорогим. Тому вітчизняна промисловість виробляє лише близько 1 % сукупного світового обсягу цукру.

Процес скорочення обсягів вирощування цукрових буряків та виробництва цукру в Україні започаткувався наприкінці 1980-х – початку 1990-х рр. Так, як видно з табл. 1, порівняно з 1990 р. нині посівні площі скоротилися у 5 разів і у 2014 р. сягнули 331 тис. га. Водночас, за даними Державної служби статистики України [9], урожайність цукрових буряків значно зросла, хоча й досі не сягнула того рівня, який дозволяють отримати вітчизняні природно-кліматичні умови. Доволі високою є цукристість буряків, яка здебільшого дещо перевищує базисних 16 %.

Таблиця 1. Основні показники, що характеризують динаміку розвитку буряківництва*

Показники	Роки					2014 р. в % до	
	1990	2000	2010	2013	2014	1990 р.	2013 р.
Посівні площі, тис. га	1607	856	501	280	331	20,60	118,21
Виробництво, тис. т	44264	13199	13749	10789	15734	35,55	145,83
Урожайність, ц/га	276	177	279	399	477	172,83	119,55
Рентабельність, %	29,5	6,1	16,7	2,7	17,9	–	–

*Джерело: за даними Державної служби статистики України [9].

Хоча порівняно з іншими галузями рослинництва прибутковість вирощування цукрових буряків більш мінлива і має схильність до значних коливань у динаміці, упродовж 2008 – 2014 рр. вона набула тенденції до зростання й становить в середньому близько 15 – 16 % річних.

Внаслідок впливу багатьох чинників як виробничо-господарського, так і комерційного характеру, глобалістичних процесів, вступу України до СОТ, кон'юнктурних коливань на світових ринках, зміни зовнішньоекономічних зв'язків та тенденцій споживання всередині країни упродовж 1990-х рр. виробництво цукру істотно скоротилося й упродовж останніх 13-14 років колиалося в межах 1262 – 2592 тис. т. (рис. 1). Якщо у 1990 р. в Україні працювали 192 цукрові заводи із загальною потужністю переробки цукрових буряків 510 тис.т/добу, то нині фактично діяльність веде лише 38 підприємств з сукупною виробничою потужністю 137 тис.т/добу.

Незважаючи на окремі позитивні тенденції, як то інтенсифікацію вирощування цукрових буряків, у вітчизняному цукробуряковому виробництві існує багато проблем. Перш за усе вони пов'язані із розповсюдженою схемою переробки значної частини коренеплодів на давальницьких умовах, викривленням ефективності діяльності різних ланок цукробурякового підкомплексу внаслідок недобросовісної діяльності вертикально-інтегрованих структур, руйнуванням матеріально-технічної бази цукрової промисловості, недосконалістю й непослідовністю дії експортно-імпортних механізмів на ринку цукру, внаслідок чого зростає імпорт цукровмісної продукції, обумовлюються сезонні цінові коливання, а вітчизняні товаровиробники почасти змушені вдаватися до демпінгу.

Вирішення цих проблем в ефективному управлінні цукробуряковим виробництвом має

носити комплексний і послідовний характер та здійснюватися на засадах запровадження спеціальних галузевих програм. Загалом програми залежно від кон'юнктури ринку, ситуації в галузі, макроекономічної стабільності мають поділятися на програми стабілізації та програми розвитку.

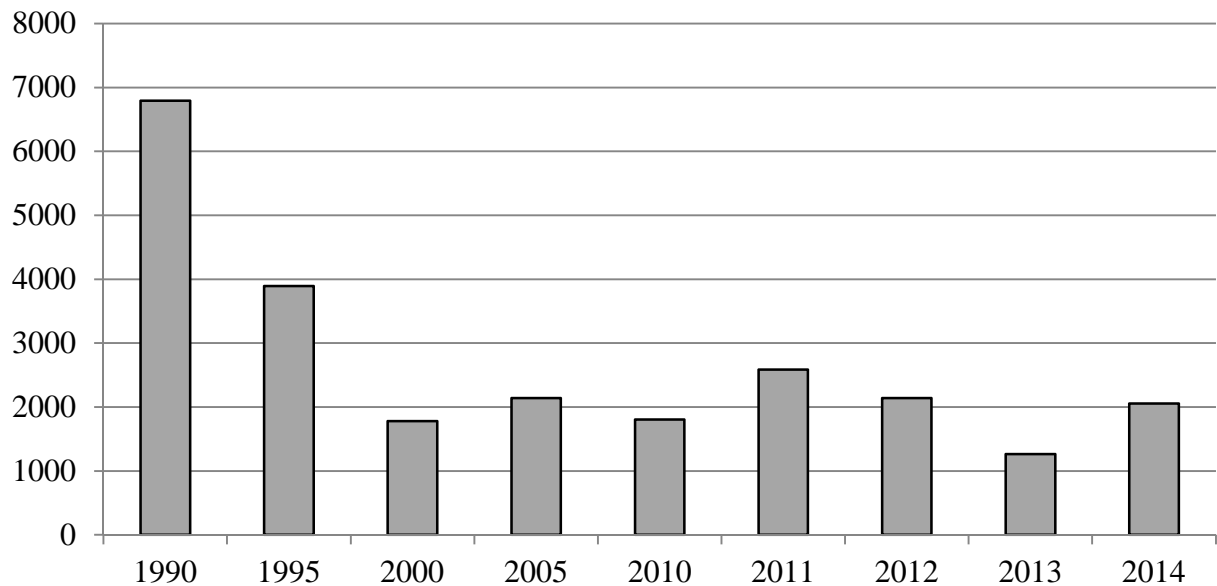

Рис. 1. Динаміка виробництва цукру в Україні, тис. т

Стабілізаційні програми мають запроваджуватися в умовах соціально-економічної нестабільності та розповсюдження фінансово-економічних криз, спрямовуватися на збереження наявного виробничого апарату, обсягів і напрямів діяльності цукровиробників, недопущення надмірної іммобілізації коштів, запобігання фінансових втрат. Їх об'єктами мають ставати найбільш вразливі сегменти цукробурякового підкомплексу, а завданнями: підтримування платоспроможності господарюючих суб'єктів; допомога у фінансовому забезпеченні операційних витрат поточної діяльності; підтримка реалізації екологічних і інших найбільш термінових заходів; допомога у завершенні стратегічно важливих проєктів; забезпечення збереження виробничого апарату і господарського потенціалу.

На відміну від попередніх, програми розвитку мають запроваджуватися в умовах макроекономічної стабільності та у фазах економічного піднесення, спрямовуватися на оновлення та модернізацію виробничого апарату, впровадження нових широкомасштабних інвестиційних проєктів, поширення інновацій, удосконалення сучасних технологій переробки цукрових буряків та виробництва цукру, виведення вітчизняних товаровиробників на міжнародні ринки тощо.

Залежно від цілей і завдань, реалізацію програм стабілізації і розвитку необхідно запроваджувати за допомогою комплексу регулюючих заходів, зокрема надання кредитної, цінової, митно-тарифної підтримки, оптимізації оподаткування, розвитку інвестицій і інновацій.

Кредитна підтримка має забезпечувати здешевлення для товаровиробників кредитних ресурсів та у програмах стабілізації спрямовуватися на завершення раніше впроваджених проєктів, підтримку платоспроможності і здійснення інших найбільш термінових витрат, а у

програмах розвитку – сприяти реалізації нових інноваційно-інвестиційних проектів. Непряме регулювання цін може запроваджуватися у виключних випадках та спрямовуватися на усунення цінових диспаритетів внаслідок недобросовісної діяльності вертикально-інтегрованих структур на окремих ринкових диспропорцій. Регулювання експортно-імпортних операцій має ґрунтуватися на максимально можливому дотриманні інтересів вітчизняних товаровиробників з урахуванням міжнародних договорів держави. Зміни податкового поля мають оптимізувати оподаткування з метою стимулювання підприємницької та інвестиційної діяльності, а також збільшення обсягу оборотних коштів та поліпшення платоспроможності господарюючих суб'єктів.

Спеціальні програми повинні містити такі структурні елементи, як цільову установку, термін впровадження, напрями реалізації, оціночну потребу у фінансуванні, джерела і обсяги фінансування, об'єкти регулюючого впливу, комплекс стабілізуючих заходів, взаємозв'язки зі спеціальними програмами в інших сферах економіки, суб'єкти реалізації програми, очікувані результати. Саме такий підхід дозволить забезпечити ефективне управління розвитком цукробурякового виробництва в державі.

Висновки. Незважаючи на певні позитивні зрушення у цукробуряковому виробництві нині є багато невирішених проблем, пов'язаних із поширенням схем переробки на давальницьких умовах, недобросовісною діяльністю вертикально-інтегрованих структур, руйнуванням матеріально-технічної бази цукрової промисловості, недосконалістю й непослідовністю державної політики тощо. Вирішення цих проблем можливе лише на засадах запровадження спеціальних галузевих програм стабілізації та розвитку. Метою стабілізаційних програм має стати збереження наявного виробничого апарату, обсягів і напрямів діяльності цукровиробників, недопущення надмірної іммобілізації коштів, запобігання фінансових втрат. Програми розвитку в свою чергу повинні спрямовуватися на оновлення та модернізацію виробничого апарату, впровадження нових широкомасштабних інвестиційних проектів, поширення інновацій, удосконалення сучасних технологій переробки цукрових буряків та виробництва цукру, виведення вітчизняних товаровиробників на міжнародні ринки тощо. В якості основних інструментів реалізації програм доцільно використовувати комплекс регулюючих заходів – надання кредитної, цінової, митно-тарифної підтримки, оптимізації оподаткування, розвитку інвестицій і інновацій, що дозволить забезпечити ефективне управління розвитком цукробурякового виробництва.

Перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямку полягають у тому, що реалізація спеціальних програм задля ефективного управління цукробуряковим виробництвом потребує напрацювань щодо формування ефективного механізму фінансування, запровадження дієвих засобів контролю, раціональної системи моніторингу тощо.

1. *Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження, перспективи розвитку : [монографія] / П. Т. Саблук [та ін.] ; ред. П. Т. Саблук, М. Ю. Коденська. - К. : ННЦ ІАЕ, 2007.*

2. *Коденська М. Ю. Державна підтримка розвитку аграрного сектору економіки / М. Ю. Коденська, А. В. Єремєєва // Економіка АПК. - 2013. - № 6.*

3. *Гуторов О. І. Теоретико-методичні основи формування та функціонування*

економічного механізму ефективного виробництва цукрових буряків / О. І. Гуторов, О. В. Ковальова. – Х. : ХНАУ, 2010.

4. Управління інноваційним розвитком цукробурякового виробництва : [монографія] / А. В. Найда [та ін.]. - О. : Лерадрук, 2013.

5. Олійник О. В. Економіко-енергетична ефективність інтенсифікації виробництва цукрових буряків у сільськогосподарських підприємствах : [монографія] / О. В. Олійник, В. В. Макогон, С. В. Брік. - Харків : Підручник НТУ "ХПІ", 2014.

6. Пархоменко Л. М. Виробництво цукру в Україні: стан, проблеми та шляхи їх вирішення / Л. М. Пархоменко // Економіка та управління АПК. - 2012. - Вип. 8.

7. Стасіневич С. А. Ринок цукру: стан і перспективи України та світу / С. А. Стасіневич, С. М. Валявський // Економічний простір. - 2014. - № 91.

8. Хаєцька О. П. Підвищення конкурентоспроможності продукції цукробурякового виробництва / О. П. Хаєцька // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). - 2013. - № 2(4).

9. Статистична інформація [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

УДК 330.341.1

Драган О. І.,
д. е. н., професор,
зав. кафедри управління персоналом та економіки праці,
Національний університет харчових технологій, м. Київ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

З метою забезпечення інноваційного розвитку підприємств пропонується дослідити дефініцію «інноваційний потенціал підприємства». Визначення чітких тенденцій у наукових дослідженнях щодо сутності «інноваційний потенціал» за двома напрямками: ринковий (як інноваційна спроможність), ресурсний (як забезпечення необхідними ресурсами для інноваційної діяльності). Запропоновано механізм управління розвитком інноваційного потенціалу підприємства з конкретизацією «входів» та отриманого результату.

Ключові слова: інновація, інноваційний персонал, механізм, ресурси, інноваційна культура, підприємство.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ РАЗВИТИЕМ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

Драган Е. И.
С целью обеспечения инновационного развития предприятий предлагается исследовать дефиницию «инновационный потенциал предприятия». Определение четких тенденций в научных исследованиях о сущности «инновационный потенциал» по двум направлениям: рыночный (как инновационная способность), ресурсный (как обеспечение необходимыми ресурсами для инновационной деятельности). Предложен механизм управления развитием инновационного потенциала предприятия с конкретизацией «входов» и полученного результата.

Ключевые слова: инновация, инновационный персонал, механизм, ресурсы, инновационная культура, предприятие.

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE POTENTIAL OF COMPANIES

Dragan H.
To ensure the innovative development of enterprises with researching the definition of "innovative potential of the enterprise." Determining accurate tendencies in research on the essence of "innovation potential" in two areas: market (the innovative capacity) resource (such as providing the necessary resources for innovation). A mechanism of development of innovative potential of enterprise specification "inputs" and the result. Propositions as for "Input" management mechanism of innovative potential development of the company associated with the resource approach to innovation potential. At the same time "exit" - the result of management mechanism of innovative potential development of the company associated with the market

approach to innovation potential. Grounded forming innovative culture based on the development of innovative potential of enterprises as the environment and the final result.

Keywords: innovation, innovative personnel mechanism, resources, innovative culture, enterprise.

Постановка завдання. Інноваційний розвиток економіки країни визначається інноваційною активністю підприємств. Здатність підприємств створювати інновації з метою досягнення стратегічного завдання визначається рівнем інноваційного потенціалу та ступенем його використання.

Проблема підвищення інноваційного потенціалу є однією з найважливіших в сучасних умовах розвитку промисловості в Україні, оскільки запорукою економічного розвитку кожного окремого підприємства є успішне впровадження інновацій. Статистичні дані свідчать про низький рівень інноваційної активності національних підприємств, якій зумовлений відсутністю чітко сформульованих методологічних підходів до управління розвитком інноваційного потенціалу підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні аспекти управління розвитком інноваційного потенціалу підприємств промисловості представлені в наукових працях О. Боженко, В. Верби, О. Волкова, А. Гриньова, С. Ілляшенко, А. Савчука, І. Федулової, Є. Чермошенцева, Н. Чухрай, Ю. Шиловой [1–8] та ін.

Актуальність досліджуваної проблеми обумовлена зростанням значення інноваційного потенціалу підприємств задля підвищення конкурентоспроможності продукції та пошуку належного місця в світовому ринковому середовищі. Незважаючи на очевидні здобутки сучасної наукової думки щодо інноваційного потенціалу підприємств, стан економічної практики свідчить про необхідність розробки методологічних аспектів щодо управління його розвитком. Залишається невирішеним питання пошуку резервів інноваційного потенціалу підприємств промисловості та шляхів його розвитку, що потребує глибокого вивчення, теоретичного вирішення та подальшого вдосконалення.

Мета статті. Запропонувати методологічні підходи до управління розвитком інноваційного потенціалу у сучасних умовах функціонування підприємств, враховуюче їх висококонкурентне середовище.

Основні результати дослідження. Згідно Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» «Інноваційний потенціал – сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки» [9].

Більш поширене визначення «Інноваційний потенціал підприємства – це сукупність його можливостей в сфері розроблення та впровадження інновацій, зокрема нових прогресивних технологій, машин, устаткування, виробничого проектування, розроблення і освоєння випуску нових видів продукції, нових методів їх виробництва [1].

У науковій літературі склалося 2 напрями щодо сутності дефініції «Інноваційний потенціал» :

- *ринковий підхід*, якій базується на сукупності зовнішніх та внутрішніх можливостях щодо розроблення та впровадження інновацій;

•ресурсний підхід, якій базується на наявності великої кількості ресурсів (нематеріальних, матеріальних, сировинних, інформаційних, трудових, фінансових тощо) щодо здійснення інноваційної діяльності підприємства.

Узагальнення думок науковців свідчить, що більшість з них надають перевагу ресурсному підходу до формування інноваційного потенціалу.

Розглядаючи поняття інноваційного потенціалу, С. Ілляшенко [4] виділяє такі його складові: ринкова, інтелектуальна, кадрова, технологічна, інформаційна, науково-дослідна та інтерфейсна. Науковець Н. Чухрай [7] розглядає інноваційний потенціал як складну сукупність матеріальних і нематеріальних ресурсів (інтелектуальний потенціал), які підприємство використовує для сприйняття та впровадження нововведень, як ресурс, при цьому, можливо, залишаючи певну їх частину нагромадженою і невикористаною, як резерв на майбутнє. При цьому матеріальні ресурси, що формують інноваційний потенціал, вміщають основні засоби і оборотні активи. Враховуючи неоднорідність інтелектуального потенціалу, за твердженням автора, серед його ресурсів доцільно відрізнити нематеріальні активи, маркетингові, управлінсько-інфраструктурні та трудові ресурси.

Науковець А. Гриньов [3] представляє інноваційний потенціал як сукупність виробничих, трудових і фінансових ресурсів. При цьому, хоча і відзначається, що на інноваційний розвиток впливає як зовнішнє, так і внутрішнє середовище, разом з тим не розкривається механізм впливу ринкового потенціалу підприємства на його інноваційний потенціал, і навпаки.

Теоретичний підхід науковців Верби В. А. та Новикової І. В. [2] полягає у тому, що інноваційний потенціал підприємства розглядається як сукупність інноваційних ресурсів, які перебувають у взаємозв'язку, та умовозабезпечуючих чинників (процедур), що створюють необхідні умови для оптимального використання цих ресурсів з метою досягнення відповідних орієнтирів інноваційної діяльності та підвищення конкурентоспроможності підприємства в цілому. Науковець А. Савчук [5] зазначає, що до інноваційного потенціалу повинні включатися тільки ті його ресурси, які можуть бути використані при реалізації всіх етапів життєвого циклу виробів.

Інші вчені розглядають інноваційний потенціал як спроможність підприємства розробляти та впроваджувати нововведення згідно з необхідними якісними стандартами з метою адаптації до змін у зовнішньому середовищі і виділяють у його складі кадрову, інформаційно-методологічну, матеріально-технічну та організаційно-управлінську складові.

Узагальнення наукових здобутків підтверджує, що автори розглядають інноваційний потенціал підприємства у вузькому і широкому розумінні [6]. У вузькому розумінні – це сукупність засобів і можливостей, що є в наявності на підприємстві для використання нововведень у фінансовій, управлінській і комерційній діяльності у відповідності з базовими цілями його розвитку. В широкому розумінні – це відношення, які виникають на мікрорівні між робітниками в зв'язку з прагненням досягнути базові цілі підприємства, які покладено в основу його стратегічного розвитку, за умов наявності інноваційних можливостей, які створюються за рахунок інших компонентів потенціалу.

Пропонується механізм управління розвитком інноваційного потенціалу підприємства, наведений на рис.1.

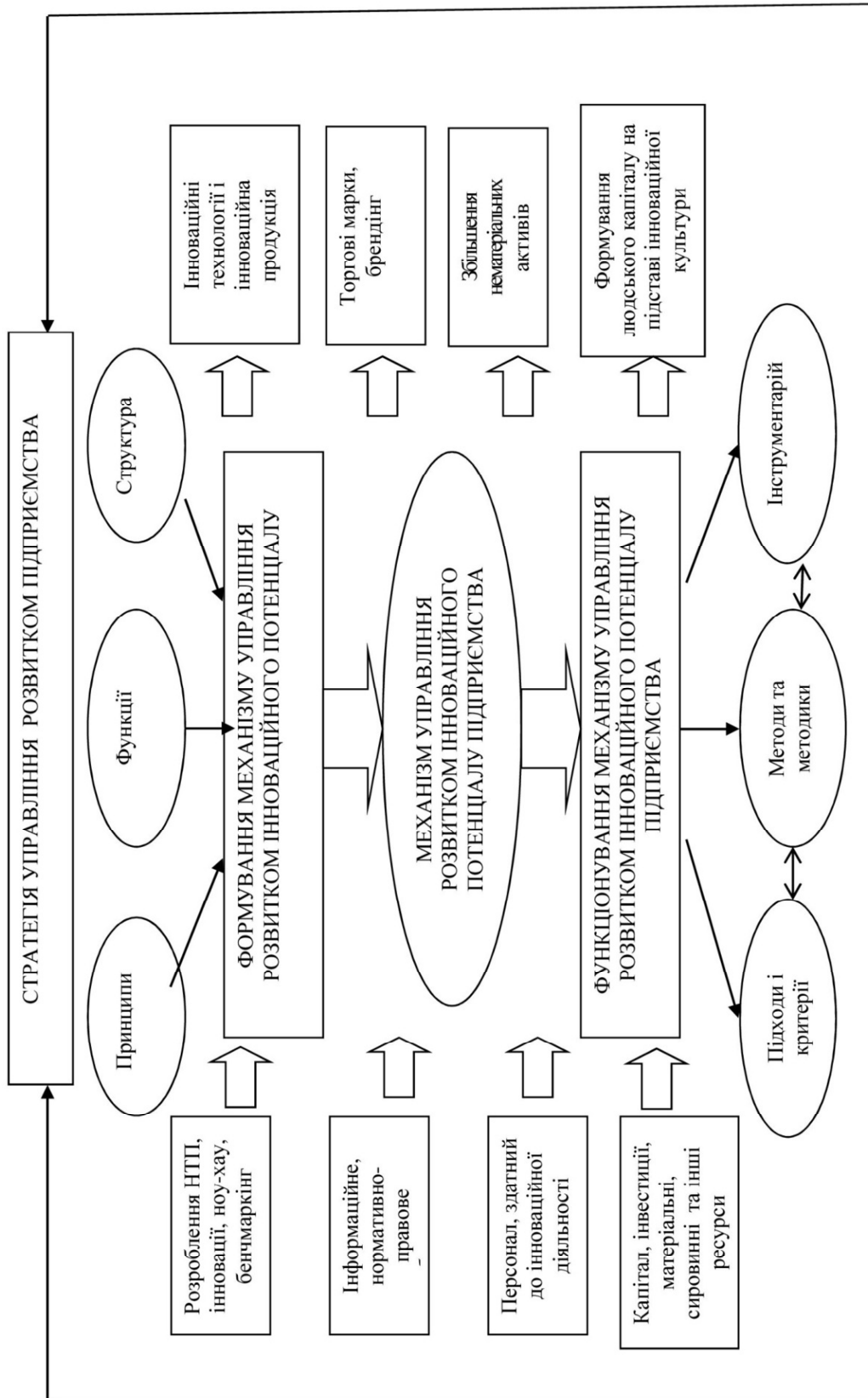

Рис.1. Механізм управління розвитком інноваційного потенціалу підприємства

Джерело: узагальнено автором [1–8].

На нашу думку, для ефективного управління розвитком інноваційного потенціалу підприємства має на місце конкретизація необхідних «входів»:

- інформаційне, нормативно-правове;
- розроблення НТП, інновації, ноу-хау, бенчмаркінг;
- персонал, здатний до інноваційної діяльності;
- капітал (інвестиції), матеріальні, сировинні та інші ресурси тощо.

Водночас необхідно обґрунтувати «вихід» – як результат ефективного управління розвитком інноваційного потенціалу підприємства. Результатом є:

- впровадження інноваційних технологій, виробництво інноваційної продукції (послуг);
- розроблення торгових марок, брендінг;
- збільшення нематеріальних активів;
- формування інноваційної культури.

Водночас «вихід» механізму управління розвитком інноваційного потенціалу підприємства, пов'язаний із ресурсним підходом до інноваційного потенціалу. Отже, «вихід» – результат механізму управління розвитком інноваційного потенціалу підприємства, пов'язаний із ринковим підходом до інноваційного потенціалу.

Формування інноваційної культури базується на розвитку інноваційного потенціалу підприємства, як середовища, так і кінцевого результату. Люди – найцінніший ресурс підприємства, головне джерело продуктивності, який визначає стратегічний успіх підприємства. Це обумовлює практичне посилення уваги керівників до використання фізичного, психологічного й емоційного потенціалу працівників, їх виконавчих, творчих й організаційних здібностей з метою активізації інноваційного потенціалу підприємства.

Ефективність використання інноваційного потенціалу підприємства повинна враховувати: новизну і перспективність наукових розробок; кількість запропонованих і реалізованих пропозицій (винаходів); економічний, екологічний і соціальний ефект, отриманий в народному господарстві в результаті використання завершених інновацій; практичний внесок у підвищення технічного рівня і економічних показників підприємств галузі в зіставленні з фактичними витратами на впровадження; техніко-економічні показники запропонованих і освоєних у виробництві розробок порівняно з кращими зарубіжними зразками; підготовку інноваційно-спроможного персоналу.

Висновок. Підсумовуючи вищевикладене вважаємо, що при формуванні інноваційного потенціалу повинно бути комплексне поєднання всіх напрямків (ринкового і ресурсного) для здійснення інноваційної діяльності підприємства.

Для досягнення максимального соціально-економічного ефекту необхідно розробляти механізм управління розвитком інноваційного потенціалу підприємства із конкретизацією методів, прийомів, інструментарію тощо. З огляду на це предметом подальших розвідок буде дослідження структури, алгоритму дії та реалізації механізму управління розвитком інноваційного потенціалу підприємства у сучасних умовах.

1. Боженко О. М. *Інноваційний потенціал та ефективність його оцінки використання* / О. М. Боженко // *Наукові записки*. – 2011. – № 1(34).

2. Верба В. А. *Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства* / В. А. Верба, І. В. Новікова // *Проблеми науки*. – 2003. – № 3.

3. Гриньов А. В. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства / А. В. Гриньов // *Проблеми науки*. – 2003. – № 12.
4. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи : [навч. посіб.] / С. М. Ілляшенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003.
5. Савчук А. В. Теоретические основы анализа инновационных процессов в промышленности : [монографія] / А. В. Савчук. – Донецьк, 2003.
6. Федулова І. В. Теоретичне обґрунтування сутності інноваційного потенціалу / І. В. Федулова // *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. – 2009. – №1 (47).
7. Чухрай Н. І. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове і логістичне забезпечення : [монографія] / Н. І. Чухрай. – Львів: НУ «Львівська політехніка», 2002.
8. Шилова О. Ю. Інноваційний потенціал підприємства: сутність і механізм управління / О. Ю. Шилова, Є. С. Чермошенцева // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. – 2012. – № 1.
9. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI // *Відомості Верховної Ради України*. – 2012. – N 19-20.

УДК 658.152:658.589(005)

Захаркін О. О.,

к. е. н., доцент,

докторант, кафедра економіки та бізнес-адміністрування,

Сумський державний університет, м. Суми

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АДАПТАЦІЇ ESG-КРИТЕРІЮ В ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

В статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти реалізації інновацій на промислових підприємствах. Наводиться класифікація напрямків соціально-відповідального інвестування. Охарактеризовано основні види стратегій, що може реалізувати підприємство в рамках вартісно-орієнтованого інвестування. Проаналізовано світову динаміку та структуру вибору інвестиційних стратегій при соціально-відповідальному інвестуванні.

Ключові слова: інновації, вартісні показники, соціально-відповідальне інвестування, інвестиційні стратегії, сталий розвиток.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ АДАПТАЦИИ ESG-КРИТЕРИЯ В ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ**Захаркин А. А.**

В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты реализации инноваций на промышленных предприятиях. В работе приводится классификация направлений социально-ответственного инвестирования. Охарактеризованы основные виды стратегий, которые может реализовать предприятие в рамках ценностно-ориентированного инвестирования. Проанализирована мировая динамика и структура выбора инвестиционных стратегий при социально-ответственном инвестировании.

Ключевые слова: инновации, стоимостные показатели, социально-ответственное инвестирование, инвестиционные стратегии, устойчивое развитие.

THEORETICAL BASIS OF ADAPTATION OF ESG-CRITERION INTO INNOVATIVE-INVESTMENT ACTIVITY ENTERPRISES**Zakharkin O.**

The article considers theoretical and practical aspects of innovations' implementation at industrial enterprises. Socio-economic effects arising from this are taken into account. The paper provides classification of areas of socially responsible investment. It includes investment by criteria of the social, ecological areas, the corporate management, the integrating multiple criteria for choosing investments. Foreign evaluation and administration methodology of the creation of corporative and social price was analyzed. It was characterized the main types of strategies that can be implemented by enterprise within the limits of value-oriented investing.

Global dynamics and structure of investment choices of socially-responsible investing was researched. The analysis showed that in recent years the most dynamic investment strategy spread with maximum consideration of ESG factors. They involve the formation of an investment portfolio based on a systematic combination of traditional financial analysis with assessment of environmental, social and governance impacts. Approaches to the adjusting of the ESG-criterion into the innovation activity of industrial enterprises were considered.

Keywords: innovations, value indices, social-responsible investment, investment strategies, constant development.

Постановка проблеми. Для забезпечення своєї конкурентоспроможності не тільки на товарних ринках, але й ринках ресурсів, і в першу чергу – ринку капіталу, виробничі підприємства в процесі оцінки і вибору інноваційних проектів повинні враховувати зміни в пріоритетах акціонерів, потенційних інвесторів та інших стейкхолдерів. Зміна таких пріоритетів пов'язана в першу чергу із необхідністю забезпечення підприємством не лише фінансово-економічних показників, а й дотриманням соціальних, екологічних стандартів, мінімізацією негативного впливу на суспільство.

Враховання таких інтересів має забезпечити не лише зростання «вартості підприємства», а і сформуванню його «суспільну вартість», тобто значимість (у т.ч. представлену економічними показниками) для суспільства, яке знаходиться в сфері впливу такого підприємства. Таким чином, в зоні перетину інтересів суспільства і окремих підприємств можна визначити формування спільної для них вартості або цінності, що полягає у одночасному забезпеченні конкурентоспроможності підприємств та дотримання ними соціальних, екологічних, етичних, економічних потреб суспільства [5].

Основою управління створенням такої спільної вартості в сучасній економічній та інвестиційній теорії стала концепція «values-based investing» – інвестування на основі вартісного підходу, яка базується на застосуванні ESG критерію (E – «environmental», S – «social», G – «governance»), тобто врахування завдань екологічного, соціального розвитку та корпоративного управління при прийнятті інвестиційних рішень на ряду із аналізом фінансових показників та досягненням бажаного рівня дохідності вкладень [8]. Поширення підходу до поєднання в процесі інноваційної діяльності підприємств корпоративних і суспільних цінностей вимагає здійснення соціально-відповідальних інновацій необхідність яких продиктована сучасними вимогами суспільства і визнана в усьому цивілізованому світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Класичними теоріями, в яких розкривається сутність та методи переведення зовнішніх негативних ефектів, створюваних підприємствами для суспільства, у внутрішні ефекти (інтерналізація зовнішніх ефектів) є теорії А. Пігу та Р. Коуза (табл. 1).

Серед сучасних дослідників, які присвятили свої роботи питанням мінімізації та компенсації негативних екологічних екстерналій для суспільства можна відзначити О. Балацького, Л. Мельника, А. Яковлева, Е. Гірусова, С. Бобильова, А. Новосьолова, Н. Чепурних, Л. Гринів, В. Сахаєва, Є. Лапко та інших. Соціальний вплив інноваційної діяльності розглядали В. Геєць, В. Семиноженко, А. Гальчинський, Б. Малицький, А. Мазур, Д. Барон [5] та інші.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика класичних підходів до інтерналізації негативних зовнішніх ефектів

Авторство	А. Пігу (1920-ті рр.)	Р. Коуз (1960-ті рр.)
Інструменти впливу	Податки та субсидії	Встановлення прав власності на ресурси
Спосіб впливу	Податки відіграють роль «штрафів» для діяльності, яка є джерелом створення негативних екстерналій. Субсидії мають стимулюючий характер, забезпечуючи відшкодування екстернальних вигод підприємствам, які створюють позитивні зовнішні ефекти	Надання вартісної оцінки ресурсам та перетворення їх у фактор виробництва. Вільний обмін прав власності на компенсаційній основі забезпечить передачу ресурсів тим економічним суб'єктам, які використовують їх найбільш вигідно
Недоліки та проблеми застосування	- неможливість швидкої оцінки розміру граничних суспільних вигод чи збитків; - невизначеність взаємозв'язку між обсягами виробництва і зовнішніми негативними ефектами; - недостатність інформації про характер, напрям впливу та наслідки зовнішніх ефектів	- складність у визначенні суб'єктів, які відчувають вплив зовнішніх ефектів; - необхідність приведення до одного часового інтервалу витрат і вигод від зовнішніх ефектів; - неможливість застосовувати до всіх видів товарів і послуг, зокрема до тих, що пов'язані з національною безпекою або відносяться до природних монополій

Джерело: складено на основі [1;6].

Разом з тим, невирішеними залишаються питання забезпечення поєднання досягнення вартісних результатів інноваційних перетворень та забезпечення при цьому бажаних екологічних, соціальних та інших ефектів.

Мета статті. Розробка підходів до врахування екологічних, соціальних ефектів, завдань корпоративного управління в інноваційній діяльності промислових підприємств.

Основні результати дослідження. В найбільш узагальнюючому вигляді всі види соціально-відповідальних інвестицій, здійснення яких базується на врахуванні критерію ESG (досягнення бажаних екологічних, соціальних ефектів, завдань корпоративного управління), можна згрупувати за чотирма основними напрямками, що безпосередньо відображають цільову спрямованість таких інвестицій, а саме :

- «Esg» інвестиції (E – environmental) – група соціально-відповідальних інвестицій, які передбачають досягнення позитивного екологічного ефекту;

- «eSg» інвестиції (S – social) – група соціально-відповідальних інвестицій, критерієм реалізації яких є досягнення цілей соціального характеру;

- «esG» інвестиції (G – governance) – група соціально-відповідальних інвестицій, центральне місце при здійсненні яких займає критерій корпоративного управління на підприємстві – рівня залучення стейкхолдерів до процесів прийняття управлінських рішень, ступінь впливу акціонерів на формування пріоритетів розвитку компанії, а також прозорість її діяльності в сфері соціально-відповідальних інвестицій.

- «ESG» інвестиції – крос-галузевий підхід до здійснення соціально-відповідальних інвестицій, який характеризується комплексним врахуванням як фінансових показників інвестиційної діяльності, так і створюваних нею ефектів соціального, екологічного чи іншого характеру [8].

Значна зацікавленість міжнародних організацій, об'єднань та асоціацій (Natural Capital Coalition, World Business Council for Sustainable Development), міжнародних фінансово-аналітичних центрів та компаній (PwC, KPMG), а також громадськості – громадських рухів і об'єднань (B Lab, Shared Value Initiative, True Price) у розвитку соціально-відповідального інвестування та нових стандартів функціонування підприємств сприяло розробці ряду методик та рекомендацій компаніям щодо адаптації принципів відповідального інвестування та врахування ESG факторів у своїй діяльності. Основні документи та методичні розробки в даній сфері узагальнені в табл. 2.

Таблиця 2. Сучасні методичні розробки щодо оцінки та управління створенням корпоративної та суспільної вартості

Документи та методики	Розробник	Загальна характеристика
1	2	3
«B Impact Assessment»	B Lab	Містить стандарти, нормативи та інструменти, що дозволяють компаніям оцінити, порівняти і поліпшити створювані соціальні та екологічні ефекти у довгостроковому періоді
«Environmental Profit & Loss (EP&L) Statement»	IT company BSO/Origin (Eckart Wintzen)	Перша зі спроб надати грошове вираження впливу на навколишнє середовище, створюваного протягом усього ланцюга виробничого процесу
«KPMG True Value»	KPMG	Методологія, яка включає 3 етапи та дозволяє компаніям 1) оцінити їх «справжній» прибуток з урахуванням зовнішніх ефектів; 2) визначити майбутні доходи зважені на ризик; 3) розвивати такі бізнес-підходи, які дозволяють створювати як корпоративну, так і суспільну вартість
«Natural Capital Protocol»	Natural Capital Coalition (раніше TEEB for Business)	Гармонізована методологія оцінки капіталу в процесі прийняття інвестиційних рішень
«Redefining Value»	World Business Council for Sustainable Development (WBCSD)	Робоча програма, яка покликана допомагати компаніям-членам WBCSD стандартизувати свої інструменти для вимірювання і управління впливом на суспільство і навколишнє середовище
«Shared Value»	Shared Value Initiative	Стратегія управління, зосереджена на створенні вартості бізнесу шляхом виявлення та вирішення соціальних проблем

Продовження табл. 2

1	2	3
«Social Return on Investment (SROI)»	SROI Network	Методика створена на основі загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку з метою сприяння управлінню та розумінню соціальних, економічних та екологічних наслідків діяльності підприємства
«Total Impact Measurement & Management (TIMM)»	PwC	Новий підхід, створений, щоб допомогти компаніям зрозуміти загальні наслідки впливу їх діяльності
«True Price»	True Price	Неприбуткова організація соціальної спрямованості, метою діяльності якої є допомога транснаціональним корпораціям, малому і середньому бізнесу, неурядовим організаціям, урядам кількісно і якісно оцінити їх економічний, соціальний та екологічний впливи, зокрема на рівні створення продукту

Джерело: [4]

Необхідно відзначити, що вартісно-орієнтоване інвестування скоріше є критерієм, основою для створення відповідної методики для прийняття інвестиційних рішень при виборі напрямків вкладення коштів, а тому лише опосередковано впливає на створення підприємством спільної для нього і суспільства вартості. Відповідно, чим розвиненішим буде фондовий ринок і сильнішим вплив стейкхолдерів (насамперед, інвесторів) на діяльність підприємств, тим активніше впроваджуватиметься критерій ESG в розробку стратегій розвитку самих суб'єктів господарювання.

Зростання ролі ESG-факторів (екологічних, соціальних ефектів та корпоративного управління) в побудові інвестиційних стратегій і формуванні інвестиційних портфелів стимулює впровадження відповідних критеріїв і для оцінки та порівняння інноваційних проектів.

Як показали результати дослідження, на сьогоднішній день сформувалося декілька видів інвестиційних стратегій, які можуть використовуватися при здійсненні соціально-відповідальних інвестицій (табл. 3). У свою чергу, підприємства в процесі розробки власної інноваційної політики також можуть певним чином орієнтуватися на зазначені стратегії та надавати різний ступінь значимості створенню екологічних і соціальних зовнішніх ефектів на ряду із формуванням приросту додаткової корпоративної вартості та досягненням бажаних фінансових показників.

Наприклад, при традиційному підході до ведення бізнесу інноваційна діяльність здійснюється виключно з метою нарощення прибутку, підвищення рентабельності, виходу на нові ринки тощо, тобто її ефективність оцінюється виключно за «внутрішніми» для підприємства показниками переважно фінансового характеру. Соціально-відповідальні інновації фактично не впроваджуються або дуже обмежені, а вся створена додаткова вартість розподіляється на потреби самого підприємства.

Таблиця 3. Види соціально-відповідальних інвестиційних стратегій

Види стратегій	Характеристика
Тематичного спрямування («sustainability themed»)	Здійснення інвестицій в напрямки та активи, які вузьконаправлено співвідносяться з реалізацією ESG критерію, охоплюючи один або декілька конкретних напрямків (наприклад, інвестиції в «зелені» технології, сталий розвиток певної галузі)
Інтеграція ESG факторів («ESG integration»)	Формування інвестиційного портфеля на основі систематичного поєднання традиційного фінансового аналізу з оцінкою факторів екологічного, соціального та управлінського впливу
Відбір інвестицій з позитивним ефектом («best-in-class/ positive screening»)	Інвестування в галузі, компанії чи проекти, які демонструють найкращий чи високий рівень позитивних ефектів за ESG критерієм, порівняно з іншими в даній сфері
Інвестування з виключенням негативних ефектів («exclusionary/ negative screening»)	Підхід, що передбачає виключення з інвестиційного портфеля окремих активів, які відносяться до компаній, галузей, країн, що демонструють наявність негативних ефектів за ESG критерієм
Відбір на основі нормативних вимог («norms-based screening»)	Включення до інвестиційного портфелю тих активів, які за ESG критерієм узгоджуються з наявними міжнародними стандартами і вимогами
Суспільно впливові інвестиції («impact/ community investing»)	Інвестування в компанії, організації та фонди, що має на меті досягнення значного соціального та екологічного ефекту на ряду із отриманням фінансових доходів. Включає інвестування як на ринках розвинених країн, так і країн, що розвиваються, і може передбачати отримання доходності нижче від середньо ринкового рівня
Участь в управлінні підприємством («corporate engagement and shareholder action»)	Інвестування з метою участі в якості акціонера в голосуванні і впливі на прийняття управлінських рішень в компаніях, що мають спрямованість на виконання ESG критерію

Джерело: [2, 3]

Характеризуючи сучасні підходи до управління діяльністю підприємства та формування його інноваційної політики, слід наголосити, що незважаючи на актуальність врахування в сучасному бізнесі інтересів суспільства, все ж головною метою діяльності для суб'єкта господарювання залишається отримання прибутку. Таким чином, підхід, що базується на адаптації інвестиційного ESG-критерію в інноваційну діяльність підприємства, спричиняє формування декількох базових підходів, які є посереднім варіантом між традиційним бізнесом і благодійною, неприбутковою діяльністю, залежно від ступеня врахування та впровадження ESG-критерію (рис. 1).

Мінімальний ступінь врахування ESG-критерію при соціально-відповідальних інноваціях передбачає формування таких інноваційних стратегій, які ставлять першочерговою метою поліпшення ризик-менеджменту в компанії, уникнення корпоратив-

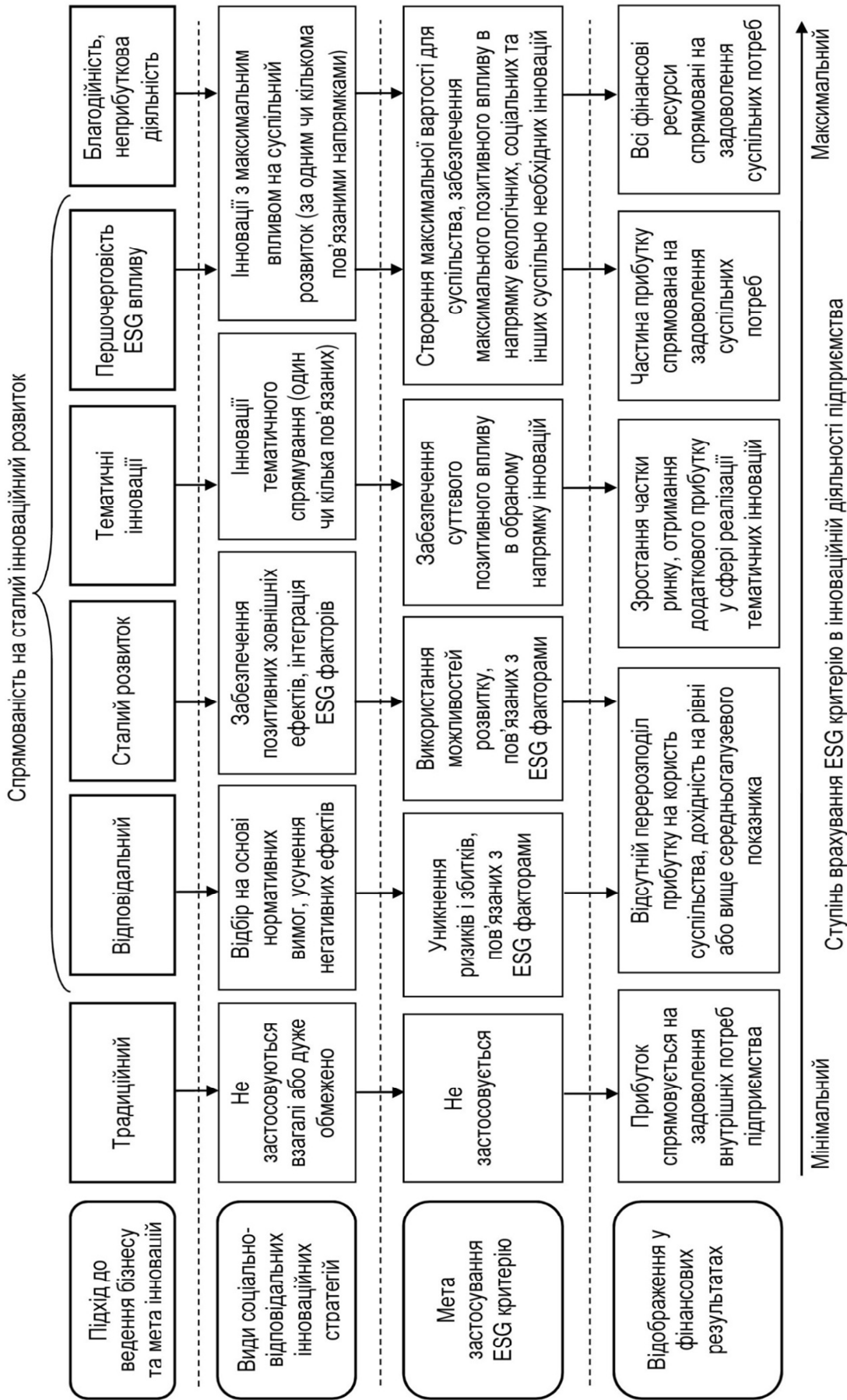

Рис. 1. Підходи до адаптації ESG-критерію в інноваційну діяльність промислових підприємств

Джерело: авторська розробка.

них конфліктів, а також мінімізацію правових, екологічних, етичних ризиків, пов'язаних з невідповідністю продуктової політики чи технологічної оснащеності підприємства існуючим нормативним вимогам чи очікуваним змінам в нормативно-правовому регулюванні.

Наступна стратегія впровадження інновацій з метою забезпечення сталого розвитку підприємства включає не тільки пасивне реагування на регуляторні вимоги та мінімізацію ризиків, але й активне використання нових можливостей, що виникають у зв'язку зі змінами соціального, екологічного і етичного характеру у зовнішньому середовищі. Даний підхід передбачає застосування стратегій відбору інновацій, які забезпечують створення позитивних екстерналій, а також інтегрованих ESG стратегій, які дозволяють об'єднати фінансові цілі компанії та потреби суспільства.

Висновок. Концентрація зусиль компанії на досягненні суттєвих позитивних ефектів у певному напрямку реалізації соціально-відповідальних інновацій (наприклад, на впровадженні відновлювальних джерел енергії, створенні соціально значимих інноваційних продуктів тощо) визначає перехід до тематичних інновацій із забезпеченням суттєвого зростання суспільної вартості в обраному напрямку. Якщо в рамках реалізації тематичних інновацій підприємство здійснює розробку і впровадження нових продуктів, це може забезпечити зростання його фінансових показників, створення нових ринків збуту та закріплення конкурентних позицій.

Максимальне врахування в інноваційній діяльності підприємства ESG критерію призводить до зміни стратегічних орієнтирів ведення підприємницької діяльності та наближення за певними ознаками до неприбуткових організацій. Це пов'язано з тим, що для досягнення масштабного позитивного впливу в напрямку екологічних, соціальних та інших суспільно необхідних інновацій, частина прибутку підприємства перерозподіляється на користь створення нової суспільної вартості.

Таким чином, в залежності від обраної стратегії інноваційної діяльності підприємство може зосереджуватися на максимальному масштабі впровадження ESG-критерію, тобто на створенні позитивних ефектів, здійсненні суспільно впливових інновацій, або на мінімальному його врахуванні – забезпеченні відповідності нормативним вимогам і усуненню негативних ефектів.

1. Пугу А. *Экономическая теория благосостояния* / А. Пугу; [пер.с англ., ред. С.П. Аукуционек]. – М.: Прогресс, 1985.– Т. 1.

2. 2012 *Global Sustainable Investment Review* [Electronic resource] // *Global Sustainable Investment Alliance*. – Retrieved from: <http://gsiareview2012.gsi-alliance.org/pubData/source/Global%20Sustainable%20Investment%20Alliance.pdf>

3. 2014 *Global Sustainable Investment Review* [Electronic resource] // *Global Sustainable Investment Alliance*. – Retrieved from: http://www.gsi-alliance.org/wp-content/uploads/2015/02/GSIA_Review_download.pdf

4. *A new vision of value: connecting corporate and societal value creation* [Electronic resource] // *KPMG International Cooperative*. – 2014. – Retrieved from: <http://www.kpmg.com/AU/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/new-vision-of-value-2014.pdf>

5. Baron J. *What is socially innovative investing? The search for companies that do good and do well* [Electronic resource] / J. Baron // U.S. Trust. Bank of America Corporation. – 2014. – Retrieved from: http://www.ustrust.com/publish/content/application/pdf/GWMOL/USTp_ARVP5FLB_2015-06.pdf
6. Coase R. H. *The Problem of Social Cost* / R. H. Coase // *Journal of Law and Economics*. – 1960. – Vol. 3 (Oct.).
7. *Environmental, Social and Governance: Moving to Mainstream Investing?* – June 25. – 2008. [Electronic resource]. – Retrieved from: <http://www.niri.org/Other-Content/Environmental-Social-Governance-Moving-to-Mainstream-Investing-BSR.aspx>
8. *European Responsible Investing Fund Survey 2015* [Electronic resource] // KPMG International Cooperative. – 2015. – Retrieved from: <http://www.kpmg.com/LU/en/IssuesAndInsights/Articlespublications/Documents/Brochure-European-Responsible-Investing-Fund-Survey-20150402.pdf>

УДК 332:378

Александрова Г. М.,
к. е. н., ст. викладач,
кафедра фінансів та банківської справи,
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Стаття присвячена вивченню проблемних питань фінансування освіти на місцевому рівні в Україні. В роботі розглянуто види джерел та методи фінансування освіти на місцевому рівні. Охарактеризовано результативні показники, що використовуються при визначенні пріоритетності та ефективності бюджетних програм у сфері освіти. На основі даних щодо витрат на освіту на місцевому рівні виявлено проблеми фінансування. Визначено основні перешкоди на шляху розвитку освіти, а саме: зростання обсягів навчальних планів та тривалості освітньої діяльності, при цьому – скорочення надходжень фінансових ресурсів на фінансування освіти. Також проаналізовано основні напрямки реформування фінансування освіти та запропоновано шляхи удосконалення фінансового забезпечення освіти на місцевому рівні в Україні.

Ключові слова: видатки на освіту, обсяги фінансування освіти на місцевому рівні, результативні показники, якість навчання, фінансовий стан освіти, реформа освіти.

ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ НА МЕСТНОМ УРОВНЕ

Александрова А. Н.

Статья посвящена изучению проблемных вопросов финансирования образования на местном уровне в Украине. В работе рассмотрены виды источников и методы финансирования образования на местном уровне. Охарактеризованы результативные показатели, которые используются при изучении приоритетности и эффективности бюджетных программ в сфере образования. На основе данных относительно расходов на образование на местном уровне выявлены основные проблемы финансирования. Определены основные препятствия на пути развития образования, такие как: увеличение объемов учебных планов и продолжительности образовательной деятельности, при этом – сокращение поступлений финансовых ресурсов на финансирование образования. Также проанализированы основные направления реформирования финансирования образования и предложены пути усовершенствования финансового обеспечения образования на местном уровне в Украине.

Ключевые слова: расходы на образование, объемы финансирования образования на местном уровне, результативные показатели, качество образования, финансовое состояние образования, реформа образования.

THE PROBLEMS OF FINANCING EDUCATION AT THE LOCAL LEVEL

Aleksandrova A.

The article is devoted to the study of problematic issues of education financing at the local level in Ukraine. The paper discusses the sources and methods of financing education at the local level. Characterized by performance indicators, which are used in studying the relevance and efficiency of budget programs in the field of education. Based on data on spending on education at the local level the basic problems of financing. Identified the main obstacles to the development of education such as: the growth of curricula and duration of the educational activity with a reduction of the financial resources for the financing of education. Also analyzed the main directions of reforming education funding and proposed ways to improve financial education at the local level in Ukraine.

Keywords: *expenditure on education, funding of education at the local level, performance indicators, quality of education, financial education, education reform.*

Постановка проблеми. Освіта – суспільне явище, яке впливає на всі сфери економічного життя суспільства та є вагомим елементом на шляху досягнення високих темпів економічного зростання і добробуту суспільства. Ця сфера займається формуванням знань і вмінь молодого покоління, його вихованням підготовки кадрів.

Розбудова сучасної української держави, орієнтованої на високі європейські стандарти, висуває особливі вимоги до діяльності системи освіти, оскільки виникає потреба у чималій кількості спеціалістів, здатних здійснювати технічне, економічне та організаційне керівництво. У зв'язку з цим не викликає сумнівів актуальність фінансування освіти в сучасних умовах. Аналіз значення освіти в сучасному житті та стан української системи освіти дозволяє зробити висновок про необхідність кардинальних змін в існуючій на нинішній момент системі освіти.

Нажаль, в умовах економічної кризи, фінансування освіти і науки в повномасштабному обсязі здається неможливим. Саме тому, проблема об'єктивного визначення обсягів фінансування залишається актуальною, оскільки на часі залишаються важливими питання проведення реформ у системі освіти, створення владою передумов для раціонального використання коштів державного бюджету і забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні вимог європейських стандартів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням цього питання займалися такі вітчизняні вчені, як: Бровко О. Н., Вахович І.М., Ілляшенко Т.О., Іщук Л.І., Радіонова Т.О., Пиріг С.О. [3; 6; 7] та інші. Разом з тим, проблеми достатності фінансування місцевих закладів освіти для нашої країни завжди є актуальними, а тим більше, при економічній кризі та запиті суспільства на більш якісні послуги освітніх закладів.

Метою статті є пошук сприятливих та економічно обґрунтованих умов для вирішення проблем фінансування освіти і науки в Україні на місцевому рівні в умовах економічної кризи.

Основні результати дослідження. По-перше, визначимо, які саме видатки на розвиток освіти йдуть з місцевих бюджетів.

Видатки, які здійснюються з бюджетів сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань, враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів це видатки на:

- дошкільну освіту;
- загальну середню освіту (школи-дитячі садки).

До видатків, які здійснюються з районних бюджетів та бюджетів міст республіканського значення, Автономної Республіки Крим і міст обласного значення та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на¹:

- дошкільну освіту;
- загальну середню освіту: загальноосвітні навчальні заклади, у тому числі: школи-дитячі садки, спеціалізовані школи, ліцеї, гімназії, колегіуми, вечірні (змінні) школи;
- заклади освіти для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації: загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, які позбавлені піклування батьків, дитячі будинки (у разі, якщо не менше 70 відсотків кількості учнів загальноосвітніх шкіл-інтернатів, загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей-сиріт і дітей, які позбавлені піклування батьків, дитячих будинків формується на території відповідного міста чи району), дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї, допомога на дітей, які перебувають під опікою і піклуванням;
- інші державні освітні програми.

До видатків, які здійснюються з бюджету Автономної Республіки Крим і обласних бюджетів та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на:

– загальну середню освіту для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації: спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, санаторні школи-інтернати; загальноосвітні школи-інтернати, загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячі будинки (крім загальноосвітніх шкіл-інтернатів, загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей-сиріт і дітей, які позбавлені батьківського піклування, дитячих будинків, визначених у підпункті “в” пункту 2 статті 89 Бюджетного Кодексу, та дитячих будинків сімейного типу і прийомних сімей);

– заклади професійно-технічної освіти, що перебувають у власності Автономної Республіки Крим і виконують державне замовлення;

– вищу освіту (вищі заклади освіти I, II, III та IV рівнів акредитації, що перебувають у власності Автономної Республіки Крим та спільній власності територіальних громад);

– післядипломну освіту (інститути післядипломної освіти вчителів та центри і заходи з підвищення кваліфікації державних службовців місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, постійно діючі курси (центри) підвищення кваліфікації працівників соціально-культурної сфери та агропромислового комплексу, що знаходяться у комунальній власності);

- інші державні освітні програми.

До видатків місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на позашкільну освіту.

Головними джерелами фінансування витрат на освіту на місцевому рівні є:

- кошти бюджетів;

¹ Автор проводить дослідження за період 2011-2013 рр.

- кошти юридичних і фізичних осіб, громадських організацій, фондів;
- спонсорські та добровільні внески і пожертвування;
- кошти галузей народного господарства, плата за додаткові освітні послуги та інші послуги, що надаються закладами освіти.

Фінансування освіти за рахунок вказаних джерел здійснюється наступними методами:

- кошторисне фінансування закладів освіти;
- бюджетне фінансування закладів освіти на основі показника вартості навчання одного учня (студента);

- індивідуальна оплата навчання за рахунок власних доходів, грошових коштів юридичних осіб;

- спеціальні кредити для здобуття освіти;
- отримання спонсорських і добровільних внесків та пожертвувань;
- отримання додаткових доходів від різноманітних послуг не освітнього характеру.

В теперішній час в Україні планування місцевих бюджетів здійснюється за допомогою програмно-цільового методу. Цей метод планування бюджету спрямовує бюджетні кошти відповідно до пріоритетів суспільного розвитку. З метою визначення пріоритетності та ефективності бюджетних програм у сфері освіти використовуються різні результативні показники.

Результативні показники характеризують кількісні та якісні результати виконання бюджетної програми, що підтверджуються статистичною, бухгалтерською та іншою звітністю і дають можливість оцінювати використання коштів на виконання бюджетної програми. Результативні показники бюджетної програми поділяються на такі групи:

а) показники затрат - визначають обсяги та структуру ресурсів, які забезпечують виконання бюджетної програми. У сфері освіти це: кількість навчальних закладів за категоріями, обсяги годин, навчального процесу, чисельність працівників навчального закладу та кількість учнів;

б) показники продукту - використовуються для оцінювання досягнення поставлених цілей (кількість користувачів товарами, роботами, послугами, виробленими у процесі виконання бюджетної програми). У сфері освіти це: чисельність випускників;

в) показники ефективності - визначаються як відношення кількості вироблених товарів (виконання робіт, надання послуг) до їх вартості в грошовому або людському вимірі (витрати ресурсів на одиницю показника продукту). У сфері освіти це: вартість навчання одного учня, витрати на один навчальний заклад, кількість навчальних годин на одного вчителя;

г) показники якості – відображають якість вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг). У сфері освіти це: кількість випускників, які закінчили навчальний заклад з відзнакою, поліпшення рівня освіти (ступінь успішності).

Обсяг видатків на освіту визначається залежно від:

- загального обсягу ресурсів місцевих бюджетів на освіту;
- розрахункового нормативу видатків на одного учня;
- наведеного контингенту учнів різних типів загальноосвітніх навчальних закладів.

Розмір витрат на утримання шкіл визначається кошторисом доходів і видатків. Вихідною базою для визначення розміру асигнувань за основними статтями кошторису

школи є кількість учнів і класів, яку відображають у кошторисі на дві дати: 1 січня та 1 вересня планового року. На основі цього розраховують кількість педагогічних ставок у школі за трьома показниками: кількість класів, кількість навчальних занять, норми навчального навантаження учителів на тиждень. Після цього розраховують витрати за економічними категоріями.

Фінансування середньої освіти в Україні здійснюється за рахунок коштів, які виділяються відповідно до нормативів нарахування на одного учня, але наявний дисбаланс між обсягом завдань, які визначаються державою перед освітою, та обсягами фінансового забезпечення цих завдань. З одного боку, тенденція до зростання обсягів навчального матеріалу і тривалості освітньої діяльності, а з іншого - наявне скорочення надходжень фінансових ресурсів на фінансування освіти. Аналіз показав, що коштів, які виділяються державою для надання освітніх послуг на кожну територію, не вистачає на покриття базових статей витрат: заробітну плату, нарахування на заробітну плату, плату за енергоносії. Дефіцит бюджетних коштів, які виділяються щороку на середню загальну освіту в містах України, за останні три роки становить у різних регіонах 10-20 %.

Розрахунковий показник обсягу видатків на освіту визначається залежно від загального обсягу ресурсів місцевих бюджетів на освіту, фінансового нормативу бюджетної забезпеченості одного учня та приведеного контингенту учнів різних типів загальноосвітніх навчальних закладів станом на 5 вересня року, що передував поточному бюджетному періоду.

Фінансово-господарська діяльність загальноосвітньої школи-інтернату здійснюється на основі єдиного кошторису доходів і видатків, які за більшістю статей цього ж кошторису плануються так само, як і в загальноосвітній школі. Особливості полягають у штаті (передбачається вихователь, лікарі, працівники кухні) та у більших витратах на закупівлю меблів.

Сучасні умови економічно-політичної нестабільності негативно вплинули на розвиток системи освіти на всіх рівнях, у тому числі на місцевому: відбулось скорочення реальних доходів і зниження економічної активності користувачів освітніх послуг, зменшення реальних бюджетних надходжень і обмеження витрат відповідних навчальних закладів на розвиток освітньої, наукової, господарської діяльності, зниження стимулювання праці викладацького складу, що в майбутньому може призвести до неякісного викладання навчальних дисциплін, гальмування розвитку освітньої діяльності.

Незважаючи на збільшення бюджетних видатків на освіту (з 6,3% ВВП у 2009 р. до 6,6% у 2010 р.), ефективність їх використання була і залишається дуже низькою. Понад 70% цих коштів спрямовуються не на освітні потреби, а на зарплату та комунальні платежі. Разом з тим забезпеченість українських шкіл сучасними засобами навчання становить ледь третину від реальної потреби. Розподіл фінансових потоків між школами залежить від кількості учнів, що там навчаються, при цьому не враховуються інші важливі критерії: приміром, стан приміщень закладів освіти [4].

Розглянемо обсяги фінансування освіти з місцевих бюджетів України (табл. 1) і які саме зміни в обсягах фінансування виникли впродовж 2011-2013 років (табл. 2).

Таблиця 1. Рівень виконання плану місцевих бюджетів за статтями фінансування освіти у 2011-2013 рр.

Освіта	Виконання плану, %		
	2011	2012	2013
Дошкільна освіта	98,45	97,24	93,40
Загальна середня освіта	99,60	99,32	96,08
<i>Загальноосвітні навчальні заклади</i>	99,58	99,61	96,43
<i>Загальноосвітні спеціалізовані школи-інтернати</i>	97,65	0	0
<i>Загальноосвітні спеціальні навчальні заклади</i>	100,04	97,09	93,29
Професійно-технічна освіта	98,97	98,20	95,82
Вища освіта	100,11	102,52	94,09
<i>Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації</i>	99,77	98,19	93,96
<i>Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації</i>	101,96	126,19	94,82
Післядипломна освіта	98,36	95,44	90,20
Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми	98,58	97,61	95,14
Програми матеріального забезпечення навчальних закладів	181,25	124,08	84,36
Дослідження і розробки у сфері освіти	0,00	0,00	0,00
Інші заклади та заходи у сфері освіти	96,54	95,98	90,93
<i>Всього</i>	<i>99,18</i>	<i>98,71</i>	<i>95,17</i>

Джерело: [1]

Треба відзначити, що за розглянутий період обсяги фінансування освіти з місцевих бюджетів збільшуються. Але необхідно брати до уваги рівень інфляції, тобто підвищення цін на товари, підвищення рівня заробітної плати тощо. Тобто значного підвищення фінансування освіти не відбувається.

Щодо рівня планування видатків на освіту з місцевих бюджетів – він за розглянутий період погіршився. У 2011 році значна частина видатків була виконана з профіцитом, але у 2012-2013 рр. їх було виконано гірше, але у рамках допустимого (90-100 %).

У 2015 р. очікуються наступні зміни у фінансуванні освітніх закладів на місцевому рівні:

1. Закриття шкіл. Народні депутати скасували усі мораторії на закриття загальноосвітніх навчальних закладів, останній з яких приймали влітку 2014 р. Здебільшого це стосуватиметься сільських шкіл, адже тепер їх можна буде закрити рішенням місцевої влади без згоди загальних зборів територіальної громади чи референдуму, як було раніше. Також створення сільських шкіл тепер буде прив'язуватись до кількості учнів. Незмінною залишилась вимога наповнюваності – не менше 5 учнів у класі школи села та селища.

2. Харчування учнів. Батьки будуть доплачувати більше за харчування дітей у дитячих садочках: не менше 60 % у містах та не менше 40 % у селах. Раніше ці показники склали не більше 50 % та не більше 30 % відповідно. Харчування учнів у школах перекладається на місцеві бюджети або ж, фактично, на батьків учнів. Харчування учнів у початковій школі та професійно-технічних навчальних закладах залишається безкоштовним лише для сиріт, дітей-інвалідів, дітей, позбавлених батьківської опіки, та дітей з малозабезпечених родин.

Таблиця 2. Динаміка обсягів фінансування освіти за 2011-2013рр., грн.

Освіта	2011	2012	2013	2012 порівняно з 2011, грн.	2013 порівняно з 2012, грн.
Дошкільна освіта	11 756 440 683,41	14 559 975 663,73	15 590 086 112,13	2 803 534 980,32	1 030 110 448,40
Загальна середня освіта	34 998 049 307,40	42 261 506 768,27	44 012 238 232,25	7 263 457 460,87	1 750 731 463,98
Загальноосвітні навчальні заклади	30 833 529 337,49	37 601 341 662,82	39 304 514 555,14	6 767 812 325,33	1 703 172 892,32
Загальноосвітні спеціалізовані школи-інтернати	450 781 516,59	0,00	0,00	-450 781 516,59	0,00
Загальноосвітні спеціальні навчальні заклади	3 713 738 453,32	4 660 165 105,45	4 707 723 677,11	946 426 652,13	47 558 571,66
Професійно-технічна освіта	4 267 619 038,76	4 803 998 013,66	4 941 531 631,14	536 378 974,90	137 533 617,48
Вища освіта	2 414 148 810,29	2 904 925 700,71	2 967 204 954,41	490 776 890,42	62 279 253,70
Вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації	2 027 170 873,01	2 352 315 637,44	2 501 238 620,99	325 144 764,43	148 922 983,55
Вищі навчальні заклади III і IV рівнів акредитації	386 977 937,28	552 610 063,27	465 966 333,42	165 632 125,99	-86 643 729,85
Післядипломна освіта	318 997 676,34	373 981 293,10	376 928 472,92	54 983 616,76	2 947 179,82
Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми	3 373 161 360,15	4 251 351 741,35	4 506 723 901,53	878 190 381,20	255 372 160,18
Програми матеріального забезпечення навчальних закладів	1 164 145,14	774 520,54	1 511 551,95	-389 624,60	737 031,41
Дослідження і розробки у сфері освіти	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Інші заклади та заходи у сфері освіти	1 891 227 138,47	2 161 199 664,35	2 199 398 690,68	269 972 525,88	38 199 026,33
Всього	59 020 808 159,96	71 317 713 365,71	74 595 623 547,01	12 296 905 205,75	3 277 910 181,30

Джерело: [1]

3. Пільговий проїзд. З 1 червня 2015 року гарантія безкоштовного проїзду для дошкільнят, учнів та вчителів у сільській місцевості зникає, натомість органи місцевої влади, якщо будуть кошти, можуть забезпечувати пільговий проїзд для учнів, студентів та педагогів до місця навчання. Урізання пільгового проїзду не поширюється на дітей-інвалідів, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, учнів із малозабезпечених сімей та осіб, які їх супроводжують.

4. Безкоштовні підручники. Безплатне забезпечення підручниками у школі гарантується лише для сиріт, дітей-інвалідів, дітей, позбавлених батьківської опіки, та дітей з малозабезпечених родин.

5. Нові субвенції. Зміни до Бюджетного кодексу запровадили нові типи субвенції – на підготовку робітничих кадрів та освітню субвенцію. Освітня субвенція формується з метою фінансування шкіл та передається з Державного бюджету до обласних, районних бюджетів, бюджетів міст обласного значення (а також Києва) та бюджетів об'єднаних територіальних громад. Субвенція на підготовку робітничих кадрів надається обласним бюджетам та Києву для фінансування державного замовлення саме на кваліфікованих робітників. Обидві субвенції можуть спрямовуватися на оптимізацію шкільної мережі.

Розподіл освітньої субвенції мусить відбуватись за формулою, яку розробить Міністерство фінансів та затвердить уряд. Формулу для субвенції на підготовку робітничих кадрів розробляє МОН. Перша повинна враховувати кількість учнів у школах різної місцевості, наповнюваність класів та коефіцієнти для різних типів шкіл. Друга - кількість учнів у ПТНЗ (зважаючи на пільговиків), теж із відповідною поправкою на різні місцевості. Обидва порядки мають бути затверджені до кінця січня 2015 року.

Власне, розробка формули в такий термін може виявитись проблематичною, адже на сьогоднішній день не існує актуальної інформації про згадані параметри. Іншою проблемою може стати відсутність будь-яких гарантійних норм, які визначали би не розподіл, а саме загальний обсяг субвенцій.

Обидві субвенції передбачатимуть 1% резерву, щоб протягом року перекривати закладені прорахунку. Якщо ж гроші до кінця року будуть використані не повністю, то залишок місцевий бюджет зможе використати в наступному році на оновлення матеріально-технічної бази шкіл та професійно-технічної навчальних закладів.

На 2015 рік бюджет передбачає 43,7 млрд. грн. для освітньої субвенції та 5,8 млрд. грн. для субвенції на підготовку робітничих кадрів.

6. Перерозподіл видатків між бюджетами різного рівня. Починаючи з 2016 року фінансування початкової середньої освіти (а дошкільної освіти з 2015 року) не буде здійснюватися з бюджетів сіл, селищ та міст районного значення, натомість вони будуть віднесені на рівень вище - до районних бюджетів, бюджетів міст обласного значення та бюджетів об'єднаних територіальних громад.

Підготовка кваліфікованих робітників, окрім професійно-технічних навчальних закладів соціальної реабілітації, не буде фінансуватись безпосередньо з видатків Державного бюджету. Внаслідок змін до ст. 87-90 Бюджетного кодексу ця стаття фінансуватиметься з видатків обласних бюджетів та через відповідну субвенцію.

У свою чергу, з 2017 року підготовка молодших бакалаврів та бакалаврів у коледжах буде фінансуватись лише з районних бюджетів, бюджетів міст обласного значення (таких 178), бюджетів об'єднаних територіальних громад, а також обласних бюджетів.

З огляду на те, що субвенція на підготовку робітничих кадрів не охоплює підготовку молодших спеціалістів, з 2017 року тягар фінансування їхнього навчання, а також навчання молодших бакалаврів (за умови успішного ліцензування) та бакалаврів у коледжах, ляже на місцеві бюджети.

На 2015 рік у загальному фонді Міносвіти ще закладено 3,8 млрд. грн. на підготовку кадрів закладами I та II рівнів акредитації.

Ще однією новацією з 2017 року стане можливість підготовки кадрів від молодших бакалаврів і до докторів наук за рахунок обласних бюджетів не лише у комунальних, але й у державних вишах.

Також зміни до Бюджетного кодексу передбачають, що уряд до кінця січня 2015 року мусить забезпечити передачу державних ПТНЗ та ВНЗ I і II рівнів акредитації до комунальної власності з умовою заборони відчужувати їхнє майно до прийняття Закону «Про професійну освіту». У свою чергу, Закон «Про державний бюджет України на 2015 рік» передає 65 училищ, 15 коледжів та 3 технікуми на фінансування з місцевих бюджетів [1].

Одним з пріоритетів Концепції розвитку освіти є забезпечення рівного доступу до якісної освіти усім громадянам України і перетворенню освіти в соціальний ліфт.

Для досягнення цієї мети пропонується ввести механізми заохочення сімей з низьким соціально-економічним положенням до участі їх дітей в дошкільній освіті і пристосування системи до потреб сімей.

Також пропонують законодавчо легалізувати сімейну і індивідуальну освіту, спростити і чітко регламентувати процедури навчання в екстернаті, змінити принципи фінансування малокомплектних шкіл шляхом ваучеризації шкільної освіти. Також передбачається введення школоцентричного (school-based) менеджменту, перенесення "центру тяжіння" в процесі ухвалення рішень на операційний рівень (рівень школи).

Призначення директорів шкіл повинне відбуватися на конкурсній основі по 5-річному контракту, а повноваження атестації педагогічних працівників мають бути передані в загальноосвітнім учбовим закладам.

У даній розробці передбачається змінити підхід до фінансування учбових закладів від принципу змісту учбових закладів (фінансування стін) до принципу формування їх бюджетів, виходячи з чисельності контингенту і стандарту вартості навчання одного учня, студента (гроші йдуть за дитиною). Введення економічного стимулювання якісної освітньої діяльності. Також внесення змін до Бюджетного кодексу відносно школи як розпорядника засобів. Серед пропозицій відмічається необхідність збільшення питомої ваги витрат на середню освіту до середньоєвропейських [7].

Ситуація, що склалася в Україні щодо фінансування системи освіти, оцінюється як катастрофічна. Відбувається руйнація існуючих закладів, а натомість не відбувається заміни начебто непотрібних вищих закладів освіти та шкіл на ті, що реально необхідні територіям. Поряд із цим обсяг коштів, які мають спрямовуватися з бюджетів, зменшується.

Проблема нашої держави полягає в тому, що саме на державному рівні відсутнє розуміння життєвої необхідності в конкурентоспроможній системі освіти. У світі прийнято вважати: суспільство не завжди розуміє необхідність розвитку освіти, тому державі за допомогою різноманітних стимулюючих норм доводиться підводити громадян до думки про необхідність отримання освіти високого рівня, а не зменшувати видатки на освіту.

Світова практика не знає випадків стабілізації витрат за допомогою засобів, спрямованих на економію коштів. Можна досягти тимчасового зменшення витрат, але наслідком буде втрата досягнутого рівня розвитку системи освіти країни. Розвинені держави планують щорічне збільшення витрат на системи освіти (в абсолютних одиницях).

Такий стан речей є не тільки несправедливим по відношенню до місцевих органів влади, які не мають достатньо ресурсів аби виконувати делеговані їм функції. Він є також аморальним по відношенню до населення, якому обіцяють освітні послуги, але обсяг цих послуг, а також розмір доплати, необхідної для того, щоб дитина могла отримати належну освіту, зі споживачами заздалегідь не обговорюють. Більшість доплат батьків - це «добровільна пожертва» на ремонт школи, класу, або «плата за репетиторство» - стягують неофіційно, тому ці витрати не можна врахувати наперед. В результаті немає відкритої конкуренції між школами та іншими освітніми закладами які пропонують платні послуги, отже немає і можливості порівнювати, робити вибір між ними.

Освітня не можуть сподіватися на нормальні умови праці і належну винагороду за свою діяльність. Усі розуміють, що оскільки грошей не вистачає навіть на найнеобхідніше, освітні заклади і вчителі та викладачі мають право йти на різні хитрощі. Але доти, доки процес додаткового фінансування закладів освіти не буде прозорим, доки місцева влада, батьки не будуть відкрито допомагати таким закладам, а школи, у свою чергу, не будуть публічно звітувати, така тіньова активність буде спрямована не так на користь навчальному процесу, громаді, як на вирішення власних економічних проблем.

Але що робити, якщо коштів все одно не вистачає? Незалежні дослідження, свідчать, що батьки платять за «репетиторство» 40-50 млн. грн., «на допомогу школам» та інші потреби – 350-400 млн. грн.

За таких обставин у наданні послуг з освіти відбувається прихована диференціація як в межах одного закладу, так і між навчальними закладами - за майновим станом споживачів освіти. З'являються престижні школи, поліпшені умови навчання в яких формують коштом батьків. Добір батьків з вищими доходами у такі школи здійснюється через особливу систему тестування дітей: для успішної здачі тестових завдань батькам слід оплатити підготовчі заняття, або внести «добровільну пожертву» у фонд закладу. Підкреслюємо, що мова йде не про приватні заклади освіти, а про ті, які утримують за рахунок державних коштів. У приватних закладах батьки погодилися платити за освітні послуги і підписали контракт.

Недолік цього засобу полягає у тому, що бідні родини мають менше, або зовсім не мають можливості доплачувати за навчання своїх дітей, тому менші доходи означають зменшення можливостей щодо якісного навчання дітей з бідних родин. Якщо є фонди доплати вчителям, то, відповідно, є різниця між якістю надання освіти. Негативним є не різниця в розмірах заробітної плати вчителів, викладачів різної кваліфікації, а непрозорість критеріїв такої нерівності для споживачів. При подальшій диференціації платоспроможності

батьків збільшуватиметься кількість дітей із малозабезпечених родин, батьки яких не можуть сподіватися на надання своїм дітям якісної освіти не через відсутність у дітей здібностей, а у першу чергу через неспроможність батьків доплачувати за освіту. Таким чином, державна освіта посилюватиме і без того зростаючу соціальну нерівність.

Спроби вийти із ситуації за рахунок роботи з дефіцитним бюджетом можуть бути двох типів. Перше - це намагання пристосуватися до обмежених можливостей шляхом скорочення видатків, збільшення класів, зменшення кількості вчителів. Але такий підхід не є популярним з огляду на прагнення директорів освітніх закладів зберегти колективи і заохочувати і без того низькооплачуваних вчителів та викладачів. Критерій ефективності і якості навчального процесу може бути вагомим чинником для прийняття фінансових рішень лише за умов прозорості бюджетного процесу.

Друге – це спроби використовувати статтю «видатки на енергію та енергоносії» для витрат з інших статей. За рахунок цієї статті освітні заклади збільшували свої загальні видатки, тому що розмір витрат з інших статей не можна було міняти. Внаслідок цього держава змушена була виділяти субвенції місту для покриття боргів в оплаті енергії та енергоносіїв, накопичених освітніми закладами. Отже, на цю статтю списували інші видатки закладів.

Застереження щодо цього методу наступні. У адміністрації районів і закладів освіти не так багато можливостей, щоб значно покращити ситуацію за рахунок більш раціональної організації навчального процесу. В умовах дефіциту ресурсів адміністрації важко звільняти вчителів, пояснюючи це необхідністю приведення у відповідність співвідношення кількості учнів на одного вчителя і зменшення програмних годин. При дефіцитному бюджеті першим, хто страждає, є вчитель, а аргументи щодо якості й ефективності навчання здаються теорією, відходять на другий план.

Оскільки наперед всім учасникам освітнього процесу (крім батьків і самих учнів) відомо, що заявлені, декларовані обсяги фінансування не виконуються, відповідальність за фінансове забезпечення освіти залишається розмитою, не визначеною. Адміністратори на місцях сподіваються на свої особисті стосунки з керівництвом і намагаються добитися особливих умов фінансування для свого закладу або району.

При цьому не тільки знижується фінансова дисципліна і зникають стимули для заощадження на всіх рівнях – міста, району, закладу освіти. Також широко використовується роздування дефіциту для більш «обґрунтованої» позиції на переговорах на всіх рівнях управління для хоча би часткового покриття цього дефіциту. Така практика в умовах непрозорості бюджетного процесу є досить поширеною, особливо, якщо врахувати, що радянський стиль управління базувався саме на такому способі взаємодії з керівництвом.

Через розгалужену мережу навчальних закладів вплив фінансового стану освіти на кожну родину, кожного члена суспільства стає надзвичайно сильним. Якщо зберегти залежність освіти від центру, то навіть за умов відсутності належного фінансування, а може і завдяки цьому, вона виступає «приводним ременем» у використанні так званого «адміністративного ресурсу» в процесі боротьби за владу в пострадянських умовах недосконалості демократичних інституцій.

Так, наприклад, ручний спосіб розподілу ресурсів дозволяє використовувати освіту в період проведення виборчих кампаній для маніпуляції процесом волевиявлення громадян і директивно, методами підкупу, шантажу або примусу впливати на результати виборів.

В умовах чинної системи консолідованого Державного бюджету органи місцевого самоврядування в Україні контролюють 6-10 % надходжень до свого бюджету, тому можливості міст та районів компенсувати дефіцит державного фінансування за рахунок власних коштів є обмеженими. Окремі місцеві громади, особливо тих міст, які мають значні надходження в бюджет за рахунок місцевих податків і зборів, намагаються допомагати своїм закладам освіти. За даними незалежних досліджень, місцеві бюджети великих міст «доплачують» за освіту, покриваючи від 8 до 17 % її поточних витрат.

Проблема тут полягає у відсутності єдиних правил щодо частки місцевих бюджетів, які міста або райони зобов'язані виділяти на освіту з власних доходів. Це означає, що міста, які прагнуть компенсувати брак уваги до освіти з боку держави, змушені урізати свої комунальні послуги та згорти інвестиційні програми.

Крім того, далеко не всі місцеві громади перебувають у таких фінансово-економічних умовах, які дозволяють їм надавати фінансову допомогу освіті. В сільських районах часто немає такої можливості з огляду на надзвичайно низьку фінансову спроможність цих суб'єктів самоврядування. А відтак найбільш припущеною в плані фінансування залишається сільська школа і дошкільні заклади.

Як відомо, регіони, які переживають більші фінансові обмеження, схильні переносити на родини більше витрат за освіту, ніж ті, що не так обмежені фінансово. В сільській місцевості потреба в доплаті батьків більша. Але у той же час спроможність батьків платити за освіту своїх дітей менша, ніж у місті, де дитячі садки краще забезпечені. В результаті значна кількість малозабезпечених родин у сільських районах не можуть вносити плати, їхні діти залишаються вдома. Як свідчать експерти, діти бідних батьків, що не відвідували дошкільні навчальні заклади, гірше адаптуються до навчання у школі, мають менше шансів отримати якісну освіту у майбутньому.

Допомога від бізнесу має дві форми. Перша - це участь у ролі постачальника для державних потреб на вигідних для себе і для школи умовах. Друге - це одноразові пожертви, внески, які мають характер доброчинності.

Відомі випадки, коли постачання продуктів харчування для інтернатів для дітей з особливими потребами майже повністю беруть на себе громадські організації, які отримують від цього або сподіваються отримати переваги для своєї діяльності. Аналогічні способи співпраці між школами і приватними організаціями третього сектора, що можуть виступати постачальниками для освітніх закладів, мають поширену на заході практику. Але в умовах браку державних коштів така участь бізнесу в ролі постачальника для потреб держави має дещо інше забарвлення і свою специфіку.

Часто підприємства і фінансові структури висловлюють готовність легально надавати фінансову допомогу освіті, але перешкодою на цьому шляху виступають непрозорість бюджетного процесу як на рівні окремих навчальних закладів, так і на рівні району, міста.

Але як результат прихованого (напівлегального або напівтіньового) постачання, яке відбувається в умовах дефіцитного бюджету без реальних грошових розрахунків, існує ризик зростання вартості такого постачання для бюджету внаслідок непрозорості цього процесу і

відсутності конкурентного середовища. У той же час запровадження обов'язкової процедури тендеру не вирішує проблем, якщо реальних грошей у бюджеті для такого вибору постачальника і створення конкурентного середовища немає.

В Україні оподаткування організацій, діяльність яких не спрямована на отримання прибутку, мало чим відрізняється від оподаткування звичайних приватних підприємств. Громадським організаціям чи благодійним фондам важко вступати у контрактні відносини з навчальними закладами, оскільки вони не можуть наймати працівників для виконання професійних завдань.

Якщо з боку бізнесмена здійснюється благодійна пожертва з розрахунку на моральне визнання цього вчинку суспільством, він має бути переконаний у правильному використанні своїх внесків. Інакше, у разі виявлених пізніше зловживань, добродійник не тільки не отримає очікуваного морального визнання свого вчинку з боку суспільства, а навпаки, він може стати в очах громадян співучасником злочину, що негативно позначиться на бізнесі добродійця.

Висновок. Отже, система освіти на місцевому рівні, як і її фінансування, потребують значного реформування, а також зміни систем надходження та використання коштів.

Замість створення рівних умов доступу до освіти за рахунок бюджетного вирівнювання, наявна непослідовність у державній політиці поглиблює нерівність і обмежує шанси менш забезпечених родин надати своїм дітям якісну освіту. Через непрозорість механізмів залучення батьківських коштів створюється напружена ситуація всередині батьківських колективів закладів освіти. Діти батьків, які активно фінансують заклад з власних джерел, отримують привілеї у навчанні.

Неефективним є розподіл коштів у бюджеті та не відбуваються бажані зміни у використанні нових джерел фінансування даної галузі.

Все ж подолання кризи у фінансуванні навчальних закладів значно полегшиться у разі створення сприятливої законодавчої атмосфери, яка б допомагала системі освіти не лише виживати, а й розвиватись. Так, перспективи має залучення приватних інвесторів, бізнесу до фінансування освіти. У цьому напрямку необхідно удосконалення податкових умов, спеціальних програм кредитування тощо. Але поки що відсутні законодавчі умови, які б дозволили будувати стратегію виходу із ситуації, що склалася.

1. *Бюджет освіти та науки 2015: що прийняли депутати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/news/45310/>*

2. *Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>*

3. *Ілляшенко Т. О. Проблеми та перспективи фінансування освіти і науки в Україні в умовах економічної кризи / Т. О. Ілляшенко, Т. О. Радіонова // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 1.*

4. *Якимчук Т. В. Проблеми фінансування загальноосвітніх шкіл та напрями їх вирішення [Електронний ресурс] / Т. В. Якимчук, В. Б. Завацька. – Режим доступу: <http://наука.kushnir.mk.ua/?p=31770>*

5. *Луковенко Ю. Проблеми фінансування шкільної освіти. Від фікції до прозорості / Ю. Луковенко, А. Коpecь // Український регіональний вісник. – 2001. – № 27.*

6. Вахович І. М. Стан і проблеми вищої освіти в Україні / І. М. Вахович, Л. І. Іщук, С. О. Пиріг // *Актуальні проблеми економіки*. – 2014. – № 1.
7. Бровко О. Н. Особливості кредитування освітянських послуг в умовах ринкової економіки України / О. Н. Бровко // *Актуальні проблеми економіки*. – 2010. – № 5(23).
8. Державна казначейська служба України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>
9. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua>.

УДК 004:33+304

Власова Г. В.,

к. п. н., доцент,

начальник навчально-методичного відділу,

Національний університет харчових технологій, м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СТРУКТУРІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА КУЛЬТУРИ

Розглянуто теорію інформаційного суспільства як парадигму суспільного розвитку, що поєднала у собі найкращі здобутки людства. Ця парадигма дала поштовх позитивних зрушень у нетехнічних сферах людської діяльності і задоволення потреб, ставши основою розвитку людських потенціалів, реалізації громадянських прав і свобод особи. Визначено наслідки широкого впровадження інформаційних технологій у сферах економічного і соціально-культурного розвитку. Встановлено сфери впровадження інформаційних технологій: макро- та мікроекономіка, зовнішньоекономічна політика, сфера державного управління, соціальна та соціально-політична сфери, сфера зовнішньої політики, освіти, науки та культури. Доведено, що інформаційні технології потрібно розглядати не як окрему галузь науки чи економіки, а як системну базу для усіх економічних та соціальних перетворень в Україні.

Ключові слова: інформація, інформаційні технології, інформаційне суспільство, інформатизація, економіка, культура.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В СТРУКТУРЕ РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ЭКОНОМИКИ И КУЛЬТУРЫ

Власова Г. В.

Рассмотрена теория информационного общества как парадигма общественного развития, соединившая в себе лучшие достижения человечества. Эта парадигма дала толчок положительных сдвигов в нетехнических областях человеческой деятельности и удовлетворения потребностей, став основой развития человеческих потенциалов, реализации гражданских прав и свобод личности. Определены последствия широкого внедрения информационных технологий в сферах экономического и социально-культурного развития. Установлены сферы применения информационных технологий: макро- и микроэкономика, внешнеэкономическая политика, сфера государственного управления, социальная и социально-политическая сферы, сфера внешней политики, образования, науки и культуры. Доказано, что информационные технологии нужно рассматривать не как отдельную отрасль науки или экономики, а как системную базу для всех экономических и социальных преобразований в Украине.

Ключевые слова: информация, информационные технологии, информационное общество, информатизация, экономика, культура.

INFORMATION TECHNOLOGY IN THE STRUCTURE OF THE DOMESTIC ECONOMY AND CULTURE

Vlasova G.

The theory of the information society as a paradigm of social development combining the best achievements of mankind is considered. This paradigm gave rise to improvements in non-technical fields of human activity and needs becoming the basis for the development of human potential, the realization of civil rights and freedoms. The impact of the widespread introduction of information technologies in the areas of economic, social and cultural development is determined. The scope of information technology is established: macro- and micro-economics, foreign policy, public administration, social and socio-political sphere, the sphere of foreign policy, education, science and culture. It is proved that information technology should not be viewed as a separate branch of science or economics but as a systematic basis for all economic and social transformations in Ukraine.

Keywords: *information, information technology, information society, informatization, economy, culture.*

Постановка проблеми. Зростання обсягів інформації, диференціація та спеціалізація знань, зростання сфери інформаційних послуг, становлення інформаційної цивілізації є об'єктивними і закономірними елементами процесу розвитку суспільства. Високорозвинуті держави світу вже пройшли початковий етап становлення суспільства інформаційної демократії, інші знаходяться на заключній фазі індустріалізму, треті – ще не мають навіть більш-менш розвинутого індустріального сектора. Але так чи інакше світ все більше залежить від влади інформації. Завдяки розвитку глобальної мережі Інтернет стираються кордони між державами, з'являється новий тип суспільної комунікації, нова модель спілкування між суб'єктами світового співтовариства, відкриваються нові горизонти інформаційного обміну в межах майже всього світу, в тому числі формується новий різновид економічної системи: інформаційна економіка. В той же час, нестримуваний та багато в чому ентропійний, хаотичний розвиток мережі визвав забагато побоювань, поставив актуальні та серйозні питання щодо безпеки інформації та упорядкування інформаційних ресурсів. На даний час пропонується багато теорій, концепцій відповідно формування і практичного застосування інформаційних ресурсів як на макрорівнях так і на мікрорівнях економічного, політичного та культурного розвитку суспільства і в рамках даної публікації є намагання представити еволюцію поглядів науковців і практиків щодо вирішення цих питань.

Зрозуміло, що становлення суспільства нового типу дуже гостро ставить питання інформаційної безпеки простору держави, людини, суспільства. Це питання неможливо обійти, тим більше, що воно стає дуже актуальним зараз для нашої країни, що й викликало потребу в його розгляді.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями формування та практичного застосування інформаційних ресурсів на різних рівнях займалось багато таких вчених, як Белл Д., Гідденс Е., Кастельс М., Кінг А., Маклюен М., Масуда Е., Мартін Д., Несбіт Д., Рісмен Д., Тапскотт Д., Тоффлер Е., Турен А., Уебстер Ф., Хаяші Ю. [1; 2; 4; 7; 8] та інші.

Те, що відбувається в сфері зростання та спеціалізації знань повинно бути розглянуто з точки зору соціо-політико-культурних параметрів. Перш за все, інтенсифікація та

спеціалізація знань викликають появу в сучасному суспільстві нового соціального прошарку інтелектуально розвинутих людей, власників спеціалізованого знання. По-друге, цей процес потребує певних норм та цінностей освіти – нині кожен може увійти до еліти, але потрібний певний, достатньо високий ступінь освіченості, тому система освіти набуває в інформаційному суспільстві пріоритетного значення. По-третє, володіння, користування та розпорядження інформацією потребує певного рівня особливого типу культури – інформаційної культури, причому відтепер вона пронизує або обіймає всі інші види і типи культурного життя.

Мета статті. На основі теорії інформаційного суспільства розглянути місце інформаційних технологій та наслідки їх впровадження у сфери економічного та соціально-культурного розвитку.

Основні результати дослідження. Кризові процеси, що проходять у сучасному українському суспільстві, відбуваються на тлі стрімкого зростання ролі та обсягів інформації, знань, інформаційної економіки і зміни економічного статусу інформації, інформаційних технологій, тобто процесів, які кардинально змінюють життя людей і статус держави.

У системі світового поділу праці відбувається процес соціально-економічної, політичної та духовно-культурної сегрегації. В результаті утворюється глобальна концентрація усієї чи майже усієї інтелектуальної індустрії в розвинутих суспільствах. Вони, таким чином, можуть стати єдиним джерелом, зберігачем і господарем головних інтелектуальних ресурсів світу, виробником домінуючих інформаційних технологій, а також, надалі, і основних культурних, цивілізаційних, соціально-гуманітарних цінностей. Вже почуваються перші хвилі майбутнього глобального, ще не знаного в історії, розподілу людства, що характеризується постійною міграцією кращих інтелектуальних сил і талантів з країн, що розвиваються, зокрема й України, до високорозвинутих.

Феномен цієї загально-соціологічної теорії достатньо парадоксальний, і полягає він в тому, що технологічний прогрес, який, багато в чому, призвів до порушення природного балансу на нашій планеті, одночасно, породив таке явище як інформаційно-комунікаційні технології. Однак вони так надалі й залишалися би тільки на рівні технічних засобів подальшого технократичного вдосконалення, якби не отримали соціального статусу – тобто людського виміру, через людину і для людини.

Загальна теорія інформаційного суспільства сприймається сьогодні широко визнаною методологічною підставою більшості суспільствознавчих досліджень. Процес становлення нової соціальної теорії можна досить умовно поділити на два етапи – концепція постіндустріалізму і саме інформаціоналізму. Вважається, що сам термін “постіндустріальне суспільство” зі змістом, що близький до сучасного, введений у науковий обіг у 1958 р. американським соціологом Д. Рісменом. Він вживає це поняття в назві своєї статті, що забезпечило їй широкий розголос, виявивши тим самим розуміння внутрішнього змісту теорії постіндустріального суспільства. Проблемами постіндустріального суспільства тісно займався американський соціолог Деніел Белл ще наприкінці ХХ ст., який узагальнюючи дане поняття, звів його до наступних ключових моментів [1]:

- економічна ділянка: перехід від товаровиробляючої до обслуговуючої економіки;
- поділ населення за родом занять: перевага професійно-технічного класу;

- осьовий принцип: провідна суспільна роль теоретичного знання як джерела нововведень і політичних формулювань;
- орієнтація на майбутнє: контроль технології і технологічної оцінки;
- ухвалення рішень: створення нової “інтелектуальної технології”.

Це визначення суспільства нового типу дало поштовх науковій громадськості з розвитком новітніх інформаційних і комунікаційних технологій більш ретельно розглядати саме інформаційні чинники становлення майбутнього. Це усвідомив і сам Белл, який дещо пізніше почав активно використовувати термін “інформаційне суспільство”. Саме Деніел Белл сьогодні вважається одним з основоположників концепції “інформаційного суспільства”, одним з перших виділивши його характерні ознаки. Його визначення даного поняття цікаво історичністю свого підходу, за яким він визначає сутність нового суспільства через зміни, що відбуваються в суспільстві сьогодення, тим самим виділяючи і підкреслюючи саме ті ознаки, що будуть відрізняти “післяреволюційне” суспільство від нинішнього [2].

Авторство терміна “інформаційне суспільство” сьогодні достатньо спірне, але майже усі дослідники згодні з тим, що воно народилося в межах Японії як головний конструкт локального технологічного розвитку, що було підтверджено докладом професора Токійського технологічного інституту Ю. Хаяші та рядом наукових докладів і звітів японському уряду, де були змальовані контури інформаційного суспільства. Інші дослідники датують появу терміну дещо раніше, акцентуючи увагу на тому, що фактично одночасно було введено в науковий оборот термін “інформаційне суспільство” на початку 60-х років Ф. Махлупом [9] у США і Т. Умесао в Японії, поклавши тим самим початок теорії за цією назвою. Концепція “інформаційного суспільства” розкрила принципово важливу рису постіндустріального суспільства і збагатила його розуміння, відкрила властивості інформації та її зростаючу роль у житті суспільства. Проте вона ще не могла претендувати на всеохоплюючу характеристику нового соціуму.

Теорія інформаційного суспільства як парадигма суспільного розвитку певним чином поєднала у собі всі найкращі здобутки людства, дала поштовх позитивних зрушень у всіх інших нетехнічних сферах людської життєдіяльності і задоволення потреб, ставши основою розвитку людських потенціалів, якнайширшої реалізації громадянських прав і свобод особи, поставивши пов'язані з цим відносини на якісно новий рівень існування.

Великомасштабні перетворення, що відбуваються, пов'язані з упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій (ІТТ) практично в усі сфери життя, повинні контролюватися і направлятися в інтересах усього суспільства. Зробити це може держава в союзі з усіма зацікавленими сторонами, насамперед приватним сектором. Україна в цьому процесі значно відстала, але це дає можливість на прикладі інших країн зрозуміти роль державного впливу для цілеспрямованого формування основ інформаційного суспільства.

Але поштовх йде саме від розвитку техніки, насамперед, інформаційно-телекомунікаційної, до якої відносяться комп'ютери, мережі тощо. Технологічний прогрес стає основою нового суспільства і дозволяє провідним вченим акцентувати увагу на тому, що суспільство в нову епоху “стає електронним” [7].

Ще один дослідник питань інформаційного суспільства Т. Стоуньєр [6] дає розгорнену характеристику поняттю інформації, демонструючи принципову відмінність останньої від

інших видів економічних і соціальних цінностей. Через високий рівень розвитку технологій в постіндустріальній економіці трансформація даних цінностей в ресурси стає основним принципом створення нового багатства.

Особливу важливість для розуміння сутності нової ери мають дослідження науковця Г. Кана [3] про розмежування понять “інтелекту” і “інформації”. Його переконання дозволяють чітко виявити відмінності між духовним і матеріальним як сферами життя нового суспільства і тим самим підкреслити, що інформація сама по собі, не натхненна людською емоційністю, не здатна рухати вперед людську культуру і сприяти прогресу духовності.

Важко зробити відмінність між інтелектом й інформацією більш чіткою, але коли в систему вводять “інтелект”, то це відбувається, по-меншій мірі, завдяки механічному або електронному програмуванню, а більшою мірою, - завдяки випадковій (або запланованій) наявності необхідних людей, в необхідному місці, в необхідний час”.

Постформаційне суспільство має власні соціальні інститути, формує культуру нового типу, зовсім по-іншому, ніж в індустріальному світі градує соціальні верстви та класи. Щось трансформується зі старих доінформаційних структур під впливом нової системи цінностей, як наприклад, освіта та деякою мірою політична культура, щось є ознакою тільки інформаційної демократії, серед яких виступає закономірна поява нового соціального прошарку людей, що мають знання.

Процес становлення суспільних структур нового типу в інформаційній цивілізації досить тривалий та складний, на ньому позначаються багато зовнішніх факторів, але ж критерієм їх формування завжди виступає інформація в тій чи іншій формі та вигляді, однак завжди з дуже могутніх позицій. Так знання сформувало новий тип робітника, а потім і цілу верству нового пануючого класу; комунікація в усіх її проявах – культуру нового типу; потреба в освоєнні знань з метою зайняття гідного місця в суспільстві – освіту інформаційного суспільства.

Кожен індивід суспільства має певний рівень свідомості, культури, головною ознакою якої виступає її інформативна направленість.

Обговорення стану і перспектив виконання державної програми інформатизації розпочинається з розгляду загальних економічних і соціальних засад, чим і визначається роль інформаційних технологій у розвитку України, які є рушієм соціальних і економічних трансформацій. Широке впровадження інформаційних технологій передбачає такі наслідки у різних сферах економічного і соціально-культурного розвитку:

у мікроекономіці:

- внаслідок впровадження систем автоматизованого управління виробництвом — підвищення продуктивності праці, зменшення собівартості продукції;

- внаслідок впровадження систем управління підприємствами — підвищення ефективності управління, суттєве зменшення управлінських витрат;

- як результат — підвищення інвестиційної привабливості підприємств, отримання конкурентних переваг, збільшення прибутків і надходжень до бюджету, створення нових робочих місць;

у макроекономіці:

- внаслідок впровадження систем електронної комерції — зростання обігу грошей у банківській сфері, зменшення витрат на торговельні операції, ефективна боротьба із зростанням цін;

- зростання сфери послуг, що є необхідною частиною процесу структурної трансформації економіки;

- перехід до безготівкових розрахунків у всіх сферах, підвищення рівня прозорості економіки;

- сприяння структурним перетворенням, розвитку наукоємних виробництв;

у зовнішньоекономічній політиці:

- створення експортно-орієнтованої індустрії розробки програмного забезпечення, зміна місця України у міжнародному розподілі праці;

- внаслідок використання технологій електронної пропаганди — зростання індустрії іноземного туризму в Україну як потужної експортно-орієнтованої галузі, вихід на нові ринку збуту українських товарів, залучення іноземних інвестицій, створення довіри до українських фінансових інструментів на міжнародних фінансових ринках;

- збільшення валютних надходжень, що є важливим чинником стабільності грошової одиниці;

у сфері державного управління:

- внаслідок впровадження систем електронного документообігу — підвищення ефективності державного управління, створення бази для проведення адміністративної реформи;

- внаслідок впровадження систем «електронного уряду» — більш тісний зв'язок між державою і громадянами, підвищення ефективності роботи державного апарату, покращання іміджу державних органів серед громадян, створення засад громадянського суспільства;

у соціальній сфері, у тому числі у сфері боротьби з бідністю:

- внаслідок впровадження технологій віддаленого навчання — створення можливостей підвищення кваліфікації, опанування нових професій, пошуку роботи;

- внаслідок впровадження технологій віддаленої роботи — створення робочих місць для найбільш соціально незахищених верств населення — інвалідів, молодих матерів, мешканців економічно пригнічених регіонів;

- створення нових робочих місць для кваліфікованої праці, як результат — запобігання еміграції з України технологічної еліти;

у соціально-політичній сфері:

- внаслідок поширення можливостей доступу до Інтернет серед громадян — розвиток незалежних мас-медіа, створення засад громадянського суспільства;

у сфері зовнішньої політики:

- внаслідок використання інформаційних технологій для пропаганди на міжнародній арені — покращання іміджу України у світі, протидія інформаційним спецопераціям інших країн;

- розвиток «народної дипломатії»;

- створення іміджу України як технологічно розвиненої держави, що є підґрунтям зміни ролі України у міжнародному співтоваристві;

в освіті:

- підвищення якості освіти шляхом використання як нових навчальних технологій, так і доступу до освітніх інформаційних ресурсів;

- можливість запровадження єдиних стандартів освіти, незалежно від місця проживання;

- можливість постійного підвищення кваліфікації вчителів, що є запорукою збереження якості освіти;

у сфері науки:

- створення технологічної бази для розвитку фундаментальних досліджень у найбільш важливих напрямках;

у сфері культури:

- можливість безвитратного збереження культурної спадщини, розширення культурного обміну, пропаганди української культури за кордоном і зміцнення зв'язків із діаспорою;

- створення можливостей рівного доступу до культурних цінностей, незалежно від місця проживання.

Як показує досвід інших країн, інформатизація сприяє забезпеченню національних інтересів, поліпшенню керованості економікою, розвитку наукоємних виробництв та високих технологій, зростанню продуктивності праці, вдосконаленню соціально-економічних відносин, збагаченню духовного життя та подальшій демократизації суспільства. Національна інформаційна інфраструктура, створена з урахуванням світових тенденцій і досягнень, сприятиме рівноправній інтеграції України у світове співтовариство. Концепція Національної програми інформатизації включає характеристику сучасного стану інформатизації, стратегічні цілі та основні принципи інформатизації, очікувані наслідки її реалізації.

У світі відомі здобутки українських вчених у створенні нетрадиційних архітектур обчислювальних машин і у системному аналізі, моделюванні, оптимізації, створенні штучного інтелекту. Україна досягла певного рівня концентрації наукоємних виробництв. Понад 70 відсотків стратегічних матеріалів для електронної промисловості в Європі було вироблено на українських підприємствах, що зумовлює позитивні можливості у справі інформатизації. Проекти інформатизації розроблялися в багатьох галузях і територіальних ланках за фундаментальними та прикладними програмами. В той же час всі ці програми виконуються в умовах обмежених фінансових ресурсів, розрізнено, без додержання єдиної державної науково-технічної політики та координації, залучення належним чином до функціональних завдань відповідних органів управління, зокрема регіонами, що призвело до значних соціально-економічних, моральних та інших збитків.

Висновок. Таким чином, важливим фактором подолання відставання України в галузі інформатизації є не тільки відповідна Національна програма інформатизації, а найголовніше - ефективний механізм її реалізації. Тому інформаційні технології потрібно розглядати не як окрему галузь науки чи економіки, а як системну базу для усіх економічних та соціальних перетворень в Україні.

1. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства / Д. Белл // Сучасна зарубіжна соціальна філософія / урядкув., передм. В. Лях. - К.: Либідь, 1996.

2. Белл Д. Социальные рамки информационного общества / Д. Белл // *Новая технократическая волна на Западе* / под ред. П.С. Гуревича. – М.: Прогресс, 1986.
3. Кан Г. Грядущий подъем: экономический, политический, социальный / Г. Кан // *Новая технократическая волна на Западе* / под ред. П.С. Гуревича. – М.: Прогресс, 1986.
4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс / [пер. с англ., под науч. ред. О.И. Шкаратана]. – М.: Издательство ГУ ВШЭ, 2000.
5. Сколимовски Х. Философия техники как философия человека [Электронный ресурс] / Х. Сколимовски. – Режим доступа: <http://filosof.historic.ru>
6. Стоуньер Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики / Т. Стоуньер // *Новая технократическая волна на Западе* / под ред. П.С. Гуревича; [пер. Никуличева Ю.В.]. – М.: Прогресс, 1986.
7. Тапскотт Д. Электронно-цифровое общество: плюсы и минусы эпохи сетевого интеллекта / Д. Тапскотт / [пер. с англ.]. – К.: INT Пресс; М.: Рефл-бук, 1999.
8. Тоффлер Е. Третья волна / Е. Тоффлер / [пер. з англ. А. Євси]. – К.: Всесвіт, 2000.
9. Machlup F. *Production and Distribution of Knowledge in the United States* / F. Machlup. – Princeton University, 1973.

УДК 338.31:[655.15:005.1]

Гуткевич С. О.,

д. е. н., професор,

завідувач кафедри міжнародної економіки,

Національний університет харчових технологій, м. Київ

Шендерівська Л. П.,

ст. викладач кафедри організації видавничої

справи, поліграфії і книгорозповсюдження,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут», м. Київ

МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПОЛІГРАФІЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Визначена концепція розвитку підприємств поліграфічної промисловості, що враховує особливості діяльності поліграфічних підприємств, сучасні умови їх функціонування. На основі концепції розвитку розроблена модель управління розвитком поліграфічних підприємств. Обґрунтовані перспективні напрями розвитку підприємств та визначено їх вплив на показники розвитку підприємств.

Ключові слова: управління, розвиток, модель, концепція, напрями розвитку, ефективність, поліграфічне підприємство, видавничо-поліграфічний комплекс.

МОДЕЛЬ УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ ПОЛИГРАФИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Гуткевич С. А., Шендеровская Л. П.

Определена концепция развития предприятий полиграфической промышленности с учетом особенностей деятельности полиграфических предприятий, современных условий их функционирования. На основе концепции развития разработана модель управления развитием полиграфических предприятий. Обоснованы перспективные направления развития предприятий и определено их влияние на показатели развития предприятий.

Ключевые слова: управление, развитие, модель, концепция, направления развития, эффективность, полиграфическое предприятие, издательско-полиграфический комплекс.

MODEL OF MANAGEMENT OF DEVELOPMENT OF PRINTING ENTERPRISES

Gutkevych S., Shenderivska L.

The concepts of enterprise printing industry, taking into account the features of printing companies, current conditions of their operation is grounded The conditions of macro- and micro levels of management, that lead to the deterioration of printing companies are determined. The conditions of globalization, informatization, high intensity innovation, that promote the development of printing companies are discovered. The opportunities of development of printing enterprises, such as, the European integration process and availability of production capacity, reduce the costs of innovative technologies of printing production are identified. The new tasks of development of enterprises accordingly to the necessity of reorientation of tasks in conditions of

modern economy are given. The reasonable conditions and principles to be followed to perform tasks, such as balancing interests – economic, social, environmental; fostering innovation enterprises; lifelong learning as a trend of improving the quality of education; quality standards implementation, the need for government support and regulation of publishing and printing companies, integration of publishing and printing industries and other are grounded. The model of management of printing enterprises based on the concept of development is proposed. The improvement of cooperation between the objects of publishing and the printing complex by creation of associations is proposed. Necessity of diversification and directions of improvement in the management in new conditions is justified. Increase of investment through the use of profit as the main source of development is recommended. Expediency of management of development of enterprises on the model is justified.

Keywords: management, development, model, concept, development directions, efficiency, printing enterprise, publishing and printing complex.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки умови функціонування поліграфічних підприємств істотно змінилися, це пов'язано з тим, що підвищилася інтенсивність змін у зовнішньому середовищі та виникла принципово нова форма виробництва і споживання продукції – електронна, яка є заміником традиційної друкованої продукції, що підвищує рівень конкуренції у поліграфічній промисловості, а також між галузями. Тому для забезпечення ефективності діяльності підприємств необхідне удосконалення напрямів розвитку та впровадження моделей управління розвитком, що відповідають сучасному стану функціонування та враховують особливості діяльності підприємств видавничо-поліграфічного комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління розвитком поліграфічних підприємств досліджують вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як Гуткевич С. [7], Пріб К. [8], Ляшенко В., Назарук М., Пушак Я. [1], Штангрет А., Котляревський Я., Мельников О. [6], Веригина А. [3] та інші. Але існує необхідність в розробці моделі управління розвитком поліграфічних підприємств з урахуванням сучасного стану галузі та економіки в цілому.

Мета статті полягає в розробці моделі управління розвитком підприємств поліграфічної промисловості.

Основні результати дослідження. Ефективне управління розвитком підприємств залежить від перспектив діяльності, які пов'язані з визначенням стратегічних напрямів розвитку.

Модель управління розвитком побудована на основі концепції розвитку поліграфічних підприємств. Концепція, з наукової точки зору, визначає спосіб розуміння певного предмету, трактування явища, процесу, необхідна для позначення провідного задуму, конструктивного принципу в науковій діяльності.

Формування концепції розвитку підприємств передбачає обґрунтування умов, які актуалізують розробку концепції, визначення мети, задач та напрямів управління розвитком.

Розвиток підприємств поліграфічної промисловості визначається ефективністю їх діяльності, яка пов'язана із втіленням у друкованій формі ідей замовників і споживачів, забезпеченням належної якості та екологічної безпеки продукції, сприянням розвитку

особистості через тиражування інформації, створення розвиваючих продуктів, підвищення рівня культури.

Розробка концепції потребує визначення особливостей діяльності підприємств поліграфічної промисловості. На основі проведеного аналізу, виявлено, що в галузі переважають підприємства малого і середнього масштабу бізнесу, що впливає на їх виробничі можливості, а також джерела фінансування. В сучасних умовах зменшуються накладні продукції, водночас урізноманітнюється асортимент, що пов'язано з необхідністю впровадження клієнтоорієнтованого підходу управління. Поліграфічні підприємства здійснюють також випуск видавничої продукції, що потребує посилення інтеграції у ланцюгу «замовлення-виробництво-збут-споживання».

Як показав аналіз, в сучасних умовах стан розвитку підприємств поліграфічної промисловості погіршується, що спричинено рядом умов, що виникають на макро- та мікрорівнях управління, таких як: низька конкурентоздатність друкованої продукції, порівнюючи з товарами-замінниками насамперед за показником ціни; дефіцит кадрів високого рівня кваліфікації, що особливо актуально в умовах інноваційного розвитку; низький рівень інфраструктурного забезпечення; дефіцит ресурсів для своєчасного оновлення матеріально-технічної бази; невисока якість окремих видів продукції, що пов'язано із комплексом чинників – матеріально-технічного стану, організації управління, мотивації праці; незбалансованість галузі за масштабом підприємств та рівнем механізації і автоматизації, залежно від видів продукції, що випускається; безсистемність державної підтримки галузі, недосконалість державних закупівель видавничої друкованої продукції; низький платоспроможний попит замовників і споживачів та невисокий рівень культури споживання продукції. Ці умови пов'язані між собою, оскільки низький рівень попиту на продукцію поліграфічних підприємств зумовлений невисоким рівнем конкурентоздатності, недостатнім рівнем платоспроможності споживачів, відтак, скорочення обсягів грошових надходжень підприємств, обмежує джерела фінансування їх розвитку.

Незважаючи на ряд складностей, які виникають в процесі управління розвитком поліграфічними підприємствами, нами виявлені сприятливі умови функціонування, які пов'язані з глобалізацією, інформатизацією, високою інтенсивністю інноваційного розвитку. Тому, у підприємств галузі існують можливості розвитку, а саме, євроінтеграційні процеси та наявність вільних виробничих потужностей, здешевлення інноваційних технологій поліграфічного виробництва створюють умови для підвищення рівня забезпеченості потреб внутрішнього ринку, а також здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Розвиток сегменту персоналізованих замовлень сприяє задоволенню динамічних потреб споживачів, розширенню ринку збуту поліграфічної продукції. З підвищенням ролі екологізації збільшується потенціал економічного зростання ринку друкованої упаковки на несинтетичних матеріалах. Розширення функціональності друкованих видань на основі використання переваг електронних та інтернет-видань, забезпечить комплементарний ефект, і на його основі збільшення ринку друкованої продукції. Впровадження сучасних інформаційних технологій прискорює процес прийняття замовлень та виробничий цикл в цілому.

Державне регулювання також розширює можливості розвитку підприємств. При розробці концепції розвитку поліграфічних підприємств нами враховані такі акти

нормативно-правової бази, як «Концепція Державної цільової національно-культурної програми популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання на 2014-2018 роки» згідно з Розпорядженням Кабінету міністрів України від 10.04.2013 №257-р, «Порядок реалізації бюджетної програми «Випуск книжкової продукції за програмою «Українська книга» згідно з Наказом Державного комітету телебачення і радіомовлення України від 28.11.2012 №313, Програма випуску шкільних підручників і навчальних посібників за рахунок коштів Державного бюджету України та інші.

Основними стратегічними положеннями в концепції розвитку, з урахуванням можливостей розвитку поліграфічних підприємств, нами визначено:

– забезпечення задоволення наявних та потенційних потреб споживачів для дотримання відповідного рівня якості продукції;

– організація випуску продукції та сертифікації згідно з міжнародними стандартами якості;

– забезпечення споживачів товарами, які мають бути широко розповсюджені і доступні за ціною;

– розширення виробничих зв'язків суб'єктів видавничо-поліграфічного комплексу, а також зв'язків в межах більш широкої структури з метою збільшення ефективності діяльності;

– підвищення рівня інноваційної діяльності підприємств на основі модернізації виробництва.

Враховуючи сучасний стан розвитку поліграфічних підприємств, необхідна переорієнтація завдань управління розвитком, що визначені нами в ході дослідження, а саме:

– підвищення конкурентоздатності поліграфічної продукції, порівнюючи з товарами-замінниками насамперед за показником ціни;

– скорочення дефіциту кадрів належного рівня кваліфікації;

– розвиток вітчизняної ресурсної бази, насамперед по забезпеченню витратними матеріалами та устаткуванням;

– активізація рівня інноваційної діяльності та прискорення техніко-технологічного оновлення;

– збалансування галузі за масштабами підприємств та рівнем механізації і автоматизації у різних сегментах ринку;

– підвищення рівня розвитку інфраструктури ринку поліграфічної, видавничої продукції, та ефективності просування поліграфічної і видавничої продукції на зовнішні ринки;

– систематизація державної підтримки галузі, удосконалення державних закупівель видавничої друкованої продукції;

– підвищення платоспроможного попиту замовників і споживачів поліграфічної продукції та культури споживання продукції.

Відповідно, реалізація сформованих завдань управління розвитком підприємств поліграфічної промисловості, має здійснюватися на основі виконання таких умов та принципів, як збалансування інтересів – економічних, соціальних, екологічних; стимулювання інноваційної діяльності підприємств; постійне навчання як тенденція підвищення якості освіти; впровадження стандартів якості продукції; необхідність державної

підтримки та регулювання діяльності підприємств видавничої, поліграфічної галузі, інтеграція видавничої і поліграфічної галузей; врахування стратегічних конкурентних переваг, товарів та послуг, які забезпечують максимальну прибутковість підприємству, таким чином, розвиток спеціалізації і кооперування, а також мінімізація або зняття з виробництва нерентабельних видів продукції; збалансування задоволення потреб споживачів на основі забезпечення якості продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках; захист внутрішнього ринку поліграфічної продукції шляхом належного рівня конкурентоздатності вітчизняного виробництва; забезпечення взаємозв'язку між довгостроковими цілями та поточними завданнями підприємства; урахування особливостей як споживачів, так і виробників поліграфічної продукції та тенденцій розвитку.

Виконання завдань, умов та дотримання принципів управління розвитком поліграфічних підприємств буде сприяти:

- забезпеченню високої конкурентоздатності поліграфічної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, високій продуктивності праці та ритмічному виробництву;
- активізації інвестиційної діяльності;
- підвищенню корпоративної культури та рівня організації праці;
- формуванню соціального іміджу підприємств;
- раціональному використанню ресурсів;
- забезпеченню інформаційної безпеки країни.

Як показав аналіз, в нестабільних ринкових умовах першочерговими завданням поліграфічних підприємств є стабілізація обсягів виробництва і прибутку підприємств, збереження ринкової частки, рівня якості продукції та зменшення плинності кадрів. Визначення чітких стратегічних пріоритетів підприємств сприяє їх ефективному розвитку.

На основі запропонованої концепції розвитку поліграфічних підприємств розроблена модель управління розвитком (рис. 1), що передбачає організаційні зміни будови підприємств, створення єдиного ланцюга замовник – виробник – збутова ланка – споживач і використання реальних інвестицій.

Як відзначалося, в поліграфічній промисловості переважають підприємства малого і середнього бізнесу, які не можуть достатньо ефективно функціонувати в умовах сучасної конкуренції і скорочення попиту на продукцію галузі. Тому дієвим напрямом є диверсифікація діяльності підприємств на основі її розширення. Диверсифікація, як напрям, пов'язана з виникненням нових потреб споживачів, для задоволення яких потрібне розширення і оновлення асортименту продукції.

Диверсифікація виробництва, спрямована на розширення зв'язків між замовником, виробником і споживачем на підприємствах поліграфії, буде сприяти збільшенню ступеня завантаження виробничих потужностей, розширенню ринку збуту, зменшенню підприємницьких ризиків. В умовах диверсифікації на підприємствах поліграфічної промисловості доцільно впроваджувати програмно-цільові структури управління.

Іншим напрямом підвищення ефективності управління розвитком поліграфічних підприємств є зміна організаційної будови підприємств на основі їх корпоратизації, що пов'язано також з конгломератною диверсифікацією. Необхідність створення корпорацій спричинена тим, що в сучасних умовах в ланцюгу діяльності, пов'язаній з виробництвом і

збутом видавничої продукції немає зв'язку між попитом і пропозицією, замовником і видавцем, виробником і реалізатором.

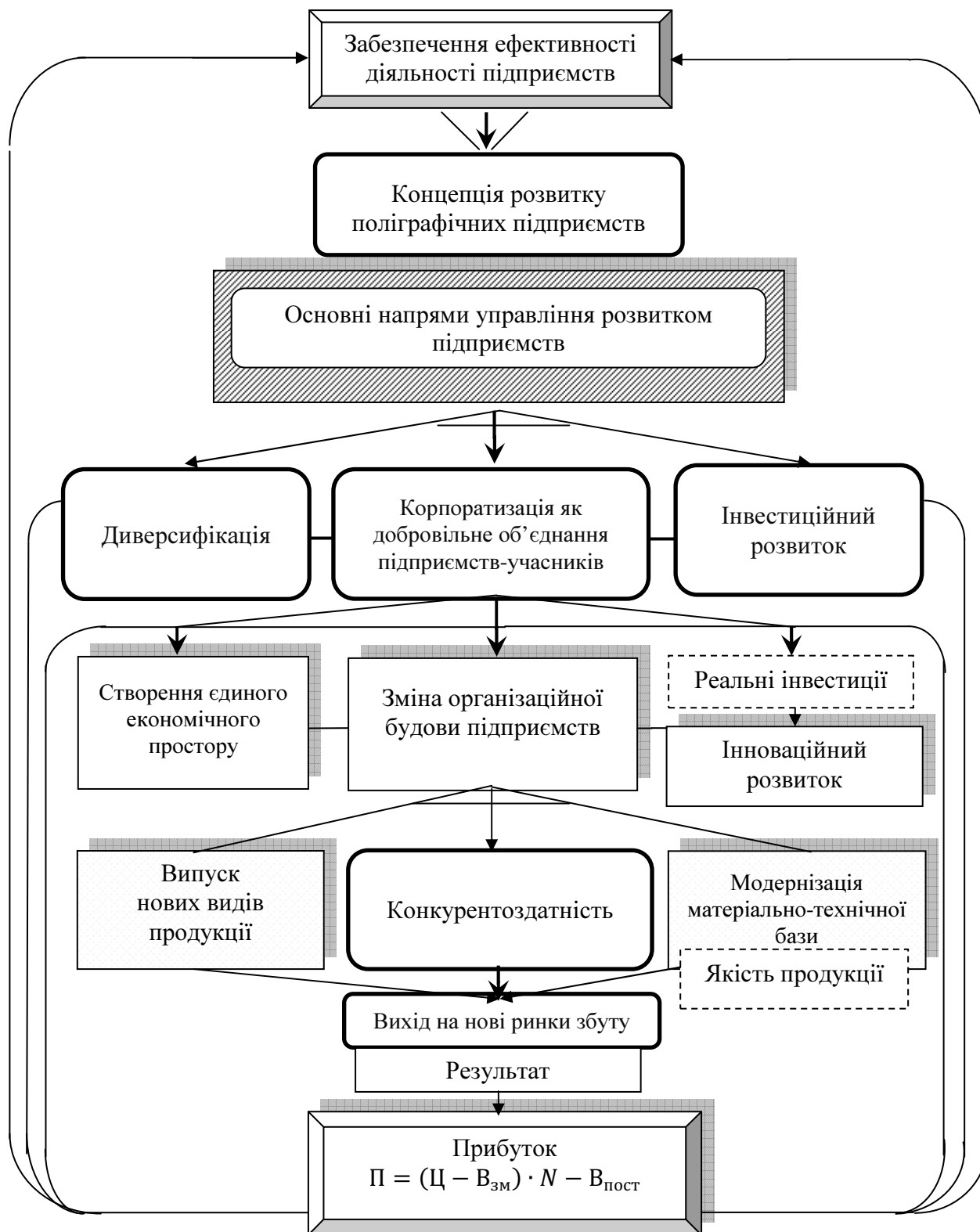

Рис. 1. Модель управління розвитком поліграфічних підприємств

Джерело: розроблено авторами.

Так, у поліграфічних підприємств немає зацікавленості в кінцевому результаті збуту видань. Метою виробника і реалізатора продукції є отримання економічної вигоди в короткі строки, що ускладнено у зв'язку з відсутністю комунікацій між ними щодо формування асортименту з урахуванням попиту споживачів.

Враховуючи, що корпорації передбачають взаємовигідне ділове партнерство, для забезпечення ефективного управління розвитком корпорацій, нами обґрунтовуються такі умови їх створення, як:

- єдині економічні правила;
- реальні інвестиції;
- спільне формування і використання ресурсів.

Створення єдиних економічних правил пов'язане зі стимулювання конкуренції, яка є необхідною умовою для прогресу підприємств і сприяє підвищенню якості продукції, ціновою політикою, яка враховує якість продукції та бюджет замовників. Спільне формування і використання ресурсів в корпораціях доцільне насамперед щодо використання інформації про результати маркетингових досліджень з метою більш ефективного задоволення попиту споживачів.

Збільшення ринку збуту об'єднань підприємств відбуватиметься за рахунок надання комплексу послуг замовникам, що сприятиме збільшенню доходів товаровиробників.

Аналіз фінансового стану підприємств показав, що оскільки поліграфічна галузь не є інвестиційно привабливою, то основним джерелом інвестицій є власні кошти, тому інвестиційний розвиток відбувається переважно за рахунок прибутку, а використання амортизації за функціональним призначенням має виключно важливе значення. Використовувати ресурси потрібно на інноваційний розвиток підприємств, насамперед на модернізацію виробництва, що сприятиме росту прибутку в основному за рахунок підвищення продуктивності праці, виробництва нової якісної продукції, освоєння нових ринків збуту.

Тому ми розглядаємо інвестиційний розвиток як напрям підвищення ефективності діяльності.

Виробництво продукції, що відповідає міжнародним стандартам якості, забезпечить підвищення конкурентоздатності підприємств та галузі, зростання доходу і прибутку підприємств, що дозволить збільшити фінансування модернізації виробництва, за рахунок якого задовольняти потреби споживачів, які постійно змінюються, відтак здійснювати вихід на нові стратегічні ринки, та отримувати приріст рівня віддачі капіталу за рахунок реальних інвестицій в інноваційний розвиток.

Висновок. Побудована модель управління розвитком підприємств на основі напрямів ефективного управління враховує особливості діяльності підприємств поліграфічної промисловості та необхідність постійної і комплексної адаптації до умов зовнішнього і внутрішнього середовищ функціонування. Прибуткова діяльність дозволить розвивати підприємства галузі за усіма концептуальними напрямками розвитку. Ефективність розвитку підприємств сприятиме покращенню умов праці, стимулюванню праці, росту продуктивності, підвищенню конкурентоздатності продукції.

1. Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку держави, регіону, галузі та підприємства: [монографія] / [В. І. Ляшенко, М. М. Назарук, Я. Я. Пушак та ін.] ; за заг. ред. А. М. Штангрета. – Львів : Укр. акад. друкарства, 2013.
2. Васюткіна Н. В. Управління сталим розвитком підприємств: теоретико-методологічний аспект : [монографія] / Н. В. Васюткіна. – Київ : Ліра-К, 2014.
3. Веригина А. В. Управление конкурентоспособностью организаций медиаиндустрии : [автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05] / А. В. Веригина. – М., 2012.
4. Внутрішній економічний механізм підприємства : [навч. посіб] / С. О. Гуткевич. [та ін.]; за ред. С. О. Гуткевич. – [вид. 2-ге, перероб. й допов.] – Донецьк : Дмитренко, 2013.
5. Корінько М. Д. Диверсифікація: теоретичні та методологічні основи : [монографія] / М. Д. Корінько. – Київ : ННЦ ІАЕ, 2007.
6. Котляревський Я. В. Організаційно-економічний механізм розвитку видавничо-поліграфічної галузі в процесі гарантування інформаційної безпеки України : [монографія] / Я. В. Котляревський, А. М. Штангрет, О. В. Мельников. – Львів: Укр. акад. друкарства, 2012.
7. Модель розвитку галузей економіки України : [монографія] / С. О. Гуткевич, П. В. Власов, О. І. Шаманська [та ін.] ; за ред. С. О. Гуткевич. – Київ : НТУУ «КПІ», 2011.
8. Пріб К. А. Формування стратегії розвитку підприємств видавничо-поліграфічної галузі / К. А. Пріб // Інтелект XXI. – 2014. - № 6.

УДК: 005.3:316.77

Соломко А. С.,

к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки,
Національний університет харчових технологій, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО МИСЛЕННЯ. ІНФОРМАЦІЯ ТА КОМУНІКАЦІЯ У МЕНЕДЖМЕНТІ

Стаття присвячена актуальним питанням сучасного управлінського мислення. Також розглянуті питання ролі інформації та комунікації в прийнятті стратегічних управлінських рішень. Запропоновані основні характеристики сучасної соціотехнічної системи, необхідні для успішного функціонування в конкурентному середовищі та які визначають рівень розвитку нового управлінського мислення. Окреслено головні вимоги, яким має відповідати інформація. Визначено інформаційні потоки, які забезпечують ефективну діяльність системи управління в контексті інформаційної системи організації.

Ключові слова: сучасне управлінське мислення, інформація, комунікація, ефективність, соціотехнічна система, собівартість інформації, інформаційні потоки.

ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО УПРАВЛЕНЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ. ИНФОРМАЦИЯ И КОММУНИКАЦИЯ В МЕНЕДЖМЕНТЕ

Соломко А. С.

Статья посвящена актуальным вопросам современного управленческого мышления. Также рассмотрены вопросы роли информации и коммуникации в принятии управленческих решений. Предложены основные характеристики современной социотехнической системы, необходимые для успешного функционирования в конкурентной среде и которые определяют уровень развития нового управленческого мышления. Определены основные требования, которым должна отвечать информация. Определены информационные потоки, которые обеспечивают эффективную деятельность системы управления в контексте информационной системы организации.

Ключевые слова: современное управленческое мышление, информация, коммуникация, эффективность, социотехническая система, себестоимость информации, информационные потоки.

FEATURES OF MODERN MANAGEMENT THINKING. INFORMATION AND COMMUNICATION IN MANAGEMENT

Solomko A.

The paper is devoted to topical issues of modern management thinking. The role of information and communication in making strategic management decisions is considered. The main characteristics of modern socio-technical system necessary to function in a competitive environment and which define a level of development of new management thinking are proposed.

The paper describes the task of each manager is to build a system of information support for the management of the organization and to adjust effective system of communication in this management process. Further, the basic requirements to be met by the information are defined. The importance of determining the prime cost of information, namely, the general assessment of costs of the live and substantiated work in collecting, processing, transferring, storage and retrieval of the data used in the process of management is described. Information flows that provide effective operation of management system in the context of information system of the organization are defined. The factors that directly affect the efficiency of information flows management are designated.

Keywords: *modern management thinking, information, communication, efficiency, socio-technical system, the prime cost of information, information flows.*

Постановка проблеми. Вивчення, аналіз, узагальнення зарубіжних джерел та матеріалів з питань теорії, методології, практичної значимості інформації та комунікації в менеджменті дозволяє зробити висновки – в умовах модернізації українського суспільства та руху до моделі технологічної інтеграції з ЄС особливу актуальність набуває нове мислення менеджерів та управлінців всіх рівнів.

Після підписання 27 червня 2014 р. «Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» нагально постає питання організації сучасного виробництва, що потребує менеджерів з сучасним мисленням, нестандартними підходами до справи, а також внесення змін в процеси та технології управління, в підготовку менеджерів, здатних в стислі терміни впроваджувати новітні технології, оригінальні «know how» тощо.

Особливу роль в реалізації вищезгаданих цілей відіграватимуть інформація та комунікації у менеджменті, оскільки саме нові форми сучасного менеджменту та управлінського мислення мають забезпечити збільшення обсягів виробництва та підвищення конкурентоспроможності промисловості України в цілому та окремих її галузей, а також ефективну координацію відносин економічних суб'єктів.

Сучасні інноваційно-інвестиційні процеси перетворень в Україні визначаються переходом від посткризового стану економіки до вирішення завдань сталого економічного зростання на основі реструктуризації та масштабної модернізації, насамперед, промислового виробництва, досягнення нової якості його розвитку, що потребує адекватного управлінського мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні проблеми сучасного управлінського мислення та збільшення ролі інформації та комунікації в менеджменті досить широко висвітлені в сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідженнях. Такі питання розглядаються в роботах зарубіжних вчених-економістів Г. Мінцберга, П. Друкера, Е. Тоффлера [1; 4; 8], а також вітчизняних Г. Мошека, Г. Щокіна, А. Сіленка [3; 5; 7] та ін.

Проте, незважаючи на значні здобутки зазначених авторів, залишаються актуальними питання особливостей сучасного управлінського мислення, методів його досягнення та практичного втілення.

Мета статті. Розгляд деяких напрямків втілення нової якості сучасного управлінського мислення, а також визначення шляхів налагодження ефективної системи комунікації в

процесі управління організацією на основі створення структури інформаційного забезпечення процесу управління в нових історичних умовах.

Основні результати дослідження. Здійснення технологічних проривів та реалізація технологічних пріоритетів є необхідною умовою досягнення стабільності та економічного зростання на довгостроковий період.

Організаційна структура, що відповідає сучасним умовам, є інструментом, за допомогою якого можна підвищити продуктивність спільної праці працівників.

Сучасному менеджменту треба навчитися виявляти, вибудовувати і перевіряти на практиці організаційні структури, які відповідають поставленим завданням.

Важливим чинником та умовою для впровадження цього має стати якісно новий рівень управлінського мислення на основі вироблення нових стратегій, зокрема інформаційної та комунікаційної складової.

Управляти змінами не можна. Але їх можна випереджати. Для ХХІ століття зміни стають нормою. Виживе той, хто чуйно вловлює тенденції змін і миттєво до них пристосовується [8].

Дуже важливо зазначити, що в ХХІ столітті зміняться принципові засади діяльності компаній – відбудеться перехід від компаній, "які базуються на раціональній організації", до компаній, "що базуються на знаннях і інформації" [6].

Як відомо, будь-яка виробнича система з точки зору управління розглядається як соціотехнічна, тобто йде постійна взаємодія двох взаємопов'язаних підсистем – технічної та соціальної.

Тому слід зосередитися на кількох основних характеристиках сучасної соціотехнічної системи, необхідних для успішного функціонування в конкурентному середовищі, а також одночасно визначають рівень розвитку нового управлінського мислення:

- організаційна філософія та організаційні зміни, що базуються на розумінні всіма працівниками цілей діяльності, усвідомлення потреб у змінах та модифікаціях можливостей задля досягнення визначених цілей;

- нові форми та нові підходи підготовки працівників, вибір адекватних способів змін, аналіз релевантних змін, реінжинірінг тощо;

- організаційна структура управління, яка б забезпечувала ефективність менеджменту не тільки в економічному плані, а й в соціальному, соціально-психологічному, соціально-економічному;

- впровадження комплексної системи мотивації та інших відповідних заходів задля того, щоб кожен працівник відчував себе частиною організації, команди, від якого залежить не лише його матеріальна винагорода, а й загальний успіх всієї організації;

- підвищення гнучкості реагування на глобалізаційні процеси у світі.

З огляду на вищезазначене, будь-якій соціотехнічній системі необхідна систематизована інформація щодо зовнішнього і внутрішнього середовища.

Сьогодні організації більш-менш справляються з аналізом внутрішнього середовища. Але ж критично важлива також і інформація про ринки, споживачів і неспоживачів, новітні технології (у сфері діяльності компанії та інших галузях), стан та тенденції у світових фінансах і глобальній макроекономіці.

Інформація – основа процесу управління. Без неї не можна сформулювати цілі управління, оцінити (проаналізувати) поточну ситуація, визначити проблему, підготувати і прийняти рішення, проконтролювати його виконання.

Тому завдання кожного менеджера – вибудувати систему інформаційного забезпечення процесу управління організацією та налагодити ефективну систему комунікації у даному процесі управління [3].

Щодо змісту і ролі інформації в управлінні – її визначають як предмет праці управлінських працівників, що є сукупністю даних про стан керованої та керуючої системи і зовнішнього середовища.

З огляду теорії інформацію характеризують як повідомлення, яке дає можливість усунути невизначеність знань у користувача про стан об'єкта, плинність подій, розвиток системи.

У зв'язку з цим виникає необхідність створення систем збирання, обробки. Зберігання і передачі інформації, її централізованого використання працівниками різних ланок управління [3].

Елвін Тоффлер говорить про інформацію як про сировину: "Для цивілізації Третьої хвилі одним з головних видів сировини, причому невичерпним, буде інформація, включаючи уяву" [1].

Адекватна інформаційна система повинна не лише постачати відомості, а викликати у менеджерів конструктивні питання. Тому дуже важливу роль відіграє організація і систематизація інформації. Тим більше, що для різних цілей одну і ту ж інформацію потрібно систематизувати по-різному [5].

Кожне окреме підприємство або організацію можна розглядати як інформаційну структуру, яка створює власні інформаційні ресурси (потоки) та щільно взаємодіє з інформаційними системами (потоками) зовнішнього середовища. Тобто, має місце циркуляція інформаційних потоків.

З огляду на це, інформація має відповідати вимогам (рис. 1).

У зв'язку з цим важливе значення має визначення собівартості інформації – загальної оцінки затрат живої та уречевленої праці на збирання, оброблення, передавання, зберігання і пошук даних, що використовуються у процесі менеджменту:

$$S_n = t_n S_1 + S_m + t_0 S_0 + S_e, \quad (1)$$

де S_n – собівартість інформації;

t_n – трудомісткість перетворення інформації, людино-год.;

S_1 – вартість однієї людино-год., грн;

S_m – вартість матеріалів, витрачених на процеси перетворення інформації, грн;

t_0 – затрати часу обладнання (машинний час) на перетворення інформації, маш.-год.;

S_0 – вартість 1 години роботи обладнання;

S_e – вартість енергії, необхідної для роботи обладнання в процесах перетворення інформації, грн [3].

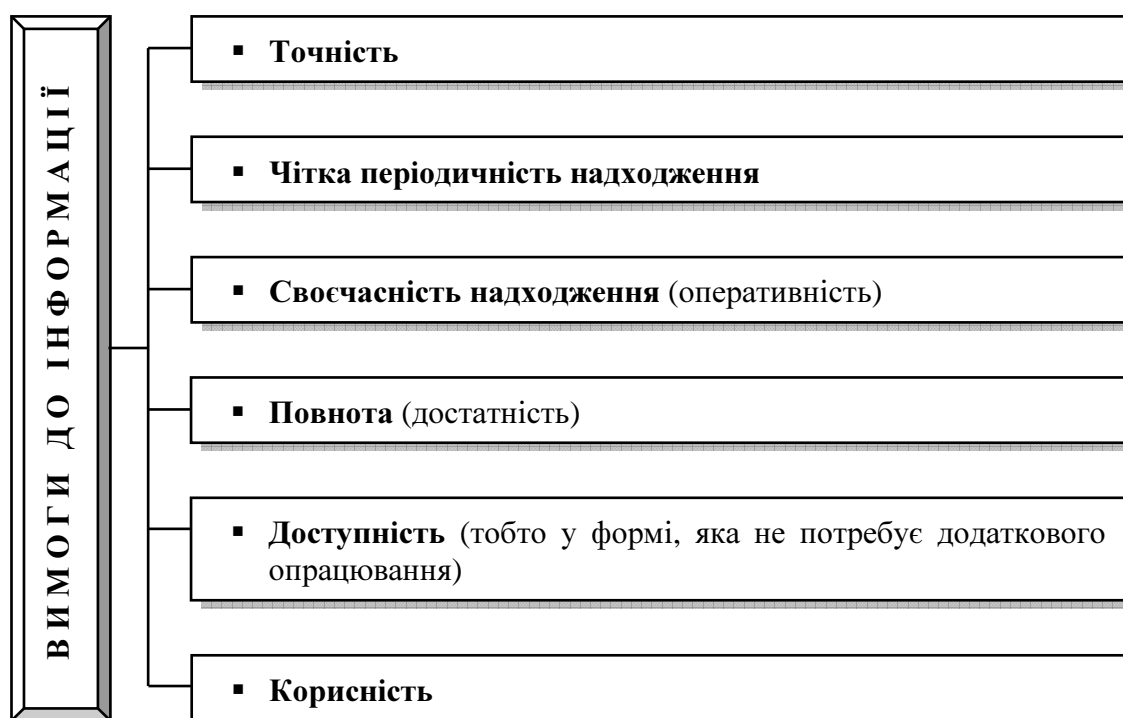

Рис. 1. Вимоги, яким має відповідати інформація

Джерело: [3]

Аналізуючи стан сучасних українських підприємств та організацій стосовно забезпечення управлінського персоналу інформаційними ресурсами, можна визначити необхідність існування двох основних елементів, що створюють інформаційну систему:

- ✓ забезпечення функціонування інформаційних процесів в організації;
- ✓ забезпечення всебічної взаємодії інформаційних ресурсів, тобто, руху інформаційних потоків із зовнішнього середовища до внутрішнього середовища, рух інформаційних потоків у внутрішньому середовищі та їх рух в зовнішнє середовище.

Тобто, інформаційна система організації забезпечує ефективну діяльність системи управління, формуючи наступні інформаційні потоки [2]:

- інформаційний потік із зовнішнього середовища в систему управління щодо нормативної інформації законодавчого характеру та щодо кон'юнктури ринку, стану конкурентного середовища (конкуренти, постачальники, споживачі);

- інформаційний потік із системи на об'єкт управління: сукупність нормативної, розпорядчої, планової інформації для здійснення виробничих процесів в організації;

- інформаційний потік від об'єкта в систему управління, який відображає облікову інформацію про стан фінансово-економічної діяльності об'єкта управління в результаті функціонування виробничих процесів.

- інформаційний потік із системи управління в зовнішнє середовище щодо звітної інформації до державних органів, зовнішніх користувачів (інвестори, кредитори, споживачі) та інформація маркетингового характеру.

Ефективне поєднання цих елементів інформаційного забезпечення надає можливість організації використовувати інформаційні ресурси максимально оперативно та продуктивно для досягнення стратегічних та поточних цілей організації, отримувати конкурентні переваги, підвищувати ринкову вартість організації тощо.

Слід зазначити, що ефективність управління інформаційними потоками забезпечують:

- стандартизація інформаційних процесів;
- визначення цільових груп споживачів (користувачів) інформації та визначення основних вимог цих груп до інформаційних потоків;
- побудова моделі інформаційних потоків підприємства;
- виділення інформаційних потоків основних підсистем підприємства;
- опис розміщення інформаційних потоків за допомогою інформаційних матриць;
- визначення вартості маршрутів проходження інформаційних потоків.
- спрямування перебігу інформаційних процесів на досягнення стратегічних та поточних цілей організації;
- оптимальне управління фінансовими, часовими, людськими ресурсами (в тому числі, матеріальне стимулювання) у межах цих процесів та якісні характеристики персоналу, зайнятого інформаційним забезпеченням організації;
- наявність процедур контролю якості процесів інформаційного забезпечення та періодичний аналіз можливих способів поліпшення даної системи.

Кожен співробітник щодня бере участь в процесі обміну інформації в організації, і ефективність комунікаційного процесу впливає на успішність функціонування організації. Якщо порушується процес обміну інформацією в організації, то одразу настає неузгодженість колективних дій.

Комунікації є смисловим аспектом соціальної взаємодії, однією з найбільших загальних характеристик будь-якої діяльності, включаючи управлінську.

Комунікація являє собою інформаційні дії в нечіткому інформаційному середовищі.

Головна мета комунікації – обмін інформацією різного виду між усіма учасниками управлінського процесу [3].

Слід зазначити, що в сучасних умовах комунікація є чинником створення доданої вартості. Вартість, створювана комунікаційним процесом, проявляється у вигляді репутації організації, ділових зв'язків, торгової марки, бренду, патентів, авторських прав, потенціалу співробітників, ключових компетенцій.

Сучасний світ в значній мірі сформований масовими комунікаціями. І вдосконалення та оптимізація систем переробки інформації раціоналізує процеси комунікації.

Кожен день ми стикаємося з інформаційними потоками та комунікаційними процесами, але не завжди їх взаємодія носить узгоджений характер. Крім того, узгоджена взаємодія між інформаційними потоками та комунікаційними процесами сприяє створенню ефективної мотивації співробітників, ціль якої – сформувані стійкі, усвідомлені дисципліновані та конкурентоздатні колективи [7].

Тому актуальність вивчення даної проблеми зростає день від дня. Знання і вміння правильно створювати систему надходження інформації та використовувати всі прийоми комунікацій значною мірою допомагає менеджеру наблизитися до вирішення одного з головних завдань менеджменту – отримання прибутку.

Висновки. Необхідність ефективно та дієво адаптуватися до швидких змін ринку, сприймати і застосовувати нові форми роботи, протистояти новим видам тиску, що вимагає гнучкого інтелекту, потребує суттєво вищого рівня управлінського мислення. Нові історичні умови та нова соціальна ситуація висуває якісно нові вимоги до менеджерів всіх рівнів.

Інформація виступає як своєрідний виробничий ресурс, а управління як процес отримання і опрацювання інформації, видачі команд управління. Тобто інформація є технологічною основою менеджменту. Менеджер використовує інформацію у своїй діяльності, і в той же час вона є продуктом його діяльності у вигляді управлінських рішень і нормативів діяльності.

Тому важливе значення має узгодженість між інформаційними потоками та комунікаційними процесами. У цьому процесі інформація є технологічною основою, за допомогою якої відбувається це узгодження, а комунікації в менеджменті виконують інтегруючу роль.

Отже, можливість використання інформації як технологічної основи менеджменту може бути реалізована лише в тому випадку, якщо є її цілеспрямований рух в організації. А це можливо, якщо інформація приймається, розуміється і сприймається. Таку інтегруючу роль інформації в менеджменті і виконує комунікація.

Таким чином, створення системи інформаційного забезпечення процесу управління та налагодження ефективної системи комунікацій є першочерговою задачею сучасного менеджменту, заснованого на особливостях нового управлінського мислення.

1. *Американская модель: с будущим в конфликте / ред. Г. Х. Шахназаров. – М.: Прогресс, 1984.*

2. Буй В. М. *Інформаційні системи в економіці / В. М. Буй, О. В. Орлик // Гармонізація суспільства – новітній напрямок розвитку держави : Всеукр. наук. конф. аспірантів та молодих вчених : матер. конф. – Одеса: ОНЕУ, 2014.*

3. *Менеджмент : [навч. посіб.] / Г. Є. Мошек [та ін.]; за ред. Г. Є. Мошек. – К.: Видавництво Ліра-К, 2013.*

4. *Минцберг Г. Структура в кулаке : создание эффективной организации / Г. Минцберг / [пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревского]. – СПб.: Питер, 2004.*

5. *Сіленко А. Сучасні інформаційні технології як чинник ефективності керування підприємством / А. Сіленко // Віче. – 2007. – № 11.*

6. *Уорнер М. Классики менеджмента / М. Уорнер. – [пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревского]. – СПб.: Питер, 2001.*

7. *Щёкин Г. В. Организация и психология управления персоналом : [учеб.-метод. пособ.] / Г. В. Щёкин. – К. : МАУП, 2002.*

8. *Drucker P. Management Challenges for the 21st Century / P. Drucker. – New York : Harperbusiness, 1999.*

УДК 504.664.338

Мостенська Т. Г.,
аспірант, кафедра менеджменту,
Національний університет харчових технологій, м. Київ

ЕКОЛОГІЧНІ ЗАГРОЗИ ПРИ ВИРОБНИЦТВІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

В статті розглянуто можливі екологічні загрози, які виникають при виробництві харчових продуктів. В якості прикладів наведено навантаження на оточуюче середовище, яке виникає в результаті виробництва молочних продуктів, хліба та хлібобулочних виробів, вина, консервів, пива. Охарактеризовано загальні проблеми та визначено екологічні ризики. Проведене узагальнення дозволило запропонувати шляхи зменшення навантаження на екосистему та зробити висновки щодо необхідності включення у стратегію розвитку підприємства корпоративної соціальної відповідальності, яка повинна включати елементи забезпечення досягнення екологічної безпеки виробництва продукції. Зазначено, що в результаті впровадження «зеленої економіки» можливе створення нових робочих місць, які забезпечать перероблення твердих відходів. В статті наголошено на необхідності впровадження ресурсощадних, енергозберігаючих технологій. Це дозволить знизити екологічні ризики та підвищити ефективність виробничих процесів.

Ключові слова: екологічна загроза, харчова промисловість, оточуюче середовище, екологічні ризики, соціальна відповідальність.

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ УГРОЗЫ ПРИ ПРОИЗВОДСТВЕ ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ

Мостенская Т. Г.

В статье рассмотрены возможные экологические угрозы, которые возникают при производстве пищевых продуктов. В качестве примеров приведена нагрузка на окружающую среду, которая возникает в результате производства молочных продуктов, хлеба и хлебобулочных изделий, вина, консервов, пива. Охарактеризованы общие проблемы и определены экологические риски. Проведено обобщение, которое позволило предложить пути уменьшения нагрузки на экосистему и сделать выводы о необходимости включения в стратегию развития предприятия корпоративной социальной ответственности, которая должна включать элементы обеспечения достижения экологической безопасности производства продукции. Отмечено, что в результате внедрения «зеленой экономики» возможно создание новых рабочих мест, которые обеспечат переработку твердых отходов. В статье отмечается необходимость внедрения ресурсосберегающих, энергосберегающих технологий. Это позволит снизить экологические риски и повысить эффективность производственных процессов на предприятиях пищевой промышленности.

Ключевые слова: экологическая угроза, пищевая промышленность, окружающая среда, экологические риски, социальная ответственность.

THE ENVIRONMENTAL THREATS IN FOOD PRODUCTION

Mostenska T.

The article describes the potential environmental threats that arise in the production of foodstuffs. As an example, the load on the environment which results from the production of dairy products, bread and bakery products, wine, canned beer. Characterized by common problems and identify environmental risks. A generalization is possible to propose ways to reduce the burden on the ecosystem and to draw conclusions on the need for inclusion in the company's development strategy of corporate social responsibility, which must include elements to ensure the achievement of environmental safety of production. It was noted that as a result of the introduction of "green economy" can create new jobs that will provide solid waste management. The article notes the need for the introduction of resource-saving, energy-saving technologies. It will reduce environmental risks and improve the efficiency of production processes on the food industry.

Keywords: *environmental threat, food, environment, environmental risks, social responsibility.*

Постановка проблеми. Концепція національної безпеки України серед пріоритетних інтересів визначає необхідність забезпечення екологічно безпечних умов життєдіяльності суспільства. Такий підхід формує необхідність дотримання екологічних норм і вимог компаніями-виробниками щодо довкілля. Досягнути позитивного результату в цьому разі можна лише тоді, коли держава зможе спонукати підприємства добровільно вживати заходів для запобігання та зменшення забруднення оточуючого середовища.

Харчову промисловість відносять до галузей, яка здійснює суттєвий негативний вплив на оточуюче середовище. До основних екологічних загроз у харчовому виробництві відносять: викиди у атмосферу, руйнування озонового шару при використанні холодоагентів, тверді побутові відходи, забруднення водного басейну стічними водами та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання екологічної безпеки піднімаються у нормативних документах Організації об'єднаних націй [1], вони обговорюються Європейським банком реконструкції та розвитку [3–7], є предметом обговорень урядів більшості країн світу. Крім того проблеми екологічної безпеки та екологічних ризиків у харчовій промисловості та агропромисловому секторі досліджувались такими науковцями як Абрамчук М. [9], Балацький О., Бистряков І., Голян В., Гузев М., Данилишин Б., Дейнеко Л., Долішній М., Качинський А., Ілляшенко С., Ковтун В., Мішенін Є., Ріхтер К., Степаненко А., Суханова Е. [2], Сухорукова С., Трегобчук В., Федорищева А., Харічков С., Хвесик М., Шевчук В., Шпильовий В. [9], Яковець Ю., Яцик Я., Ендерс А. та інші.

Мета статті. Визначення видів забруднень та екологічних ризиків при одержанні харчових продуктів на всіх етапах виробничого процесу та в процесі реалізації продукції дозволить здійснювати виробництво харчових продуктів з мінімальним навантаженням на оточуюче середовище і забезпечувати екологічну безпеку.

Основні результати дослідження. У доповіді «Глобальні перспективи політики сталого споживання та виробництва 2012» Програми ООН з навколишнього середовища (UNEP) [1] зазначалось, що споживання ресурсів продовжує рости в глобальному масштабі

при збільшенні обсягів відходів та забруднення навколишнього середовища. У 2012 році на конференції «Ріо +20» учасники закликали бізнес розвивати екологічно чисті технології і безвідходне виробництво, що буде сприяти сталому розвитку і раціональному природокористуванню.

В Україні у виробництві харчових продуктів спеціалізується більше 22 тисяч підприємств при цьому існує проблема недостатності полігонів, неефективного поводження з відходами та їх утилізації.

Зростання обсягів виробництва продовольства супроводжується зростанням екологічного навантаження на природне середовище через дію антропогенних, техногенних чинників та ресурсоспоживання. Водночас саме продовольчий комплекс є найбільш чутливим до стану навколишнього природного середовища, а ефективність його функціонування і якісні характеристики продукції комплексу напрямів залежать від якісних характеристик складових його природно-ресурсного потенціалу: природнокліматичних умов і ресурсів, земельних, водних, лісових фауністичних та інших видів ресурсів [2].

Європейський банк реконструкції та розвитку видав керівництво по екологічних та соціальних питаннях в галузях харчової промисловості, що дозволяє здійснювати управління та мінімізацію екологічних ризиків при виробництві харчових продуктів [3 – 7].

Екологічна безпека при здійсненні промислового виробництва – це стан, за якого функціонування промислових підприємств прямо або опосередковано не призводить до погіршення якості навколишнього природного середовища, нанесення прямих або опосередкованих збитків населенню та/або державі, підприємницьким структурам [8].

Забезпечення екологічної безпеки можливе у тому разі, коли здійснюватиметься управління екологічними ризиками протягом усього технологічного циклу виробництва продукції. Проте технологічні процеси виробництва окремих харчових продуктів мають особливості при здійсненні управління екологічними ризиками.

При виробництві молочних продуктів екологічними загрозами виступають: забруднення стічних вод; викиди в атмосферу та тверді відходи.

Забруднення стічних вод відбувається через: миття цистерн, що постачають молоко-сировину на підприємства; миття обладнання та приміщень; проливи молока; неналежну утилізацію підсирної сироватки та сироватки.

Викиди в атмосферу спричиняються продуктами горіння, пилом сухого молока, газами холодоагентів.

Тверді відходи створюються із зіпсованих продуктів, продуктів, термін використання яких пройшов, тари та пакування [3].

Виробництво пива при організації технологічних процесів викликає інші екологічні проблеми, які необхідно вирішити. У процесі пивоваріння використовується велика кількість води. Більша частина води, споживана у виробництві пива, використовується при виробництві продукту, а інша – в процесах охолодження і промивки обладнання.

У процесі виробництва пива утворюється значний обсяг забруднених стічних вод, включаючи відбракований продукт і воду для промивки обладнання. При цьому стічні води містять токсичні речовини, і якщо не проводити очищення таких стоків, вони можуть завдати шкоду навколишньому середовищу завдяки високому вмісту органічних речовин.

Особливу небезпеку складають тверді відходи, які можуть містити: органічні речовини, включаючи дріжджі, відходи від процесів фільтрації та освітлення; гідрокарбонат, одержаний під час попереднього очищення води; шлам із очисних споруд стічних вод; небезпечні відходи, включаючи відпрацьоване масло і розчинники після технічного обслуговування та експлуатації обладнання.

Відпрацьовані залишки на дні цистерн і в трубах, а також відбраковане пиво також утворюють значну кількість органічних відходів. Подібні відходи можуть бути використані в якості кормів для тварин або для поліпшення властивостей ґрунту [4].

Для пакування у пивоварній промисловості використовується скло, алюміній, пластик, картон, поліетилентерефталат та целофанова плівка. Частина пакування виступає як зворотна тара, інша – повинна утилізуватися.

При виробництві хлібобулочних виробів основними екологічними загрозами виступають: викиди в атмосферу летючих органічних сполук. Для хлібопекарських підприємств – це етанол, який створюється в результаті метаболізму дріжджів під час ферментації. Загрозу атмосфері складає пил, який утворюється у процесі зберігання, оброблення та сушіння зерна [5].

При виробництві хлібобулочних виробів також виникають тверді відходи, які не завжди підлягають утилізації. До таких відходів відносяться зіпсована сировина, відбракована продукція, тара та пакування, шлам від очищення стічних вод.

Для пакування хлібобулочних виробів використовується папір, поліетилен, пластик, картон. Крім того, для транспортування використовується багаторазова тара, яка виробляється із деревини та пластику, що при закінченні терміну експлуатації потребує утилізації.

Стічні води, які утворюються у процесі прибирання та проливів, мають у своєму складі органічні сполуки, що не дозволяє без попереднього очищення скидати їх у водойми.

Консервне виробництво характеризується потребою у використанні обладнання для охолодження продуктів на різних стадіях технологічного процесу, при цьому холодоагенти можуть відноситись до хімікатів, що руйнують озоновий шар. Серед них: хлорфторвуглеці, гідрохлорфторвуглеці, аміак та ін.

Тверді відходи з'являються в результаті використання упаковки. У консервному виробництві використовують скло, алюміній, пластик, картон. При цьому вони займають дуже високу питому вагу у загальній масі відходів. Крім того, до твердих відходів належить шлам від мийки обладнання. При виробництві консервів тверді відходи можуть також утворюватись у результаті появи зіпсованої сировини та продукції, а також при очищенні обладнання [6].

При виробництві вина загрози навколишньому середовищу пов'язані із утворенням значних обсягів стічних вод, які включають відходи виробництва та воду для миття обладнання, приміщень. Стічні води в цьому разі вміщують органічні сполуки, які знижують вміст кисню у водоймах. Крім того, існує загроза потрапляння у водойми пестицидів від первинної мийки фруктів.

До твердих відходів виноробства відносять: мезгу винограду (залишки насіння та шкоринки, які з'являються в результаті віджимання ягід), осад на фільтрах (земля, діаматова земля), дистилят. Для збереження якості товарів та надання їм привабливого вигляду

використовується скляна, картонна, пластикова тара. Для забезпечення транспортування використовують дерев'яну та пластикову тару, термоусадочну плівку.

Викиди в атмосферу при виробництві вина пов'язують із можливістю викидів парникових газів, алкогольних випаровувань, використанням холодоагентів [7].

Однією із проблем української харчової промисловості є недостатня кількість підприємств із комплексним підходом до переробки відходів.

Розуміння екологічних проблем, які виникають при виробництві харчових продуктів, дозволить запропонувати заходи, які необхідно вжити для зменшення тиску на навколишнє середовище, мінімізувати екологічні ризики.

Для зменшення забруднення стічних вод:

- посилити контроль за скидом стічних вод;
- встановити або модернізувати очисні споруди підприємств;
- здійснювати поділ технологічних, охолоджуючих і санітарних стоків для спрямування стічних вод на переробку;
- використовувати миючі засоби у межах встановлених норм;
- впровадження процедур, які передбачають регулярні огляди зливової каналізації та каналізаційної мережі для забруднених стоків, каналізаційних колодязів, жиросуловлювачів, колекторів стічних вод тощо;

Для скорочення водоспоживання необхідно здійснювати:

- очищення і повторне використання у виробництві води та оптимізувати використання води та миючих засобів;
- рециркуляцію охолоджуючої води;
- використання кранів з автоматичними запірними клапанами, а також використання шлангів високого тиску для мінімізації витрат води;

Для зменшення шкоди для навколишнього середовища від твердих відходів, які виникають в результаті виробництва та споживання харчових продуктів необхідно:

- забезпечити використання упаковки, яка підлягає поверненню (оборотної тари) або переробці;
- використовувати технології перероблення технологічних відходів для випуску продукції більш низького класу, такий як корм для тварин;
- використання безвідходних технологій та технологій, які спрямовані на збільшення виходу готової продукції з одиниці сировини;
- впровадження безпечних, гігієнічних, що не вимагають очищення і мінімізують ручну працю, систем управління відходами;
- використання відходів як сировини для підприємств, що виробляють компост;
- використання розумного пакування для харчових продуктів;

Для зменшення впливу на зовнішнє середовище шляхом зменшення викидів у атмосферу необхідно:

- впровадження надійних процедур управління відходами для дотримання санітарних норм;
- перехід на холодоагенти, які не містять хлорфторвуглеців;
- ліквідувати витоків у системі охолодження;
- здійснювати ізоляцію холодильних камер;

- встановити пилоуловлювачі циклонного типу або фільтрів із тканини.

Для зменшення витрат енергоносіїв необхідно здійснити:

- використання автоматичних доводчиків дверей та сигналізації у холодильних камерах;
- рекуперація енергії за допомогою теплообмінників для охолодження та конденсації;
- постійний відбір проб і безперервний моніторинг основних виробничих параметрів з метою виявлення і скорочення виробничих втрат, і, як наслідок, скорочення кількості відходів, енерго- і водоспоживання.

Важливу роль у зниженні навантаження на оточуюче середовище відіграє розвиток біотехнологій.

Так, Абрамчук М.Ю. [9] зазначає, що біотехнології, що використовуються у різних галузях промисловості, вважаються екологічними, оскільки дають можливість:

- здійснювати більш ефективно, порівняно із традиційними підходами, знешкодження різноманітних токсичних відходів;
- знижувати залежність від таких методів утилізації сміття, як спалювання і створення сховищ токсичних відходів;
- очищення води від хімічних забруднень за допомогою безпечних мікроорганізмів;
- діагностики екологічних проблем і оцінки стану навколишнього середовища;
- виявлення хімічних і біологічних забруднень ґрунту та ін.

Висновки. Розвиток суспільства зумовлює необхідність вирішення значних еколого-економічних проблем, що потребують додаткових інвестицій та інноваційних підходів. Вирішення цих проблем буде ефективним у тому разі, коли в підприємства будуть сповідувати засади соціально відповідального бізнесу, впроваджувати стратегії корпоративної соціальної відповідальності. Соціально відповідальний бізнес повинен будуватись на вирішенні проблем ресурсозбереження, вдосконалення структури споживання ресурсів, використання безвідходних, маловідходних та очисних технологій. Основними ідеями розвитку бізнесу повинні стати мінімізація екологічних ризиків та покращення якості життя.

Для зменшення екологічних загроз, зниження екологічних ризиків і зменшення навантаження на оточуюче середовище при виробництві харчових продуктів необхідно впроваджувати засади «зеленої економіки», що, крім впровадження екологічно безпечного виробництва, дозволить створити додаткові робочі місця, підвищить ефективність виробництва, скоротить потребу у сировинних, енергетичних та водних ресурсах.

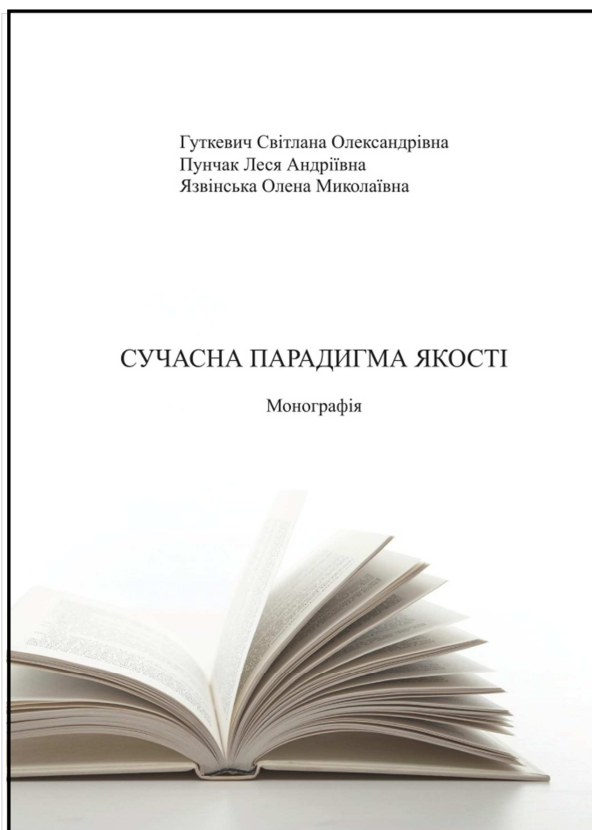
До напрямів забезпечення ефективного використання відходів виробництва харчових продуктів зі створенням додаткових робочих місць можна віднести:

Перероблення склотари та склобою для подальшого використання при виробництві високоміцної цегли, будівельної кераміки, будівельних конструкцій як сировини для виробництва скла.

Запровадження системи збирання алюмінієвих банок та впровадження технології їх брикетування з подальшим використанням.

Утилізація використаної ПЕТ-тари для повторного використання або виробництва інших продуктів, наприклад бандажної стрічки.

1. Глобальные перспективы политики устойчивого потребления и производства. Совместные действия. Резюме. UNEP [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unep.org/>
2. Суханова Е. Т. Економічні аспекти екологізації розвитку продовольчого комплексу регіону / Е. Т. Суханова. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2002.
3. Руководство по экологическим и социальным вопросам по отраслям. Производство молочных продуктов. European Bank for Reconstruction and Development. – 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebrd.com/downloads/policies/environmental/dairy.pdf>
4. Руководство по экологическим и социальным вопросам по отраслям. Пивоварни. European Bank for Reconstruction and Development. – 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebrd.com/downloads/policies/environmental/beer.pdf>
5. Руководство по экологическим и социальным вопросам по отраслям. Хлебобулочные изделия. European Bank for Reconstruction and Development. – 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebrd.com/downloads/policies/environmental/bakery.pdf>
6. Руководство по экологическим и социальным вопросам по отраслям. Консервная промышленность. European Bank for Reconstruction and Development. – 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebrd.com/downloads/policies/environmental/food.pdf>
7. Руководство по экологическим и социальным вопросам по отраслям. Виноделие. European Bank for Reconstruction and Development. – 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebrd.com/downloads/policies/environmental/wine.pdf>
8. Шпильовий В. А. Організаційно-економічні основи забезпечення екологічної безпеки підприємств харчової промисловості : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / В. А. Шпильовий. – К.: 2006.
9. Абрамчук М. Ю. Місце і роль біотехнологій в еколого-економічному розвитку суспільства / М. Ю. Абрамчук, Н. А. Антонюк // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 4.

ЦЕ ЦІКАВО**СУЧАСНА ПАРАДИГМА ЯКОСТІ**

За результатами співпраці наукової колективу авторів д.е.н., професора *Гуткевич С.О.*, к.е.н., доцента кафедри *Пунчак Л.А.*, к.і.н., доцента *Язвінської О.М.* вийшла в світ нова монографія «Сучасна парадигма якості».

В сучасних умовах господарювання, які характеризуються мінливістю як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, для вітчизняних підприємств все більшої ваги набуває впровадження заходів забезпечення конкурентоспроможності. Вдосконалення якості продукції є одним із основних напрямів підвищення ефективності суспільного виробництва та окремого підприємства. Якість – це та міжнародна категорія, яка представляє інтерес для вчених, виробників, споживачів. Проблема забезпечення якості продукції підприємств набуває особливої актуальності в умовах посилення інтеграції країни в світогосподарські зв'язки, активізації економічних, правових та інших реформ,

розвитку науково-технічного прогресу, зростання потреб та очікувань споживачів, загострення конкурентної боротьби на зовнішньому та внутрішньому ринку.

Монографія присвячена дослідженню питання якості з економічної та філософської точки зору, що дозволило визначити сучасну парадигму якості, розкрити важливу загальноосвітню, світоглядну, методологічну роль якості у розвитку держави. Викладені у виданні матеріали є результатом багаторічних досліджень авторів в галузі управління якістю продукції, участі у науково-дослідних розробках провідних університетів країни. Значну частину результатів було опубліковано у провідних вітчизняних та міжнародних виданнях, апробовано на конференціях.

В першому розділі монографії «Якість: наукова сутність та характеристика» авторами розкрита економічна та філософська сутності якості, її роль в системі управління підприємством, галуззю, країною. Вивчення ролі якості на макро- та мікро- рівнях управління підприємствами показало, що в сучасних умовах особливої ваги набувають дослідження якості продукції на мікрорівні як основи для забезпечення ефективності

використання ресурсів, покращення ділової репутації підприємства, конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародному ринку, що сприяє зростанню експорту та покращенню його структури.

Нормативно-законодавча база як регулятор управління проаналізована у другому розділі монографії. Детально розглянуто правові основи управління якістю, національну систему технічного регулювання, діючі системи стандартизації та сертифікації. Визначено, що стандартизація акумулює найновіші досягнення науки і техніки, органічно поєднує фундаментальні та прикладні науки, сприяє швидкому впровадженню інновацій у практику діяльності підприємств, допомагає визначити найбільш економічні та перспективні напрямки розвитку науково-технічного прогресу та економіки країни загалом.

В третьому розділі монографії подано методичні основи оцінювання рівня якості продукції та ефективності її управління. Для оцінки якості як результату впливу керуючої системи на керовану авторами запропоновано сукупність показників якості діяльності підприємства, які також було доповнено коефіцієнтом задоволеності вимог споживача, розрахованого методом розгортання функції якості, що призначений для уточнення ступеня ефективності заходів формування та забезпечення якості продукції на основі незалежного зовнішнього оцінювання. Рівень вимог споживачів як один із факторів, що впливають на якість продукції підприємств проаналізовано в четвертому розділі видання «Особливості управління якістю продукції», поряд з іншими зовнішніми та внутрішніми факторами впливу. Окремо виділено роль професійних організацій у підвищенні якості продукції.

На прикладі підприємств поліграфічної галузі у п'ятому розділі монографії дана оцінка ефективності управління якістю продукції (в т.ч. на основі аналізу складу функцій, які виконують спеціалісти відділів технічного контролю підприємств) та його вплив на результати діяльності підприємств. За результатами оцінки та з врахуванням досягнень міжнародного досвіду у шостому розділі «Підвищення якості продукції як джерела розвитку підприємств» визначено напрями підвищення якості продукції підприємств.

Обґрунтовані напрями підвищення ефективності діяльності поліграфічних підприємств покладені в основу розробленої в сьомому розділі монографії моделі управління якістю продукції. Елементи даної моделі дають можливість здійснювати управління якістю продукції з урахуванням особливостей діяльності підприємств та визначати перспективи розвитку підприємства шляхом підвищення якості продукції, так і діяльності загалом з врахуванням ризиків діяльності поліграфічних підприємств.

Монографія представляє певний інтерес для науковців, викладачів, студентів, які вивчають проблеми та особливості управління якістю продукції на підприємствах різних галузей економіки країни.

*Пунчак Л. А.,
к. е. н., доцент кафедри організації
видавничої справи, поліграфії та книгорозповсюдження,
Видавничо-поліграфічний інститут
НТУУ «Київський політехнічний інститут», м. Київ*

ЕЛЕКТРОННІ АДРЕСИ НАШИХ АВТОРІВ

Александрова Ганна Миколаївна	<i>anna_kr_2015@meta.ua</i>
Власова Галина Вікторівна	<i>info@nuft.edu.ua</i>
Гуткевич Світлана Олександрівна	<i>gutkevych@ukr.net</i>
Драган Аліна Дмитрівна	<i>alinadragan.dpi@gmail.com</i>
Драган Олена Іванівна	<i>eidragan@ukr.net</i>
Завадських Ганна Миколаївна	<i>anuta22081978@mail.ru</i>
Захаркін Олексій Олександрович	<i>zaharkin@ukr.net</i>
Котков Сергій В'ячеславович	<i>serega_357@mail.ru</i>
Мостенська Тетяна Геннадіївна	<i>mostik_t@mail.ru</i>
Пріб Катерина Анатоліївна	<i>kprieb@ukr.net</i>
Сафонов Юрій Миколайович	<i>sum1971@inbox.ru</i>
Соломко Антон Сергійович	<i>antonsolomko@ukr.net</i>
Шендерівська Ліна Петрівна	<i>linaokto@ukr.net</i>

ДО УВАГИ АВТОРІВ ЖУРНАЛУ «ІНТЕЛЕКТ XXI»**Вимоги до структури та оформлення матеріалу статей**

- українською, російською та англійською мовами подаються: прізвище, ім'я, по-батькові автора (авторів), назва статті, анотація (500-700 знаків українською та російською, 900-1000 знаків – англійською), ключові слова (6-8 позицій);
- стаття має включати наступні структурні підрозділи відповідно до постанови президії ВАК України від 15.01.2003р. № 7-05/1 “Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України”:
 - **постановка проблеми** у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
 - **аналіз останніх досліджень і публікацій**, в яких розглядається дана проблема і на які спирається автор;
 - **формулювання мети статті**;
 - **основні результати дослідження** з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
 - **висновки**, у тому числі з науковою новизною, й **перспективи подальших досліджень** у даному напрямку;
- стаття має бути структурованою – УДК, розділи з назвами повинні бути виділені;
- посилання на джерела статистичних даних та публікації дослідників обов'язкові;
- посилання на підручники, навчальні посібники, періодичні видання, газети і ненаукові журнали – небажані;
- посилання на власні публікації не допускаються (допускаються тільки у випадку крайньої необхідності);
- формули подавати у редакторі формул, із загальноприйнятим використанням символів, з нумерацією у круглих дужках;
- роботи авторів, на прізвища яких є посилання в тексті [__, с. __], мають бути в списку літератури;
- джерела повинні бути оформлені за формою 23 ДАК України «Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел, який наводять у дисертації, і списку опублікованих робіт, який наводять в авторефераті», а їх кількість повинна бути в межах 8-10 джерел за абеткою;
- в кінці статті автор (автори) вказує, що надіслана стаття не друкувалась і не подана до будь-яких інших видань та ставить свій підпис (підписи);
- обсяг статті – від 6 сторінок (шрифт TimesNewRoman, розмір 14; міжрядковий інтервал – 1,5; поля з усіх боків –20 мм.);
- матеріали мають бути надані в печатному та електронному вигляді;
- рецензії 2-х докторів наук за даним напрямом (для авторів без наукового ступеня).

Вимоги до структури та оформлення авторських даних (українською мовою):

- прізвище, ім'я, по-батькові автора (авторів),
- вчене звання, вчений ступінь, посада і місце роботи,
- поштова та електронна адреси,
- контактний телефон.

Без електронної адреси автора(-ів) статті прийматись не будуть.

Редакційна колегія залишає за собою право на редагування та прийняття рішення щодо видання статті.

Журнал публікує статті українською, російською, англійською мовами та видається 6 разів на рік.

E-mail: intelekt21@mail.ru